



Západ

Ročník 12. Číslo 4. Srpen 1990

Cena \$4.00

Západ

Casopis pro Čechy a Slováky

Západ, bi-monthly for Czechs and Slovaks, published by the Collegium Bohemicum in Canada Second Class Mail Registration Number 4890 ISSN 0226-3068

Vydává: Collegium Bohemicum jako dvouměsíčník
Redakční rada: Eva Límanová, Stanislav Reiniš, Josef Škvorecký, Miloš Suchma, Ota Ulč, Eliška Kotrbová, Arnošt Wagner

Redaktor: Miloš Suchma
Administrátorka: Milada Reinišová
Grafická úprava: Věra Držmišková, Ctirad Smolík
Sazba: Prague Typesetting, Inc. ve spolupráci s ABE Toronto
Tiskne: Action Press Ltd., Kitchener

Dopisovatelé:
Kanada: Vladimír Čícha, Jan Drábek, Richard Drtina, Pavel Kantorek, Jiří Krupička, Marta Procházková, Jaroslav Švestka, Aleš Zeman

USA: Blanka Jičínská, Bohumil Krčil, Vladimír Kříž, Iva Pekárková, Eva von Rheinwald, Ivan Sviták, Jiří Sýkora, Leoš Zeman

Austrálie: Petr Hrubý, Jan Jirásek, Jaroslav Kovaříček, Miloš Ondrášek
Německo: Antonín Brousek, Zbyněk Čeřovský, Ota Filip, Karel Hvizďala, Karel Kryl, Antonín Měšťan, Ján Mlynárik, Jan Pulda, Pavel Taussig, Karel Trinkewitz

Skandinávie: Robert Lamberg (Dánsko), Michael Konůpek (Norsko), Helena Kosková (Švédsko), Jan Kristofori (Norsko)

Švýcarsko: Dušan Šimko, Vladimír Škutina

Holandsko: Radek Kučera, Josef Staněk

Anglie: Jan Křesadlo

Francie: Ivan Kraus

Itálie: Stanislav Auský

Rakousko: Ivan Medek

Adresa redakce: Západ, Box 9021, Terminal P.O., Ottawa, Ont., Canada, K1G 3T8

Články nemusí vyjadřovat názory redakce.
Redakce si vyhrazuje právo na zkrácení a úpravu příspěvků. Redakční uzávěrka vždy 1. února, dubna, června, srpna, října a prosince

Adresa administrace: Západ, Box 322, Waterloo, Ont., Canada, N2J 4A4
Předplatné, příspěvky na tiskový fond, inzerci a změny adres zasílejte na adresu administrace.

Předplatné:

1 rok:

Can: \$22.00 Kanada

US: \$22.00 USA

US: \$26.00 ostatní země (letecky)

nebo ekvivalent v cizí měně

2 roky:

Can: \$40.00

US: \$40.00

US: \$48.00

Doživotní předplatné CAN \$400.00 (Kanada), US\$400.00 (USA a ostatní země).

Cena jednotlivého čísla \$4.00

Odběratelé v USA a v Kanadě mohou platit osobním šekem. V ostatních zemích bankovním příkazem nebo mezinárodní poštovní poukázkou (patrně nejvýhodnější pro evropské předplatitele).

Předplatné v Evropě lze poukázat na poštovní účet číslo 98601-202 u poštovního šekového úřadu 2000 Hamburg, BRD. Bankovní směrové číslo 200 100 20.

Ročník 12.

Číslo 4.

Srpen 1990

Obsah

Československo

Syndrom Měsíce nad řekou (S. Reiniš) 1
N-991. Udušení oběšením (O. Rambousek) 3
Jak vypadá sametovost revoluce (J. Wonka) 5

Zajímavosti ze světa

Malajský konglomerát (O. Ulč) 6
Pohlednice z Austrálie (P. Pilcová) 10
Nedostatečně známá dvířka k fondům (O. Ulč) 11
Liga a její hokejista (A. Wagner) 12

Interview

Po jednadvaceti letech
(se Z. a J. Škvoreckými hovoří O. Ulč) 14

Literatura

Jak jsme s Honzou Zábranou psali
dějiny Československa (J. Škvorecký) 17
Hry moci (o I. Klímovi P. Hrubý) 23
Lovec (I. Kraus) 28
Viděl jsem ptáka kahau (J. Křesadlo) 30
Text (S.K. Kliment) 33

Dopisy

34

Na obálce fotografie Vladimíra Bosáka
Redakce jí dala název "Šťastnou cestu domů,
velcí bratři"

Prosíme, informujte své známé, o nichž si myslíte,
že by o ZÁPAD měli zájem.

ZÁPAD DO VŠECH SVĚTADÍLŮ!!!

Stanislav Reiniš

Syndrom Měsíce nad řekou

Dlouhá léta jsem v tomto časopise prohlašoval, že do Československa pojedou a svým dětem je ukáží, až se opět stane nejen zemí milovanou, ale i zemí krásnou. To se stalo letos. Když jsme se, se synem Standou, ženou Miladou a dědečkem dívali shora z lesní silnice na Křivoklát, lesy v zeleni, louky rozkvetlé a uprostřed nich červené střechy hradu, který jsem já sám pro sebe vždy považoval za symbol rodné země, odvěké a neopakovatelné, byl to pro mne den zlomu. Přestal jsem se o Československo bát.

Dokud tato krajina je a stromy mají listy, dokud se nezmění v písečnou poušť, vše se dá napravit. Jednoho dne bude možné dýchat všude čistý vzduch, jíst šlehačkovou rakvičku bez kadmia i mluvit s lidmi bez nervozity.

Vstoupit do Československa dnes znamená vstoupit do časové smyčky. Jakoby se brzy po únoru zastavil čas. Skoro nic se nepohnulo od té doby, kdy u nás ve městě znárodnili obě lékární na náměstí. Obě dosud fungují, mají stejnou vyšlapanou podlahu, paní magistra se té před čtyřiceti lety docela podobá, prodali mi ipecarin na kašel, ač se už nikde ve světě nepoužívá, od doby února 1948 byl stejně asi už prošlý. Tak je to se vším. Znárodnění nebylo, jak se socialisté snažili nabulíkovat lidstvu, začátkem nebyvalého rozkvětu proletářské ekonomie. Bylo začátkem hniloby a konce.

A tak chodí člověk po Praze, kromě komunistického ráje sídlišť a reprezentačních protiatomových krytů podzemní dráhy je vše při starém, hospody jsou tam, kde byly, odevšad se sype prach zkázy a omítka se drží na zdech jen silou tlaku výfukových plynů. Po týdnu už jsem jen sípal, a se mnou všichni Kanadáni, s kterými jsem přijel. Praktickým návštěvníkům doporučuji, aby si s sebou vzali pastilky proti kašli a antihistaminika. To, čemu se tady říká pollution, je v mnoha částech Československa dohnáno k absurditě.

Ve svém rodném městě jsem myslel neustále na Měsíc nad řekou a na návštěvu staré dámy, ale bohužel, nenašel jsem tam ty správné osoby v tom správném obsazení. Syndrom Měsíce nad řekou se nekonal, drama se nemohla odehrát, protože aktéři se rozprchli a nečekali na moji sentimentalitu. Na jeviště se nedostavil nikdo, kromě nejstarší prostitutky města, která za války, za úhradu v tehdejších devizách, obveselovala německé vojáky a nyní ve stáří vypijela zbytky

piv po hostech v restauraci Slávie. Jediná pamětnice starých dob. Tohle říkám kvůli těm, kteří by si chtěli znovu pohrát s kamarády v hájku u silnice.

Potkal jsem však děti našich dětí, jak poslední den školy před maturitou obcházely v průvodu náměstí a halasily. Nás za tento buržoazní zvyk tehdy tvrdě kritizoval okresní výbor strany.

Buržoazní zvyk zůstal, okresní výbor ne.

Také jsem se přestal o Československo bát, když jsem začal pozorovat volební boje. Byly neobyčejně slušné. Kromě toho bylo jasné, že kromě Občanského fóra nikdo nemá velkou šanci. Občanské fórum jediné mělo originální a účelný politický program, ti ostatní po nich jen pauptkovali.

OF bylo všude, vedlo nejinteligentnější volební kampaň, mělo na svém kontě revoluci a celkem úspěšných pět měsíců vlády. Na jejich straně stál Václav Havel, což nebyla hanba. V mnoha demokraciích se dnes zúčastní volební kampaň prezident a podporuje svoji stranu. Havel je kromě toho stále ještě nejpobornější osobou státu, jak ukazovaly výzkumy veřejného mínění. Jeden z nich provedl v dubnu 1990 časopis Reflex. Na druhém místě za Havlem stál v popularitě Tomáš Sokol, pražský prokurátor, který se nebál prohlásit, že komunistická strana má fašistické tendence (Mohorita protestoval, ale prokurátor trval na svém). Daleko za Havlem a Sokolem stál Klaus, Jan Pavel II., Richard Sacher (3 procenta hlasů), a Jiří Dienstbier (2 procenta hlasů).

I sociální demokrat Battěk kandidoval za Občanské fórum a ne za svoji stranu a nebyl sám. Vítězství OF ve volbách je tedy zasloužené a vyjadřuje, co lidé opravdu chtějí a komu věří.

Pozoroval jsem televizní diskusi dvaceti tří představitelů politických stran a kromě zástupce OF, Vladimíra Dlouhého, který bezpečně věděl, o čem mluví, všichni ostatní působili dojemem pomalu splaskávajících balónků, plněných teplým vzduchem. Všeobecné fráze a neznalost faktů. Jediný osvěžující reprezentant byl člen Strany přátel piva, který na otázku, zda si přeje zahraniční investice prohlásil, že jeho strana chce, aby v naší zemi soutěžila všechna piva světa o přízeň obecnostva. Tato strana ví, zač bojovat.

Prázdnotou nad jiné vynikal reprezentant Svobodného bloku Jiří Kotas. Nikdo z exilu nepovažoval zřejmě za nutné zveřejnit v Československu zá-

kladní známá fakta o tomto člověku. Např. jak tvrdil, že SSSR bude anektovat Československo, jak se učil předsedou neexistující Československé federální rady a teprve pak sháněl členy, jak pak členové odešli, ale Rada zůstala, nebo jak označoval Vladimíra Škutinu za spolupracovníka komunistického režimu.

Z ostatních stran stojí za zmínku republikánská strana a její představitel PhDr. M. Sládek. V podstatě se mu volební kampaň zcvrkla do dvou myšlenek: Kdo je bílý, je svatý muž. A, co Čech, to poctivý pracovník.

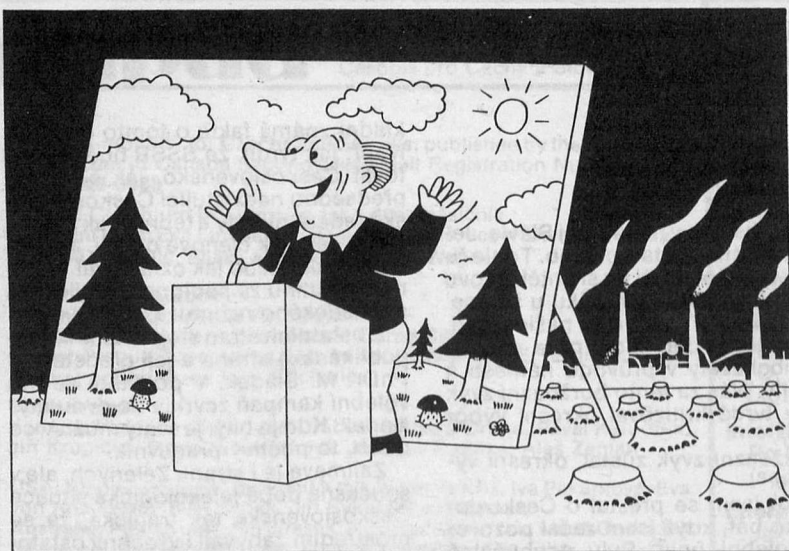
Zajímavá je i strana Zelených, ale v současné době je ekologická situace Československa tak tragická, že se prostředím zabývají i všechny ostatní strany se širšími programy. Tak snad příště.

Dosti anachronicky působily dvě socialistické strany, socialisté a sociální demokraté. Socialismus je slovo ohebné, ale žádné z těchto dvou stran se nepodařilo vysvětlit, co pod pojmem socialismu myslí jiného než ten právě nedávno odvržený reálný socialismus. Tyto dvě strany asi budou mít zase úspěch, až vymřou pamětníci předlistopadové éry. Plakát, říkající, že socialismus je omyl lidstva, přesně vyjadřoval pocity voličů. Role těchto dvou stran v exilu byla veliká, ale teď je čas přehodnotit filozofii a přizpůsobit se nové době.

Zajímavé bylo, že v Čechách, jak ukázaly diskuse, nebyl problém pomíčky mezi národy vůbec důležitý. Češi se na separatistické snahy dívali zcela chladně a skoro nezúčastněně. Ludvík Vaculík o tomto problému napsal, že holt jsme měli doma dítě na vychování, ale chlapeček dorostl, tak ať se teď stará. Nový pražský pozdrav zněl: "Čau Česku — Čau Slovensku". Na druhé straně však v Čechách nikdo opravdu aktivně pro oddělení od Slováků nehoroval.

Slovenský separatismus se projevil hlavně během cesty prezidenta Havla po Slovensku v posledním předvolebním týdnu. V každém městě byla náměstí plná, ale uprostřed vždycky stál hlouček lidí ze Strany slobody a rušil, mnohdy i dosti sprostě. Prezident mluvil, a oni řvali. Ve srovnání s počtem Slováků, kteří Havla oslavovali, byl počet rušitelů nepatrný. Dubček v těchto okamžicích vystupoval výborně a výtržníkům na místě vynadal, což televize hbitě přenášela.

Když představitel Strany slobody v oné televizní diskusi prohlásil, že oni chtějí podporovat investice slovenského kapitálu ze zahraničí na Slovensko, bylo spojení jasné. Chladně vzato si však nemyslím, že by se slovenské království pod vedením rodu Romanovců v dohledné době konalo.



EKOLOGICKÝ PROGRAM

Hlavní boj se separatisty se asi neodehraje na Slovensku, ale tady v Kanadě, kde sedí Svetový kongres Slovákov a v něm vymírající lidé. Myslím si, že to je hlavní starost nás, kteří víme oč jde.

Ze slovenských stran si také uškodila křesťanská demokracie, když její vůdce Čarnogurský protestoval proti cestě V. Havla po Slovensku, že prý to je předvolební podpora Verejnosti proti násilí. V křesťansko-demokratickém hnutí také začaly převažovat separatistické a mravokárné tendence. To byly patrně hlavní důvody jeho neočekávaného volebního neúspěchu.

Dva národy si teď, doufám, najdou způsob spolužití, který jim oběma bude vyhovovat, a vytvoří si nové a účelné ekonomické a politické vazby. Nikdo si snad nebude myslet, že má přimát na rozhodování o společném soužití. V česko-slovenských vztazích hraje a bude hrát důležitou roli osobnost prezidenta Havla, který je na Slovensku značně oblíben.

Televizní diskusi dvaceti tří stran trefně uzavřel zástupce komunistů, tedy čísla deset, třešniček, který řekl, že když jsme dvě hodiny diskutovali, tak musíme také přijmout nějaké usnesení, žeano, soudruzi. Tomu se ostatní jen zasmáli, a moderátor diskuse přískrceným hlasem poznamenal, že tedy, ehm, snad v diskusi mezi stranami nešlo o formulování společného usnesení. Když komunista ještě jednou protestoval, že usnesení má být vždycky, každý už rezignovaně mlčel.

Komunisté si předtím uspořádali oslavy 1. máje ve Vokovicích a vystupovali tam velmi sebevědomě. Domovní důvěrnice vykřikovaly, jak se jim dříve dobře vedlo, a řečníci do-

konce tvrdili, že OF nezíská většinu, že oni, komunisté budou jazýčkem na váze a budou rozhodovat, jaká bude ústava. To se nestalo. Počet hlasů pro komunisty byl odhadován poměrně přesně podle toho, že ve straně zůstalo asi milion členů a voličů je jednaté milionů. Ti, kteří hlasovali pro stranu, byli hlavně pamětníci starých časů, straničtí a estébáčtí penzisté, kterým jde o státní peníze, z mladých málokdo. Relativní počet hlasů pro komunisty odráží také počet těch, kteří z komunismu žili a vedlo se jim.

Mnozí se hrozby komunistů stále ještě obávají, ale odhaduji, že v příštích volbách nebudou už komunisté hrát žádnou úlohu. Volby přišly v době, kdy toho nový režim již hodně udělal, ale hmatatelně se to ještě příliš neukázalo, a tak někteří dali hlasy staré jistotě.

Komunisté si uškodili svým programem, který se podobal nesplněnému programu komunistické strany z roku 1946. Tehdy komunisté slibovali "úplné a ničím neomezené soukromé vlastnictví české a slovenské půdy, aby německá, maďarská a zrádcovská půda byla odevzdána do úplného a trvalého soukromého vlastnictví", a že "komunisté chtějí zdárný vývoj řemesla, živnosti a maloobchodu", jakož i "komunisté chtějí, aby řemeslo mělo zlaté dno a obchod kvetl, aby se malému a drobnému podnikateli za jeho práci, iniciativu a riziko dostalo spravedlivé odměny".

To vše bylo v minulém půlstoletí dostatečně demonstrováno.

V nouzi nejvyšší se rozpomněli na demokracii a vyžadovali "demokracii i pro komunisty".

Nevím, jak je to se vztahem nynějších komunistů k římské skupině Lis-ty, jakož i k jiným, postupně odhoze-

ným. Sledoval jsem v televizi diskusi Pavla Tigrida a Zdeňka Mlynáře, kde Tigrid Mlynáře elegantně roznesl. Také Šikovy teorie kondelíkovského socialismu jaksi nebyly na veřejnosti diskutovány, což je dobře. Spojení proletářů všech stran tedy asi neproběhlo.

Druhý den se konalo pokračování uvedené televizní diskuse, kde jako nejlepší byl opět označen zástupce OF Miloš Zeman, a bylo to hodnocení odborné, provedené BBC. Zeman dostal 14 bodů, na druhém místě byl zástupce Svobodného bloku se 4 body. Na této diskusi tedy opět vanul teplý vzduch místo vědomostí a názorů.

Loni v listopadu jsem si uvědomil, že české země jsou místem pravidelných zázraků, braných většinou jako samozřejmost. To s Janem Nepomuckým by se jinde nestalo, i když ve skutečnosti po něm, jak zjistili vědci, nezbyl jazyk, ale kus mozku. S hlediska symboliky je mozek lepší než jazyk, a zázrak je to stejně, i když spíše pro intelektuály.

A to se svatou Anežkou loni v listopadu se dá interpretovat všelijak, ale holý fakt koincidence jejího prohlášení za svatou a sametové revoluce se nedá přehlédnout. Noviny před volbami sice tvrdily, že sametovou revoluci vyvolalo KGB, protože se prý chtěli zbavit staré gardy ve prospěch mladých, ale to, že se jim nakonec vše vymklo z rukou, ukazuje na existenci dodatečných nemateriálních vlivů.

Za svého pobytu v Praze jsem se zázraky různých rozměrů pravidelně počítal. Mimo jiné při přechodu jízdní dráhy, při procházkách kolem skupin Romů i při jednáních na ministerstvech. Z malých zázraků mohu také jmenovat ten, že jsem již jedl chléb ze soukromé pekárny a auto mi na počkání spravil soukromník.

To, že Občanské fórum vyhrálo volby, byl zázrak spíše kalibru většího. Na Občanském fóru teď závisí budoucnost, a já jsem optimista. Náš vstup mezi dvanáct hvězd evropského souhvězdí je jen otázkou času.

PŘEDPLAŤTE ZÁPAD
svým přátelům,
příbuzným a známým
v Československu

Ota Rambousek

N-991. Udušení oběšením

21. ledna 1990 jsem v Praze navštívil dáblický hřbitov s paní Zdenkou Mašinovou, dcerou legendárního podplukovníka Mašina, a s p. Petrem Placákem z Nezávislého tiskového střediska.

Šli jsme navštívit hrob její matky; ženy, která s příkladnou statečností sdílela osud manželův. Strávila několik let v nacistickém vězení. Zemřela v jiném kriminále, tentokrát komunistickém, když po útěku obou synů, Ctirada a Josefa do západního Berlína, byla odsouzena na 25 let.

Když jsme to lednové nedělní dopoledne vstoupili do brány hřbitova, náhle jsem si uvědomil, že o tomto místě byla řeč již během Pražského jara, když jsme založili K-231. Přišla tehdy za námi rodina Bacilkova. Syn byl popraven v padesátých letech. Otec s námi seděl v Leopoldově dlouhá léta. Přišli se žádostí, zda by nebyla možná exhumace, aby syn mohl být pohřben do rodinné hrobky.

Jeden z členů dokumentační komise se vypravil na dáblický hřbitov a trochu vyděšený hrobník, jehož strach se podařilo ztlumit patřičným úplatkem, dovolil nahlédnout do matrik. Skutečně se podařilo v krátkosti najít několik jmen popravených v padesátých letech. Oběti byly pochovávány do společných šachet, vždy po osmi nad sebou. Ale prý je v hloubce spodní voda a exhumace po letech je téměř vyloučena. Pak vše ukončil 21. srpen.

A nyní cestou k tomuto místu, kterému se dá říkat vězeňský hřbitov trestnice Pankrác, jsem si uvědomil, že je na čase seznámit veřejnost s nahou pravdou.

Celé místo bylo naprosto zpustlé. Hustý porost, padlé stromy, silné větve a divoké keře působily hrůzným dojmem.

Tato část hřbitova připomínala spíše neošetřovaný les někde za vesnicí než místo posledního odpočinku nevinných novorozenátek. Neboť i ty zde leží.

Položili jsme pár květin na údajný hrob paní Mašinové. V 56. roce, zase oklikami a zase za úplatek, bylo dceři řečeno, že matka leží na tomto místě; nejhluběji a mezi osmi spolupohřbenými je i chlapeček, Petříček Baumruk, který se dožil tří dnů.

V té chvíli jsem se rozhodl, že prokáži a navrátím do paměti žijících tento hřbitov, který se dá označit za památné místo obětí třetího protikomunistického odboje. Ale — podaří se to skutečně?

Začal jsem hned příští den u místního hrobníka. Správa hřbitova vyhoře-

la za podivných okolností začátkem sedmdesátých let. Pachatelem byl syn policisty. Shořely tu i matriční známky.

Přesto jsem mohl nahlédnout do starých matrik hřbitova. Jsou tu evidovány jen číslované hroby. O společných šachtách se tu nemluví. Je tu ale jiný, velezajímavý zápis, označený po straně podivným a nijak blíže vysvětleným znamením: 13. VI. 1942, pod jménem Josef Pelda, bylo do hrobu č. IV-8-135 tajně pohřbeno sedm těl bez hlav a bez rukou, aby byla znemožněna identifikace. Sedm parašutistů z kostela sv. Cyrila a Metoděje. Hrob samozřejmě nikdo neplatil a tak po prošlé lhůtě bylo místo pronajato jiné rodině. O případném osudu původních pozůstatků se dnes nedá nic zjistit.

Šel jsem na hřbitovní správu. Ani tam jsem nic podstatného nezjistil. Právě tak na hlavní správě hřbitovní služby. Další byl Ústav soudního lékařství. Věznice Pankrác a Generální prokuratura. Teprve pak jsem uspěl. Národní výbor pro Prahu 4, kam spadá i věznice Pankrác.

Mezitím, jako odpověď na článek Petra Placáka v informačním servisu, drze zaútočilo Rudé Právo:

Úterý, 6. února: "Senzace se nekonala". Na hřbitově v Dáblicích "tajné pohřebiště" nebylo.

Praha (ČTK) V informačním servisu časopisu Sport č. 44. z 24. ledna píše pan Petr Placák o své exkurzi na dáblický hřbitov, v jehož severní části je prý pohřbena "značná část z 8.000 komunistických obětí". Podle něho každá zdejší prohlubeň skrývá 32 mrtvých těl, položených v osmi vrstvách atd. Píše rovněž o dětech, zemřelých ve vězení, které zde podle jeho mínění rovněž odpočívají.

Zpravodaj ČTK se na místě dozvěděl, že tento hřbitov sloužil od svého

založení jako uložště Pražanů, kteří zesnuli zcela opuštěni. Ti byli po léta pochováni nejdříve v rakvích, potom v urnách do společných hrobů. Dodnes se sem jednou za rok svázejí urny, které nikdo nechce a ukládají se se vsí pietou do těchto jam.

Podle vyjádření vedoucího zdejší hřbitovní správy, Ladislava Máje, přišli za ním před několika dny představitelé politických vězňů a žádali jej o označení tajného pohřebiště, kde prý Státní bezpečnost ukládala své oběti. "Nemohl jsem jim vyhovět. Žádný o tom neví. Pokud by StB něco takového dělala, jistě by se postarala o to, aby nebylo žádných svědků. Tehdejší správce hřbitova už zemřel. Podle mého názoru určitě šlo jen o ojedinělé případy. Někaké častější pohřbívání by jistě neuniklo hrobníkům ani veřejnosti. Vždyť v těsné blízkosti přece jsou občanské hroby. Rozhodně však popírám takové množství, jež uvádí pan Placák. Dlouhá léta tu bylo také pohřebiště opuštěných dětí. A pak — hodně se tu odehrálo za války a někteří lidé si to pletou. Pracovala tu fantazie jako vždy, když se píše na tohle téma.

Velmi důležité bylo, že zpráva byla označena značkou ČTK. Šel jsem ihned do Opletalovy ulice s námitkou, že oficiální československý tiskový orgán by neměl vydávat neověřené zprávy. Skutečně vydali jakési demontáž, které opět Rudé Právo vysvětlilo po svém.

V té době už jsem měl povolení Ministerstva vnitra k odtajnění a získal jsem mnoho přesných informací o osudu dáblického hřbitova a o lidech pohřbených na tomto zoufalém a zpusťšeném místě.

Začali za mnou chodit příbuzní zemřelých s doklady. Mluvil jsem s panem Daliborem Černým, bratrem mjr. René Černého, popraveného 23. V.



PETR PLACÁK, PÍ. ZDENKA MAŠINOVÁ A AUTOR U HROBU, NA JEHOŽ KAMENI JE NÁPIS: ZDE SPINKÁ PETŘÍČEK BAUMRUK. PŘES CESTU HLAVNÍ ČÁST VĚZEŇSKÉHO HŘBITOVA.

národní výbor v Praze
 Zn.: 13892/59 Dne 4. května 1959
 Jen pro úřední účely **Výpis z knihy úmrtí**
 sv. 5, roč. 1953, str. 10, č. řad. 443
 Obvodního národního výboru v Praze 14 - Nuslích, okres Praha 14
 farního úřadu církve v Praze 14, Nusle čp. 988
 Dne 28. března 1953 zemřel(a) v Praze 14, Nusle čp. 988
 okres Praha 14 (jméno a příjmení) Valent Pavel
 povoláním technikový úředník bytem Bratislava, Vavozová č. 2
 narozený(á) dne 27.7.1914 v Zvolení stav: ženatý
 Jméno pozůstalého manžela: Margita Valentová, roz. Denková
 Příčina smrti: Udušení oběšením N-991

Patisk se trestá.

Předseda:
 zást. notářka
 Cís. síd. C-10.
 Publikáční ústav min. vnitra. — VCT 0101 - 9752

1950 v tzv. borské aféře, s Čeňkem Petelíkem a Stanislavem Brojem, který dokonce má v jedné z četných proklín zarostlých břechtanem, svoji desku.

Pan Černý mi laskavě dal i kopii unikátního dokumentu. Fakturu na 3.092 Kčs za zpopelnění, kde jsou třeba položky za úpravu zesnulého, telegram, kolký, lékař ke kremaci, pitva, poduška, křížek, rubáš, převoz zesnulého, rakev a výpravčí. Neuvěřitelný cynismus.

Pan Černý mi vyprávěl o poslední návštěvě bratra v noci těsně před exekucí. Návštěvu v krematoriu ve Strašnicích, kde ho zavedli k rakvi opatřené osmi zámky. Rakev vůbec neodpovídala výšce mjr. Černého, který měřil 192 cm. Ani urnu s popelem nikdy neviděl. Právě tak je nejasné, proč dva ze tří popravených byli spaleni, třetí je pohřben v Dáblicích.

A tak přes tvrzení Rudého Práva z roku 1990 uvádím údaje o 31 popravených, kteří odpočívají v šachtách dáblického hřbitova. Šest jich tu má přímo náhrobky:

Broj Stanislav 991 23.5.1950 Dáblice
 Fric Josef 991 28.6.1952 Dáblice
 Sutý Alois 991 12.4.1951 Dáblice č.38
 Zapletal J. 991 2.12.1953 Dáblice
 Jeřábek Alois 991 5.12.1953 Dáblice
 Trojan J. 991 29.12.1953 Dáblice
 Lupták P. 991 29.12.1953 Dáblice
 Lukačka P. 991 29.12.1953 Dáblice
 Daniel F. (22 r.) 991 30.12.1953 Dáblice
 Musil J. (důst.) 991 9.1.1954 Dáblice, šachta 34, č. 12
 Wilkowski F. 991 19.1.1954 Dáblice šachta 34
 Baláž Št. 991 20.1.1954 Dáblice, šachta 34

Beneš R. 991 25.1.1954 Dáblice, šachta 34
 Vrána B. 991 12.2.1954 Dáblice šachta 35
 Kozlík J. 991 20.2.1954 Dáblice šachta 35
 Peterík J. 991 20.2.1954 Dáblice šachta 35
 Závodský Osvald 991 19.3.1954 Dáblice, šachta 35
 Pleva O. 991 3.4.1954 Dáblice
 Hoblovič J. 991 8.5.1954 Dáblice
 Gruber K. 991 29.5.1954 Dáblice
 Kondráč A. 991 29.5.1954 Dáblice
 Hadaš 991 30.5.1954 Dáblice
 Harazim 991 30.10.1954 Dáblice
 Jakubek 991 30.10.1954 Dáblice
 Valent P. 991 28.3.1953 Dáblice
 Hykade J. 991 28.3.1953 Dáblice
 Melkus J. 991 28.3.1953 Dáblice
 Smetana G. 991 28.3.1953 Dáblice
 Hájek K. 991 9.9.1952 Dáblice
 Jaroš Alois 991 17.5.1952 Dáblice
 Mojžíš Frant. 991 21.4.1953 Dáblice
 Na ustavující schůzi Konference politických vězňů mi dala paní Valentová kopii potvrzení o úmrtí, kde se šifra N-991 specifikuje jako příčina smrti udušení oběšením.
 Na dáblickém hřbitově leží ovšem i ti, kdo zemřeli ve vězení. Několik desítek novorozeňat, jen pár dní či hodin starých. Dokonalý symbol nevinnosti a zároveň důkaz o zvrstvech režimu.
 Že nejde o "pohřebiště opuštěných dětí" lze snadno dokázat jen několika málo údaji. Leží tu například: J.a K. Alexandrovi 22.10.1952 (stáří jeden den)
 Petr a Pavel Jelínkovi 2.9. — 3.9.1951
 Petříček Baumruk 29.6. — 1.7.1956
 Tóniček Davídek 1957

Maruška Modrová 1953
 Lenka Korotvičková 20.10.—4.11.1955
 a další.

Z neznámých důvodů a v různých časových úsecích byli někteří popravení spalováni. Nejdříve ve Strašnicích, později v Motole. Jejich popel byl údajně rozmetán. A tak mám v seznamu dalších 35 popravených. Zdůrazňuji, že výčet není úplný. Ale je tu třeba zápis o obětech z procesu s Dr. Miladou Horákovou. Stojí za zmínku, že ač popraveni v jeden den, 27.6.1950, kremace byla provedena s rozdílem týdne. M. Horáková 1.7., Pecl a Kalandra 6.7., Buchala až 7.7.1950.

V procesu s Rud. Slánským a spol. je u všech popravených poznámka: místo pohřbu: NEUVEDENO. Neoficiálně se ví, že byli spaleni a jejich popelem posypána zledovatělá vozovka.

A tak jsou tu bývalí agenti: Jarda Blahník, Bušek s Linderem, René Černý s Petelíkem, Nechanský s Wahlem, Novák se Švédou a Janatou, Jaroš a Štěpán Gavenda. Nenašel jsem Milana Choce, Šádka, Květ. Prokeše, Sábela, Jebavého, Dr. Borkovce, gen. Píku a mnoho jiných, které má komunistický režim na svědomí.

Je nutné si uvědomit, že na Pankráci byli popraveni odsouzení Státním soudem v Praze. Existovaly Státní soudy v Brně a v Bratislavě. K tomu přistupují určité monstreprocesy. Třeba Babice, kde se exekuce konala v Jihlavě, v Ostravě a jinde.

Na tomto vězeňském hřbitově se od r. 1962 nepohřbívá. I v tom je tvrzení R.P. nesprávné. Těla zemřelých jsou od té doby vydávána rodině. Přesný odhad pohřbených na dáblickém hřbitově je dnes nemožný, protože tu existují hroby ještě z r. 1944, s výslovným určením místa původu zemřelých: Pankrácká věznice. Podle rozlohy a propadu půdy, která jasně označuje jednotlivé šachty, jde o stovky, ne-li tisíce pohřbených.

Rudé Právo polemizuje s p. Placákovým článkem, resp. s formulací "značná část". Ale, je-li např. u popraveného důstojníka Josefa Musila poznámka: šachta 34 č. 12 a u Aloise Sutého dokonce č. 38, potvrzuje to, že zemřelí byli ukládáni opravdu po osmi ve čtyřech řadách a jednoduchý výpočet jen u 35 šachet udává přes 1.100 obětí.

Při setkání politických vězňů s p. prezidentem na Hradě byla diskutována i tato otázka a prezident republiky, sám bývalý politický vězeň, plánuje oficiální návštěvu dáblického hřbitova.

Neboť: přes všechny vytáčky a nepravdy Rudého Práva JE prokázáno, že dáblický hřbitov bude v budoucnu památným místem posledního odpočinku bojovníků třetího, protikomunistického odboje.

Jak vypadá sametovost revoluce

Jiří Wonka (psáno pro časopis Západ)

Motto:

Tam, kde si elita přisvojí téměř veškerá práva a zbylé, větší části společnosti přenechá jen povinnosti, zaniká řád a vzniká chaos zvladatelný jen mrazením celé společnosti a jejím ochromením strachem. Kdo se jednou octne na cestě zastrasování, musí v ní stále pokračovat a stupňovat.

Od těch dob, kdy zákon není jen vůle panovníka, je zastrasování složitější, a to jen na základě určitého, přesně stanoveného postupu, kterému říkáme právo. Zastrasování se proto stalo záležitostí organizovaných skupin, které si pro své jednání vytvoří legální podklad ve formě právní normy, aby mohli realizovat své záměry, které nelze označit jinak než zločinné...

Pavel Wonka
z díla "Právní kultura"

Letos dne 26. dubna jsme si připomněli druhé výročí smrti mého bratra Pavla Wonky, který zemřel za záhadných okolností ve věznici Hradec Králové. Je nutno si uvědomit, že nezemřel sám za sebe, ale nejdražším způsobem vykoupil svobodu. Celý život nekompromisně bojoval proti stávajícímu zlu. Byl velký optimista, stále věřil, že barbarský komunistický systém bude svržen. Měl v sobě obrovskou víru v pravdu a právo.

Revoluce a pádu totality se ve své vlastní nedočkali a mnoho lidí si myslelo, že změna poměrů povede k řádnému vyšetření jeho smrti a k potrestání viníků. Ale co vidíme, je opravdu smutné, za všechny zločiny komunistů je zatím souzen pouze M. Štěpán. Kladu si otázku, Jakešové, Fojtíkové, Indrové, Husíkové a Štrougalové, ti se nebudou zodpovídat? V zemi je taková sametovost, že vrahové mého bratra stále nosí uniformy SNV, SNB, dokonce i náčelník v hradecké věznici je stejný, jedná se o Josefa Šimka, za kterého se děly v této věznici hrůzostrašné věci. Co dělá bratránek StB, náčelník vnitřní ochrany věznice, Mezera alias Škvíra, nevím. Jeden z nejadističtějších dozorců Ivo Vyletal, který mě zmrzačil na krční páteři, stále slouží a byl údajně i povýšen. Vězeňský lékař MuDr. Radim Pek stále vykonává lékařskou praxi, sice ne ve vězení, odkud odešel na vlastní žádost, ale v lékařském zařízení v Hradci Králové. Soudkyně OS JUDr. Marcela Horvátová a prokurátorka JUDr. Eliška Rychlíková jsou nadále na svých místech. Již z morálního hlediska by tam neměly co pohledávat, když dokázaly na smrt nemocného Pavla v invalidním vozíku odsoudit. Bez trestu zůstávají i naši bývalí vyšetřovatelé StB Moravec Antonín a Nepovím Josef, kteří vykonstruovali celý náš proces za přispění prokurá-

tora JUDr. Josefa Valenty z hradecké prokuratury. O soudcích typu Jana Rojta, Jandy, Mrzeny a Dojčárové již ani nemluvě. Tomu se říká sametovost. Bývalý předseda MěNV ve Vrchlabí, Vlastimil Štěpánek, který žádal, jak je možno se dočíst v protokolu, na příslušnicích StB závažné opatření proti Pavlu Wonkovi, protože můj bratr žádal na radě MěNV odstranění obrazu J.V. Stalina z úřadovny. Je to světová rarita, jak se zmiňoval Pavel, když byl za tento dopis ještě v r. 1987 odsouzen — "jsem poslední vězeň odsouzený za urážku Stalina".

Na úřadech jsou skoro všude stejní lidé, potom se nemůžeme divit, že všechna vyšetřování se ztrácí v nedohlednu. Dokonce poslední dopis Pavla Wonky z 16. 4. 1988 jsem musel sehnat sám a dodat jej vyšetřujícím orgánům.

Ještě zcituji pasáž z díla Pavla Wonky: "Pachatel zločinu proti lidskosti si musí být vědom, že sice může zůstat beztrestný dnes, ale že mu nebezpečí trestního postihu hrozí při změně režimu nebo jiné příležitosti, a že se nebude moci spoléhat na promlčení. Jeví se žádoucí prosadit, aby zločiny proti lidskosti se staly stíhanými v celém světě, bez ohledu na to, v které zemi byly spáchány..."

Toto sdělují ve velkém smutku, ne s touhou po pomstě, ale ve víře ve spravedlnost pro mého bratra, který svůj život obětoval za lepší budoucnost. Věřím, že kanadská veřejnost po seznámení s okolnostmi smrti Pavla Wonky přiměje čs. orgány k řádnému vyšetření jeho smrti a potrestání viníků. Pavel nezemřel přirozenou smrtí, ale byl rafinovaně zavražděn.

Poslední dopis Pavla Wonky z 16. 4. 1988 přikládám k zveřejnění včetně dalších dvou svědectví.

Jiří Wonka, U nemocnice 869,
543 01 Vrchlabí 1, ČSFR
17. července 1990

Opis pravděpodobně posledního dopisu Pavla Wonky, který byl předán dne 2. 5. 1990 advokátem JUDr. Milanem Jelínkem. Vzhledem k tomu, že Pavlovi Wonkovi byly komunistickými barbary zmrzačeny ruce, byl dopis diktován některému spoluvězni, pravděpodobně M. Absolonovi. Dopis byl psán 16. 4. 1988 a adresátem byl JUDr. Milan Jelínek z AP Hradec Králové. Je s podivem, že o tomto dopise nikdo nevěděl, a advokát nebyl schopen za celé dva roky vyřídit Pavlovy vzkazy rodině.

Dopis obdržel jeho bratr Jiří Wonka.

Vážený pane doktore!
Telegraficky...

Nechávám si psát dopis.
Několik dní jsem o sobě nevěděl. Zvracím. Vše se se mnou točí. Jsem [z ec] zcela bez vlády. Jídlo jsem měl

naposledy před zatčením. Nemohu ani pít, zase odstraňuji suché koráby, abych mohl dýchat. Všechnu tekutinu zvracím. Nevím, jak dlouho vydržím. Včera jsem se po několika dnech sebral k sobě. Díky studeným obkladům spoluvězňů. Díky neustálým výplachům úst vodou se držím při životě. Spolknout nic nemohu.

Žádám Vás o okamžitý zákrok ve všech možných směrech a okamžitý výslech rodiny. Nedejte na to, jak je věc venku deklarovaná. Trpím i bolestmi pohybového ústrojí a ledvín. To víte, ležel jsem na betonu, pod otevřeným oknem, celý týden, to není legrace. Bylo proti mně použito mnohé mučení a násilí. Něco bylo deklarováno jako zdnalivě. Legální, něco skrytě. Od toho prvního mám zmrzačené ruce. Od druhého další části těla. Najdou se totiž tací, kteří mě dokázali bít, pendrekem do dlaní a zmrzlých prstů u nohou, i při přenášení k lékaři. Podejte oznámení u OVP Hradec Králové a inspekce EVS. Případně úkol přenechte na rodinu. Návrh na potrestání ani rozhodnutí o vazbě nemám. Vazbu měl nařídít [OE] OS Trutnov, 3T Dr. Horvátová.

Ve věci jsem podal stížnost u předsedy Mjartána. Stížnost obecnou i do vazby. Vazba uvalena v bezvědomí a bez výslechu strany. Porušení paragrafu 2-1, 5-6-13 tr.ř. Po nadiktování jsem zcela vyčerpan. Převeďte mě ohajobu ve spolupráci s rodinou — se vždy informujte. Nevím, zda to přežiji. Věznice mě ani nemá čím krmít, co bych mohl jíst. To jsem si uvědomil dnes, když jsem nedostal snídani. Sám již nemám sílu utrpení snášet.

Intervenujte osobně u KS Hradec Králové. Pro případ mého převezení jedněte o zastoupení při návštěvě s doktorem Motejlem, AP Praha 1. Hradec Králové 16. 4. 1988

Pavel Wonka
nar. 23. 1. 1953

děkuji

K vystěhování: Základní formulář zůstal na OVS Trutnov. Zbytek papíru je asi ve vězení.

Rád bych dostal mléko a žádám o něj. K jídlu a k pití nemám nic. Vodu zvracím. Dostávám ji do sebe tak, že vyplachuji ústa. Nemohu ji polknout. Dále tím, že si motám hlavu do mokřích ručníků. Vše se se mnou točí. Žádal jsem lékaře. Omdlévám a nevím o sobě. V mé knihovně je kniha České středověké právo útrpné. Čtete v ní.

Čekám okamžitou návštěvu. Nechte mě přednést, sám se neudržím na nohách, dnes jsem se opět položil, když mě donesli na záchod. Doufám, že se Vaši návštěvy dožiji. Rodinu informujte telefonicky. Ve Vrchlabí došlo k přečíslování telefonních čísel — Končím.

□

Ota Ulič

Malajský konglomerát

Za pár minut jsme dorazili k hranici, nad ní velká varující písmena: WARNING: CARRYING DRUGS — JAIL, CANING OR DEATH čili vězení, výprask nebo smrt. Provaz za vlastnictví špetky heroinu, něco přes jeden a půl gramu. Na varování nedbali Australané Kevim Barlow a Brian Chambers, a když je pak věšeli, vůbec se jim to nelíbilo. Trest smrti nic neřeší, namítanou mnozí. Jak pak že neřeší? Ani jeden oběšený si už s omamnými jedy nezakšeftuje.

Kufry ven, pohraniční kontrola. Co kdyby nám někdo k proprietám přistrčil pytlíček se zakázanými drogami. Jak bychom to vysvětlili? Ovšem, že bychom nevysvětlili.

Zbytečné strachy, odbavili nás spěšně a přátelsky a že ať se nám u nich líbí.

Směnárníci nám dávají místní peníze, jimž se říká ringgit.

Tak jsme tedy v mohamedánské zemi.

☆☆☆

S ostrůvkem Singapurem za zády teď určitě budeme mít víc prostoru. Malajsko, či, přesněji Malajsie, je v rozsahu dvou Československ. Menší půlkou je onen náš západní poloostrov, kde žije skoro devadesát procent všeho obyvatelstva a kde se míníme pohybovat a pobýt asi tak měsíc. Východní část země je za vodou, státy Sarawak a Sabah na ostrově Borneu. Do itineráře jsme si je tentokrát nezahrnuli, nenarušivše si tak vzpomínky z doby před lety téměř již dvaceti. Beztoho by se tam džunglemi nedalo jezdit autobusem, prostředkem, jemuž jsme mínili dávat přednost.

Koukám z okna, doprava je dost podstatná. Podél vozovky do školy a ze školy na kolech šlapou mohamedánské, jednotně oděné holčičky — tyrkysové modrá sukně po kotníky, bílá halenka pod kolena a tímžé hlava zabalená. Na hlavách malých kluků černé muslimské čepice zvané *songkok*, takové, co nosil Sukarno.

Nápisy v řeči bahasa: SALAMAT JALAN — šťastnou cestu, děkuji, to je od vás hezké. AWAS — Pozor!, silnice v opravě, kus cesty bude třeba chybět. Pozor na rozlišení: LAKI-IAKI (Páni) a PEREMPUAN (Dámy).

Marná sláva, latinská abeceda dovede psychologicky podepřít. Nebo, přesněji: latinka nezpůsobuje ony úzkosti z čar, koleček, kliků háků, z rozsypaného čaje, jak jsme si v sousedství právě měsíc ověřovali. Nota bene, ledacos se z této bahasy dalo uhádnout, například AIS KRIM — zmrzlina přece (ice cream). Tadyhle se málem srazil TEXTI s BAS SEKOLAH, školním autobusem. Ošklivě mu kouří výfuk — EKZOS (exhaust).

Cifry z konce šedesátých let: celkem 16,5 milionu, tedy jen o trochu víc, než Čechoslováků. Malajci jsou nejpočetnější, ale většinu netvoří — je jich 46 procent. Druhou největší skupinou jsou Číňané (35 procent), potomci kuliů, přivezených do cínových dolů, třetí pak Indové (10 procent), potomci kuliů, přivezených na kaučukové plantáže. Takhle pořádně to tam Britové zamíchali — leckde zamíchali — a teď, když je po kolonialismu, autoři demografických přesunů a odsunů sami odtáhli, s následky mnohdy neřešitelnými, ať si ti zamíchaní zápolí sami.

☆☆☆

Turistické brožury usilují o falešný dojem, že Malacca je historií napěchovaný skvost. Dobrá, dosud tam stojí Portugalci vybudovaná pevnost *A Famosa*, dosud tam funguje oáza portugalských potomků s restauracemi a tanečky (povinná turistická zastávka). Na plakátech řvavě červeným náterem nás do očí bije holandský Stadthuis ze sedmnáctého století — úřad, národní výbor, pouze Macao má tady v Asii něco staršího dosud v provozu.

☆☆☆

Autobus s námi dokodrcal, tak se na to podívejme. Tepnou města je řeka, špinavá smrdutá stoka na omdlení. Ráčí panstvo podniknout vyhlídkovou plavbu a získat historicky obohacující dojem? Děkujeme, obohatíme se pěšmo. Superčervený Stadthuis se opravuje, všude lešení, jako v Československu. Za Stalina se přetiskovaly mapy k ošálení vetřelců. Tady to nepotřebují. Každá ulice je JALAN to čí ono, být to takhle kdysi v Berlíně, když jsem prchal, určitě se mi to nepovedlo. Vzdali jsme to a loudáme se nazdařbůh. Narazili jsme na pár svatostánků různých věr. Budha, Konfucius, Kristus, Mohamed, tedy od všeho, ale město to je dneska převážně, velmi převážně čínské. Ale přesto jsme v zemi úředně, státně mohamedánské. Je to vidět, je to slyšet pětkrát za každého dne a noci. Příslušný náboženský funkcionář už ne leze do věže, aby kvílel pasáže z Koránu, už jsme moderní, zmáčkneme

knoflík magnetofonu a požadovaného efektu je dosaženo. Nikdo ale neupadá na kolena a nebije hlavou o vozovku ve směru Mekky. Rovněž tu za požití doušku alkoholu nebičují jako v Saudské Arábii.

Z respektu k islámu v čínských restauracích neservirovali vepřové. Tedy asi tak jako kdyby v českých hospodách byla ke knedlíkům a zelí k máni jen slepička či candát. Šli jsme raději k Indům, tam se před námi svalnatý stařeček pustil do boxování těstoviny, z níž vykouzlil *chappati vynikající kvality*.

V hotelu se rozhlížím po stropě. Na něm je zelená šipka s nápisem KIM-BLAT. Copak nám miní říci?

Mínila totéž, co všechny ostatní šipky ve všech ostatních hotelech: tudy k Mekce, aby věřící nevrhali své modlitby nesprávným směrem. Původně jsme mínili jeden takový ukazatel správného ideologického zaměření přivést domů, ale jakožto pluralisté jsme pak nápad zavrhli.

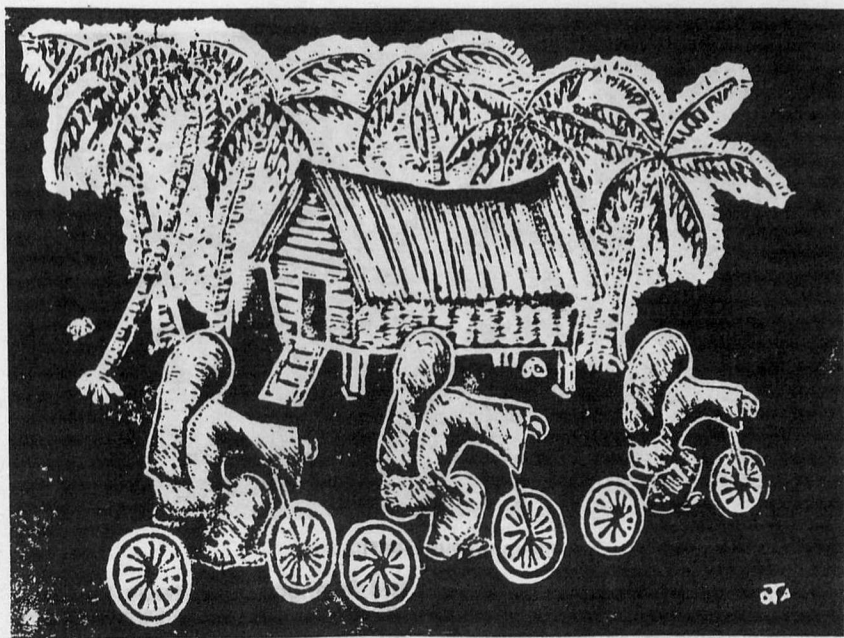
☆☆☆

Rozhodli jsme se utéct do přírody, někam k moři a vybrali jsme si zapadák, přístaveček Port Dickson, tam hordy organizovaných turistů určitě nebudou. Autobus nás zakrátko dovezl klikatou cestou, nahorů a dolů, vesnicemi s domečky na muřích nohách (dobré na větrání a též ochrana před záplavami) a s plechovými střechami, jež rezaví, hyzdí malebnost krajiny, ale v rámci značně omezených možností poskytují jakýsi chládek.

Skláním se nad podvyživenou kočičkou, plaše ode mne odstupuje. Chudáku, ty ses ale špatně narodila. Kdybys byla Američanka, krmili by tě dobrotami *top protein nourishing quality*, umytá, navoněná bys byla, k veterinárnímu psychiatrovi by tě případně vodili.

A co lidi, bloude, těch ti líto není? zpeskoval jsem se. Dosud jsem tu nepotkal žebráka, ale bída či aspoň skrovné hospodářské naděje, ty se přehlédnout nedaly. Náš kluk se zrovna zapovídal s mládcem, čerstvým univerzitním graduantem. Nesehnal zaměstnání, snaží se na pláži prodávat pokroutky a limonády. Ten den jsme byli jeho jediní zákazníci. Pomáhal mu kamarád, už dva roky po promoci. Výhledy do budoucnosti? Prozatím prý žádné nevidí, odvětil bez sebelibosti. A to jsme tady v zemi s relativně chvalitebnými perspektivami. Co pak kousek dál v Burmě, zemi totální beznaděje?

☆☆☆



MUSLIMSKÉ HOLČIČKY (MALOVAL ULČ JUNIOR)

Se synátorem jsme si zameditovali o těchto nebetých kontrastech, jak neférový je život a jak to pramálo, vlastně vůbec nevzrušuje nás, západní tvory. Tvory s existencí tak plytkou, nemravně povrchní, odplivovalo si naše dítě.

Kdyby jen to — požívači výhod, místo aby se radovali, oni se litují, vymýšlejí pseudoproblémy, jak směšná a opovržením hodná nám v tom okamžiku připadali. Tak vzdání a těžko představitelní. Jako akutní lednové mrazy tady v tom tropickém žáru. — Jenže za měsíc, za dva budeme zpátky v našem pohodlí, kolem nás se budou zase srocovat a rozhořčovat zastánci efemérních kauz — pro či proti modlitbičkám v základních školách, pro či proti prodeji toho kterého aspirinu, pro či proti očkování ovcí a my si zase přestaneme uvědomovat frivolnost toho všeho.

Mládež skotačí, zabalené muslimanky pinkají do balonku. Zprvu nás jejich hábity tlumily, zdrženlivě jsme přešlapovali a vyjadřovali se asi jako v přítomnosti Karmelitek. Za čas nám ale toto vlající oblečení přestalo připadat nepraktické. Azurová barva dělá chladivý dojem a třeba i doopravdy chladí. Děvčata se oťukala a rozpovídala s rozhodně menšími zábrany, než je například zvykem v Číně či Indii. (V některých islámských zemích stále platí právo otce či bratra zabít dceru či sestru, kdyby promluvila s cizím mužem.) Všechna tato mládež byla aspoň dvoujazyčná. Složil jsem komplimenty, to že v Americe — To jsou ti mládí v Americe tak hloupí či líní? Jedno nevyklučuje druhé, pokrčil jsem rameny.

☆☆☆

Tamější moje biče: 1. Horko. S tím se ovšem venku nedá moc dělat, ačkoli v Kuvajtu prý už aklimatizují celá náměstí, z nichž by tady chlad nutně a docela pohodlně unikal. 2. Hluk, bič upletený dobrovolně. Hlomez, řev, randál, pekelný kravál neurvalý, neutuchající, ustavičný. Nedalo se mu uniknout, pronikal i do přírodních zákoutí čítankové pohody. I tam eventuálně dorazil neurvalec s vyřívající tranzistorovou bednou, i tam dovedl proniknout na motocyklu.

V Číně jsem se zalíbením sledoval tichoučký pohyb oněch miliónů kolařů, jen občas cvrnkli zvonkem, plaší ptáčekové jarabáčkové. Jenže, pozor, pozor, tohle je přeče z nouze ctnost. Jen si počkejme, až se vzomou na skútry, na motocykly. Však ti, co už dnes sednou za říditka či k volantů, si počínají jako by byli přesvědčeni, že hlavním zdrojem pohybu je zvuk. Ted' je v Číně v provozu přes půl miliardy bicyklů. Miliarda motocyklistů, pokud možno bez tlumičů — drásající, nepředstavitelné inferno.

A tohoto stupně pokroku v Malajsií již dosáhli. Pro uživatele modernizace je to takové novum, že ještě nejsou alergičtí, tyto vlastní šlehy bičem ještě nevnímají, tlumiči samozřejmě opovrhují.

Benzin a elektrina, decibely k ohlušení v domácnostech, obchodech, dopravních prostředcích a už i v přírodě, kde dřív jen palmy ševlily.

Naléhavě, úpěnlivě doporučuji ke kritériím pokroku (produkt a příjem per capita, gramotnost, životnost, úmrtnost, kalorie atd.) připočítat decibely, zamoření kraválokáliemi.

☆☆☆

Kuala Lumpur — pro každého K.L. — je dost nedávný. V druhé půlce minulého století ho založili prospektoři, hledači cínu, kutači kovů. Většina podlehla tropickým chorobám, zejména malárii. Z krušných začátků to je dnes město miliónové, hlavní město federace. Doslova znamená "Bahnitě ústí".

Britové organizovali malajské státy v devatenáctém století. Nezávislost vyhlášena v roce 1957 a federace — té jako součást britského Commonwealthu — vyhlášena v roce 1963.

Států je třináct: jedenáct zde na poloostrově a dva (Sarawak a Sabah) za vodou na Borneu — plus tedy území hlavního města K.L., které se počítá extra.

V devíti státech vládou dědiční sultánové, žijící symboly malajské identity, duchovní hlavy islámu a též protektorů čínských a indických menšin. Září v tradičních, zlatem, stříbrem, drahokamy a medailemi posetých uniformách, nebo se objeví v jednobarevném civilu západního střihu. V cizině se těší absolutní imunitě. Při výuce mezinárodního práva citujeme významný precedent Mitchell v. Sultan of Johore (Great Britain, Queen's Bench Division, 1894) o vítězství prostopášného princátka nad ošálenou, o iluze manželského svazku a ledacos jiného připravenou zájemkyni. Imunitu si dokonce udržují v domácím prostředí. Následník trůnu tétož johorského sultána zastřelil policistu a také se mu nic nestalo. Taková je tradice, že se sultánem se nesmí hovořit tváří v tvář, oslovovat se smí jen jeho nohy.

Stojí za uváženu, že těchto devět sultánů reprezentuje celou jednu třetinu všech ve světě dosud zbylých monarchií. A těchto devět pak mezi sebou volí konstitučního krále — ten bude tzv. Agong, král na pět let. Tento model by mohli shledat pozoruhodným předáči a předáčky oně novátorské, monarchickému uspořádání věcí údajně přející organizace České děti.

Vládcům míní šlapat na paty ministerský předseda Mahathir Mohamad, původním povoláním lékař, první kdy nearistokrat v tak vysoké funkci. Kamkoliv jde, na saku nebo na malajském kroji má jmenovku. Jmenovku musí mít všichni úředníci, čímž se zabráni arogantním, aby se kryli anonymitou. Jestliže oni, pak ministerský předseda taky. Marré si snažím představit některé historické osoby takto označené — Hitler s cedulkou, Stalin s cedulkou.

☆☆☆

Jdeme do ulic. Na plakátech slovo BOMBA a hodně PERSEKUTAN. To by se Stalinovi jistě líbilo.

V porovnání s výsostně civilizovaně uspořádaným Singapurem a chaotickou, anarchickou, nezvládnutelnou Manilou, tady jsme kdesi na půl cesty.

Paláce i barabizny, moderna z mramoru a rovněž závary dřívějších dob. Více barvy, též špíny a pachu.

FEMALE PRAYING ROOM AND TOILET — Dámská modlitebna a záchod, oznamuje nápis na veřejné budově.

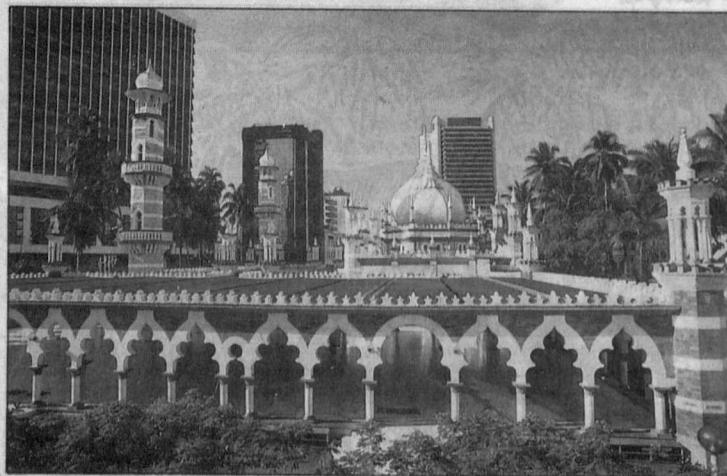
Okolí nedá zapomenout, že jsme tu na návštěvě u vyznavačů Allaha. Klenby, kupole, bání, věžičky a minarety *Moorish style*, styl maurský. Masjid Negara, národní to mešita podle modelu *Grande Mosque* v Mekce, je veleobjekt na třinácti akrech z mramoru, s kachličkovými cestičkami, tůněmi, zrcadlicími se bazény, zákoutími se stromy a též s deštníky z betonu, chránícími před zářem. Do koberecem pokryté hlavní haly se vejde osm tisíc osob. Je to tam ale jen pro muslimy "seriously intent on praying" — vážně zamýšlející oddat se modlitbám a těmi jsme my ovšem nebyli.

Tím se nám islámská architektura nevyčerpala. Máme tu příležitost ziskat téměř věrohodný dojem, že jsme vlastně v zemích Arabského (či Perského) zálivu, v Saudské Arábii, v oněch Kuvajtech a Emirátech. Bělostné mrakodrapy s abstraktním designem, misty pak nakupenina starého s novým, věžičky v bezprostředním sousedství modernistické budovy, zasklené do zelenomodra, dělá chladivý dojem jak barvou tak tvarem — zmrzlinová krychlička, ledomrazinka.

Nezapomeňme na Brity a jejich dědictví tady doslova neopominutelné. Padang — otevřený prostor, zde se kolonialisté oddávali kriketu a tato jejich těžko pochopitelná vášeň se kupodivu přenesla na domorodce a pevně se jich drží. Hned vedle je Selangor Club v tudorském stylu, černé trámy na bílém pozadí, společenské centrum smetánky tehdy i teď.

Nejlepší či nejhorší na konec: nádraží, výtvar uváděný v učebnicích pro stavitele.

V době kolonialismu byla železnice synonymem pro modernizaci, pro pokrok. Umožňovala pohyb lidí a zboží ve velkém, s mobilitou přibývalo národního uvědomění, ač tady Mahatma Gandhi železnice upřímně nenáviděl a připisoval na jejich konto mnohé smrtelné hříchy novověku. Proslulá viktoriánská stavba, nádraží budova v Bombaji, je dodnes napěchována člověčinou, kdežto tady v K.L. na peronu není téměř ani noha. Místo podrobujeme inspekci, obcházíme z mnoha úhlů. Ano, učebnice nepřeháněly, tohle tedy je unikát. Vrtoch, podivinství, legrácka, britský koloniální žertík. Minarety, kupole, věže a věžičky, fantazie Gilbert a Sullivan, styl pozdně marciánový. Dokončení této nádhery-absurdity se protáhlo až do roku 1911, stavba totiž musela vyhovovat přísným britským specifikacím o vyztužení stropu, aby mohl odolat tlaku až metrové vrstvy sněhu — inu předpis je předpis.



KUALA LUMPUR — MEŠITA

Šli jsme též do muzea dozvědět se něco o ORANG ASLI, praobyvatelích této země. Rovněž tam mají lebku slova, jemuž se podařilo vykolejit vlak.

☆☆☆

Pokradmo okukují rodinku nepochybně velmi přísného muslima. Měl dlouhé, do obdélníku zastřížené vousy a vězel v druhu kaftanu, v němž se v Izraeli smaží fundamentalisté od konkurenčního světonázoru. Kolem něj seděly do černa zabalené čtyři jeho ženy. Tvář jim kryla *pardah*, pouze se skulinkou, štěrbinkou pro oči. A ty oči se dívaly bezostyšně, přímočaře do očí našich. Jako by jim černá škraboška dodávaly sebedůvěry.

V novinách jsem viděl snímek z pakistánského Islamabadu, ženu-pilotku v kabině u komplikovaných přístrojů, nikoli v apatní uniformě, ale v tradičním hábitu s maskou cudnosti, anonymní jako Zorro mstitel.

Konflikt nového se starým, čili nic se nemá přehánět: May Chee, dvacetiletá studentka práv v Anglii, přijela domů na prázdniny a s kamarádem ruku v ruce si vyšla na procházku. Hlídač v ústřední tržnici ale oba zatkl pro nemravné počinání (ruka v ruce) a propustil je teprve poté, až nemravové písemně přiznali svou vinu. Do novin se to dostalo jen proto, že matka studentky je senátorka, významný nomenklaturní kádr.

☆☆☆

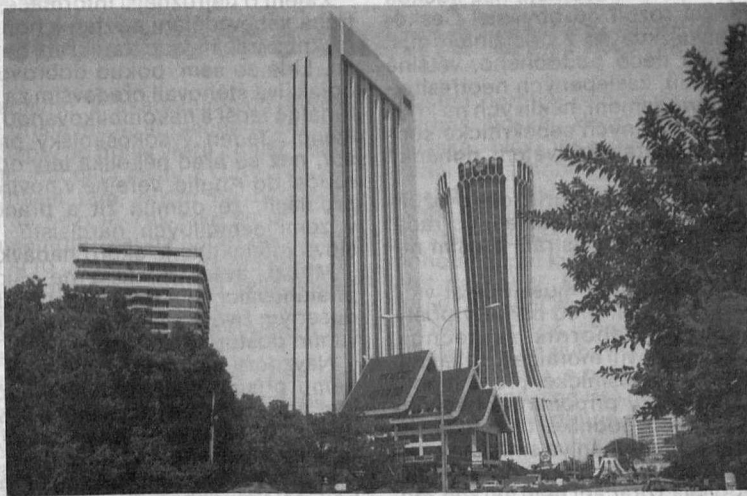
Stejně jako v Indonésii mají tady obrovský sportovní stadion Merdeka — slovo jaksi vlastenecké, rozhodně bez francouzských kořenů. Zrovna po našem příjezdu zahájili *semi-professional* fotbalovou ligu, každý stát s jedním týmem, slavnostní výkop zrovna dnes večer. V bráně za

stát Selangor se předvede československý šampion Karel Stromsik. Slovenská tvář, prořídle blond vlásy, jeho podoběnka sportovce v tričku s nápisem DUNHILL se objevila ve všech novinách.

Stali jsme se součástí stotisícového veledavu, který se policii dařilo držet pod kontrolou — rázně, ale ne brutálně. Dokonce i s úsměvem. Z hřiště se na tribuny přenášela slavnostní nálada. Jeden sultán dlouze mluvil, fotbalisté všech týmů pochodovali a pak k divákům do trvalé držby odkopli několik tuctů černobílých míčů. Ještě pár kutálek, rachejtle, poté řízný hvízd a jede se. V zahajovacím utkání za Selangor nastoupila jedenáctka se jmény malajskými (Ahmad, Malik, Rahman, Hassan), indickými (Dharmalingam, Jayakatkan), ani jedním čínským a s dvěma slovenskými (Karel Stromsik a Kresimir Bozic). Žel, dopadlo to špatně — tři nula. Krajan brankář se znemožnil zejména druhým gólem, flastrem z třiceti metrů. Zlaté české či slovenské ruce spěšný balón nelapily.

Haló noviny, víkendová příloha Rudého Práva z 15. července 1989 pod příhodným titulem ZBOŽÍ ZVANÉ SPORTOVEC uveřejnila dlouhé interview s ředitelem Pragosportu Ing. Jaroslavem Vackem:

Jsme jakýmsi obchodním zástupcem ÚV ČSTV pro zahraničí. Naše roční inkaso představuje 40 až 42 miliónů devizových korun. Pokud jde o aktivní sportovce, 205 jich hraje ve 22 zemích. Od Evropy až po Malajsii, Indonésii, USA, Kanadu, Kuvajt. V čele jsou opět fotbalisté — 97. Zde se jedná o zcela specifickou formu zahraničního obchodu, i když existuje — což někteří lidé neradi slyší — klasický mezinárodní trh se všemi znaky trhu včetně konkurence i ze strany ostatních socialistických států. Cena se ovšem řídí neúprosným pravidlem poptávky a nabídky.



KUALA LUMPUR — MODERNA

Ředitel si pak postýskal: "Snížená úroveň československého fotbalu má dnes za následek, že prakticky neprodáváme trenéry do zahraničí, protože prostě o ně není zájem. Vykličíme pole i na našem tradičním obydlí — na Kypru. Například takový odborník jako Masopust odešel do Indonésie, protože v Evropě se nic odpovídajícího nesehnalo."

☆☆☆

Těž se zrovna v novinách objevila zpráva, že polovina absolventů škol v Anglii nebyla schopna vyřešit problém, kolik je 20 procent z 10.000. Úkol nezvládla ani vzorná studentka s výtečným prospěchem v matematice. Tak vida, my v Americe nejsme ti jediní pitomí.

A v Austrálii, někdejší britské trestanecké kolonii, se to samými Bertíky Einsteiny rovněž nehemží. Náš kluk přijel z Perthu s informací o množství Číňanů na tamní univerzitě — těch, kteří neuspěli u přijímacích zkoušek na univerzitu v Singapuru. Proto odjeli k méně náročným bělochům, téměř sousedům — však z Perthu to je do Singapuru blíže než do Sydney.

☆☆☆

Vedru lze vždy uniknout horizontálně — odjezdem do Antarktidy například. Kuala Lumpur je jednou z mála metropolí v tropech s luxusem možnosti rychle, krátce, vertikálně za hodinu dorazit do výše Sněžky. Nejen to — tam ve výši trůní kasino a hazardní hry jsou tradiční čínskou neřeští, s výjimkou jídla na nic víc si nepotrpí.

Hříšné místo se jmenuje Genting a posledních pár set metrů se zdolává lanovkou. Tak jako do některých měst smí jen muslimové, do kasina je muslimům vstup zakázán. My nemohamedánové smíme dovnitř jen s kra-

vatou nebo v *national dress* (strakatá košile postačí). Kdo nemá, může si na místě vypůjčit. U rulety bylo natřískáno, otáčelo se tam přemnoho peněz a jednoruční bandité vyplivovali mince příliš skoupě.

Vzdálenější, známější a značně rozlehlejší jsou tak zvané *Hill Stations*, britský vynález. Štace jmény Maxwell, Cameron a Frazer, místa pohody a oddechu ve výšinách, kde mrholí, může být dokonce i sychravo čili jako doma v Albionu.

Rozhodli jsme se pro Camerona, místo mystérie. Zde se totiž v březnu 1967 ztratil, jako by se vypařil, Američan Jim Thompson, proslulý zakladatel průmyslu s hedvábím v Thajsku, multimilionář, sběratel umění. Vy šlápl si před večerí na pravidelnou zdravotní procházku a nezbylo po něm ani vidu ani slechu. Být to únos, únosci by se byli zajisté ozvali. Zabili ho domorodci? Pozřel ho snad tygr? Fingovaná sebevražda? Ale proč? Senzace subkontinentu. Vzdor dlouhodobému úsilí se nic nevypátralo.

Jsou to i končiny, kde žijí či živoří oni Orang Asli — praobyvatelé země. Nejsou malajského původu a malajská vláda je nenutí násilím do integrace. Zákon jim zaručuje privilegium lovu s tzv. *blowpipe* — onou proslulou dlouhou rourkou, jíž se vyfoukne otrávený šíp a slon je skolen.

Podléhám skepsi při představě, kok zvěře asi lovci domů přinesou a zda si raději nezaskočí pro *TV dinner* do nejbližšího supermarketu. Blowpipes jsou spíš pro okouzlování turistů, na hraní. Zkusil jsem to taky, zadul, šíp se vymrštil, nikdo ho nikdy nenašel.

Do kopců nás vzal autobus s nápisem JEBAT EKSPRES. Trásl se, obtížně funěl při zdolávání 640 zatáček a my měli pocit, že jich bylo desetkrát tolik. Někteří pasažéři seznamovali své okolí s obsahem svých žaludků. Za oknem se mihlo pár osad, dřevě-


ných baráčků s praobyvateli. Bez televizních antén a též bez tajemna předcivilizačního věku. Jeden týral motorku, druhý se dloubal v nose, nikdo si k ústům nepřikládal trumpetu se smrtícím šípem. Na konečné stanici jsme z autobusu vylezli pořádně zpitoměli.

Mžilo tak jak mělo, teplota klesala, zebe nás, třese se zimou. Je to nádhera. Svetr přes Pacifik vezený, v Tokiu dočasně ztracený, přijde teď vhod. Slast z kontrastu trvala ale jen krátce. Brzo jsme s nadáváním běželi ohřát se a uschnout u hodné kouřícího krbu.

Pustili jsme se do kopců, v nichž se ztratil Jim Thompson. Rozhodně nešel směrem na Brinchang ke golfovému hřišti, k moderním hotelům. Troufli jsme si jít na čaj do tradičního anglického establišmentu. Obsloužili nás s předpokládanou dávkou pohrdání.

Do džungle za nebezpečím se muselo přes či podél čajových plantáží, též plantáží s lahodou, nevidanou takhle blízko u rovníku — totiž *strawberries*, zahradní jahody.

Dokončení příště



MOWNEX

**NABÍZÍ ČESKÉ FILMY
NA VIDEOKAZETÁCH
VHS NEBO BETA**

**CENA FILMU VČ. KAZETY
\$ 27.95**

**156 McKenzie St.
Winnipeg, Manitoba
Canada R2W 5A2
Phone (204) 582-3336**

PRAŽSKÉ UZENÁŘSTVÍ
364-1787
638 QUEEN ST. W
TORONTO M6J 1E4



- PRAŽSKÁ ŠUNKA
- PRAŽSKÉ UZENINY
- MASO 1a JAKOSTI
- DENNĚ ČERSTVÁ,
CHUTNÁ JÍDLA A
ČUKRÁŘSKÉ VÝROBKY

Pavlaína Pilcová

Pohlednice z Austrálie

"Člověk není ovlivněn fakty a událostmi, nýbrž svými názory na fakta a události." Tak nějak to vyjádřil Epictetos a jelikož s ním souhlasím, podotýkám, že tenhle příspěvek je subjektivním pohledem na svět z exotického zámoří nových emigrantských začátků, Austrálie.

Na ploše rozměrů USA bez Aljašky a Havaje, žije v Austrálii zhruba stejný počet obyvatel jako v nesrovnatelně menším Československu. Od roku 1946 se zde usadilo kolem pěti milionů uprchlíků a přistěhovačů. Dnes je asi 40 procent Australanů (nebo jejich rodiče) narozeno mimo tento kontinent. Nejpočetnější z nich jsou Britové a Irové (41 procent), po nich následují Italové a Řekové.

Kromě nadějí si většina přivezla jen to nejnnutnější v kufru, zkrácené představy a nezkomolenou mateřštinu, kterou, tak jako sebe, postupně přizpůsobí novému prostředí. Tímto se nijak neliší přistěhovačci od uprchlíků nebo Čechoslováci z jednotlivých uprchlických vln.

Po překonání počátečního "kulturního šoku" následuje dlouhodobější překonávání konfliktu identity, po přesunu za moře zvláště pro zde početné Řeky a Italy problematičtější, než v případě emigrace z Evropy do Evropy.

Každý nově příšlý Australan se mimoto musí vyrovnat se ztrátou důležitých symbolů, ke kterým byl citově vázán a nahradit zdroj toho, co pro něj dosud představovalo smysl života.

Možná že pro naše krajany je transplantace do odlehle Austrálie méně traumatická, než trvalý přesun do deje tomu nedalekého Švýcarska. Důvodem je jednak hojnost slunce a vymeteného nebe, pláže a moře, přívětivé obyvatelstvo, trpěliví a neautoritativní úředníci i policisté a oproti východní i západní Evropě více osobní svobody, ale též fakt, že "země budoucnosti", jak je pátý světadíl hrdě nazývá, s Československem nejen v mnohém kontrastuje, ale v ledačem je i více či méně připomíná.

Navzdory "tureckému hospodářství" (v tomto směru zaujímá Austrálie na žebříčku vyvinutých západních zemí 4. místo od konce), vysoké zadluženosti (spolu s dalšími dvěma jihoamerickými státy je Austrálie nejzadluženější zemí západního světa), častým stávkám (asi 3.000 krát v roce se v Austrálii stávkuje, některé stávky trvají týdny i měsíce) a rostoucí inflací, sugeruje vláda obyvatelstvu uspávací pohádku o "šťastné zemi", v níž

se žije lépe a radostněji, než kdekoli jinde. Na rozdíl od obyvatel Československa, kde se z oficiálních míst hlásávalo něco podobného, většinou Australanů, zaslepených neotřesitelným patriotismem, háklivých na kritiku a neschopných sebekritické konfrontace s ostatním světem, pohádka vyhovuje.

V jedné německé turistické brožurě se mimo jiné nalézá i následující rada: "Nic a nikoho v Austrálii prosím nekritizovat".

"I v Česku jsme museli dělat víc," zhodnotil jeden, před pár lety příšlý, počítačový odborník skutečnost o zdejší pracovní morálce a odfláknuté, hlavně řemeslnické, práci, mnohdy nostalgicky připomínající výkony komunálních podniků (tj. pokud se australský fachman ve smluvený den vůbec dostaví). O lopatu opřený, pivko popíjející pracant není ani zde žádný výjimečný záběr.

Soukromí domova a "svatý pokoj" jsou, ač z jiných důvodů než v někdejší znormalizované vlasti, velmi důležité. Nikdo se nevyptává na nic "privátního" v důsledku celkové povrchnosti mezilidských vztahů, anglosaské zdvořilosti a neexistující zvědavosti. To má i příjemnou stránku, neboť drbný v tom pravém slova smyslu se tu prakticky nevyskytuje.

O místní nebo světové politice se mezi lidem debatuje zřídka. Politické se ve svých projevech zabývají převážně domácími událostmi, málokdy vidí Austrálii globálně, v souvislosti s ostatním světovým děním. Ministr přistěhovalectví dokonce kdysi zdůraznil, aby sem "noví Australané" neťahali problémy svých původních vlastí. Je to na druhé straně pochopitelné, tato tradičně vcelku poklidná země nestojí o nepokoje a konflikty.

Zájem o nejrůznější informace, potřeba sebevzdělání a vztah k hodnotné knize zde nejsou tradicí ani nutností. Lidé se sem, pokud dobrovolně, odkáziva stěhovali především za materiálně lepší a nekomplikovanou existenci. Jeden vysokoškolský profesor, než se před několika lety odporoučel do Anglie, veřejně v novinách prohlásil, že odmítá žít a pracovat v zemi samolibých narcisistů, kde slovo intelektuál je skoro nadávka.

Mnozí, avšak zdaleka ne všichni přistěhovačci se s tímto jaksi zjednodušeným životem i jeho ospravedlnováním postupně ztotožní.

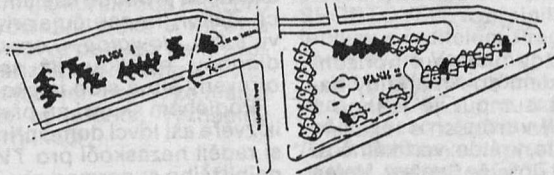
Navzdory možnosti cestovat a volnému přístupu k informačním zdrojům zdůvodňují Australané svůj všeobecný nezáměr a z toho plynoucí komplexy méněcennosti geografickou izolovaností. Je to jakési pohodlné, pasivní závěť na konci světa, na rozdíl od té nedobrovolné, ostatně izolovanosti v diktaturách.

Avšak i "Šípková Růženka Austrálie" se zapštrošenou hlavou v písku se pomalu, za pět minut dvanáct, probouzí z dlouholetého spánku, aby si uvědomila ekonomické, ekologické a jiné důsledky přílišné bezstarostnosti, povrchnosti a pohodlnosti. Stále důrazněji a častěji se hovoří a píše o tom, že se lidé musí naučit dělat, o nutnosti kvality (na jejíž nedostatek si mnozí stěžují, málokdo ji vyžaduje a ne pro všechny výrobce je samozřejmostí), aby bylo co exportovat (zatím se vyváží převážně surové materiály, neboť australské výrobky by sotva obstály ve světové konkurenci).

Hovoří se i o zlepšení kvality školství, výuce cizích jazyků a o získání nových, kvalifikovaných emigrantů, hlavně z východní Evropy, kteří by

KRAJANSKÉ STŘEDISKO DENIA — ŠPANĚLSKO

Na výběr jsou: garsonky, byty, řadové domky, vilky a pozemky. — V Denii najdete: příznivé klima, kouzelný kraj a nové přátele ze všech koutů světa.



"LA PEDRERA II" VESNIČKA KLUBOVÉHO RÁZU

Fáze 1: dokončena a vyprodána

Fáze 2 & klub: ve výstavbě

Bližší informace, prodej a podnájem:

DIVA IMMOBILIEN K. & V. DIVOKÝ

Segantinstr. 9, CH-8049 ZÜRICH

Tel: 01/341 21 56

Ota Ulč

Nedostatečně známá dvířka k fondům

Nedávno v akademických kuloárech přišla řeč na společného známého: že prý se právě vrátil z delší, značně obohacující cesty z Číny. Ne, nepřednášel tam, nikdo ho nepozval, sám se pozval. Tak jako se před rokem samopozval na safari do Afriky. A to si to platí ze svého? Ale kdež, na to má zdroje od nadace, jejíž jméno proslavily ovesné vločky.

Jak si to ale pak u nich vyúčtuje, divil jsem se.

Prý jednoduše — řekne, že se tam jel podívat na čistotu ovzduší, na úspěchy či neúspěchy populační kontroly atd.

Česká reakce: dotyčnému závidět, pokud možno ho udat.

Reakce americká: pokusit se o to též.

☆☆☆

Schopnosti mámit z nadací fondy se v americkém akademickém žargonu říká *grantsmanship*. V těchto letech spíš hubených než tučných jsou úspěšní provozatelé tohoto umu děkanáty mnohde víc považováni, než autoři bůhví jak moudrých děl.

Spěchám s přiznáním, že v tomto oboru jsem značný žabař. Žádosti hrozně nerad vyplňuji, nenávidím sumírovat projekty, je mi trapné žádat kolegy o doporučení, a když se pak po všech štrapácích dostaví negativní odpověď (že jistěže můj projekt je záslužný, nicméně nedostatek zdrojů způsobil, že se muselo vyhovět jiným — tenhle druh eufemismu), cítím se potupen a zaříkávám se, že nikdy, naprosto nikdy už se nepokusím — zkrátka nemám na to správný talent a povahu.

Někteří naši ale mají, mezi nimi

pomohli postavit zdejší hospodářství na nohy. Věřím že bude brzy odstraněno oblíbené pracovní heslo "That's good enough, mate", volně přeloženo "To je dobrý, kámo", že se zamezí enormním finančním ztrátám z častých a dlouhých stávek, že se zavede přeškolení, a podpora v nezaměstnanosti se přestane poskytovat neomezeně dlouho.

Ten hrdý název "země budoucnosti", je vlastně ironií. Skutečně, teprve budoucnost může napravit chyby přítomnosti, o kterou si dosud málokdo dělal starosti. Ve "šťastné zemi" Austrálii pak budou žít opravdu šťastní, se sebou spokojení lidé. A tento velký ostrov, tam kdesi daleko odkudkoliv, i jeho obyvatelé, se stanou v každém směru důležitou a neodmyslitelnou součástí světa.

si velmi obratně počíná nejedna významná lidská, kdysi značně sdružská, tvář. Inkasují obnosy buď jednorázové nebo ty, co se obnovují rok co rok. Jsou naši s nadační podporou ve výši sta tisíc dolarů. Tahle štědrost ovšem neznámá, že si mohou nacpat kufr bankovkami a odletět na Tahiti. Musí vypracovat pořádný, detailní rozpočet — kolik peněz na laboratoř, laboranty, pomocné síly, technické vybavení od počítačů po fotoaparáty, a ovšem také výlohy na cestovné, návštěvu konferencí, což se ospravedlňuje nejsnadněji.

☆☆☆

Nadační zdroje jsou jak vládní, tak soukromé. Soukromá filantropie v USA je zdaleka ta největší na světě, ať již měřeno absolutní poskytovanou sumou nebo v přepočtu na jednoho každého obyvatele. Jak se tedy těmto zdrojům přiblížit, jak je vyčlenit?

Nejsnazší to patrně máme my na amerických univerzitách, ať už študáči nebo kantoři. Školy mají zpravidla zvláštní oddělení poskytovat právě tuto asistenci. Tam poradí, tam mají příslušné příručky a encyklopedie. Ostatní obyvatelstvo ať zamíří do veřejných knihoven nahlédnout do příslušných svazků.

Co když ale někdo v Americe nežije? Inu, ten ať si o totéž řekne na americkém konzulátu, ať si zajde do kterékoliv z odboček americké knihovny (United States Information Agency) a tam se pozeptá, zda mají např. *Annual Register of Grant Support* (Marquis Academic Media, Chicago, Illinois), nebo *Directory of Research Grants* (Oryx Press, Phoenix, Arizona), nebo *Awards, Honors and Prizes* (Gale Research Company, Detroit, Michigan) nebo mnoho dalších zdrojů. Zdrojů též specializovaných, např. peníze pro kumštýře — *Money for Artists: A Guide to Grants and Awards for Individual Artists*, dohromady dala Laura R. Greenová v r. 1987 pro American Council for the Arts.

Kdyby knihy nebyly v zahraničí k sehnání, lze si je objednat u nakladatele. V případě onoho arizonského adresáře lze si tam dokonce zadarmo zatelefonova (číslo 1-800-457-0RYX).

Šesté vydání oněch *Awards, Honors and Prizes* z r. 1985 uvádí celkem 13.000 zdrojů. Sedmé vydání, za 18 měsíců poté, již uvádí 17.000 zdrojů. Kdo z žadatelů se ale kvalifikuje?

To je různé. U některých programů kvalifikuje kterýkoliv pozemšťan, u jiných vyžadují americké občanství, určitou věkovou hranici, a třeba se jde tak daleko, že hledán je Američan indiánského původu, narozený v Ne-

brasce a mínící se věnovat studiu latiny.

Proto ony všelijaké příručky, jako např. *Guide to Fellowships and Awards*, poskytují informace na všechny podstatné body. Třeba Marshall Scholarship: 1. *purpose* čili účel (aby mimořádní mladí mužové či ženy se odebrali do Velké Británie studovat až po dobu tří let); 2. *eligibility* — kvalifikace (američtí občané ne starší 26 let); 3. *benefits* (veškeré výlohy — cesta, školní poplatky, knihy plus \$7.500 ročně); 4. *number* (z celkového počtu asi 1.000 uchazečů bude vybráno 30 vítězů); 5. *criteria* (zejména dosavadní školní prospěch); 6. *procedures* (doporučení děkana ap.); 7. *application deadline* čili termín, dokdy přihlášku podat (1. říjen v tomto případě).

Taktéž informace se dozvědí zahraniční, neameričtí zájemci ze svazků jako *Private Sector Funding Available to Foreign Scholars and Students in the United States* (autorka Ellen Wise Sivonová, National Association for Foreign Student Affairs).

Některé příručky (např. *Guide to Federal Funding for Social Scientists* (autorka Susan Quarlesová, Consortium of Social Science Associations) poskytují dokonce údaje o osobách, které ve věci budou rozhodovat, jejich jména a telefonní čísla.

☆☆☆

Víme tedy co a u koho žádat — což je ale naprosto nedostatečné, neboť nevíme, JAK žádat. Abychom se pokusili osvojit si tento kumšt, musíme sáhnout po jiných knihách — oněch *how to* — jak si počínat. Naštěstí máme v čem listovat. Ann Petersová v *Handbook for Grant Proposal Preparation* poskytuje instruktaž pro přípravu žádosti, krok za krokem, bod za bodem, též uvádí příklady špatně psaných a proto neúspěšných žádostí. Tyto knihy též obsahují informace o tom, jak ta která nadace rozhoduje, jak vysoké či nízké je procento úspěšných žadatelů. Některé, ale určité ne všechny nadace sdělí na požádání neúspěšným kandidátům, proč nevyhráli.

Praktická rada: nepohrdat nevelkými, marginálními nadacemi. Právě proto, že jsou nevelké, obrací se na ně nemnoho zájemců. Dokonce se stane, že vůbec není zájemců, ač plánované, rezervované fondy se musí utratit — a aby se tak mohlo stát, musí se někomu přidělit. To se pak náhodný šťastný žadatel může tvářit, že převzetím peněz on vlastně dělá nadaci laskavost a nikoliv, že by tomu bylo naopak.

☆☆☆

Přibývá nadačních příležitostí, radujme se. Obrovská Fordova nadace je veleinstituce, s odbočkami různě po světě (můj švagr svého času pracoval u právě takové odbočky v Bangkoku). Méně rozsáhlá Rockefellerova nadace se zaměřuje na vědy přírodní, medicínu zejména.

Kdo by se nepýšil podporou od McArthur Foundation? Ta totiž poskytuje značné částky *no-strings attached* (čili bez jakýchkoliv podmínek výkonu, výrobku, vynálezu). Laureát jen ať si dumá, jak se mu líbí. Prozatím bylo poskytnuto 40 miliónů dolarů celkem 233 dumatelům.

New York Times 18. června 1988 uveřejnilo zprávu o stavu věci právě v oboru nikoliv přírodních věd, s obnosy víc než štedrými. Tak třeba Reebok Foundation (Reebok je americká firma, vyrábějící kecky a další sportovní obuv) nedávno vyhlásila *Human Rights Award*, cenu ve výši 100.000 dolarů pro ty "kdo významně pozvedli povědomí o lidských právech". Charitisté z Prahy by se měli přihlásit.

Sir John Templeton, investor miliardář, žijící na Bahamských ostrovech poskytuje nadační cenu ve výši \$369.000 těm, kteří se význačně zaslouží o zintenzivnění člověčí lásky a porozumění Bohu.

V kentuckém městě Louisville na Boulevardu Muhammada Aliho v kanceláři v suterénu sedí filantrop Charles Grawemeyer, průmyslník na penzi, své milióny si vydělal výrobou plastických hmot. Teď se zajímá o zlepšení lidského údělu na této planetě. Ročně tedy poskytuje pět odměn, každá ve výši \$150.000, těm tvůrcům, kteří by nápadem mohli přispět k zlepšení tohoto údělu. Mecenáš neodměňuje výsledky, ale nápady, které by pak k výsledkům eventuálně vedly.

☆☆☆

Zmínku si též zaslouží informace o politickém zabarvení a preferencích filantropie z těch nekapitalističtějších kufrů. Přeneseme se tak do prostředí absurdního divadla.

Kdysi jsem se v *Západu* (č. 4, 1986) zmínil o značně prokomunistickém a antiamerickém ústavu Institute for Policy Studies, jehož bezstarostnou existenci zaručuje mnohými milióny Cora Weissová, dcera neméně pokrokového, již zesnulého mecenáše Samuela Rubina, dědička voňavkářského koncernu Fabergé.

Nadace firmy McDonald's, velkovýrobní hamburgerů, založené Českoameričanem Grocem, rovněž podporuje levicové kauzy.

Jenže to nejsou výjimky z pravidla, ale spíš pravidlo samo, jak potvrzuje kniha *Patterns of Corporate Philanthropy: Public Affairs Giving and the Forbes 250* (Capital Research Center). Autoři Roger E. Meiners a David

N. Laband na 403 stránkách předkládají důkazy, že kapitalistické koncerny dávají daleko víc peněz svým odpůrcům, než svým příznivcům. Celkem 86 procent koncernů obdarovává desítkami miliónů dolarů levicové organizace a jen 2 procenta podporují vyloženě konzervativní kauzy.

Pár příkladů: firmy TRW a Westinghouse, podílející se na horečném zbrojení a naplňující neméně horečnými zisky žoky válečných štváčů, jak by napsalo Rudé Právo, podporují Children's Defense Fund, který každoročně uveřejňuje kritické zatracování vojenského rozpočtu.

General Electric, výrobce atomových elektráren, dává peníze organizaci Environmental Law Institute, usilující o likvidaci atomových elektráren.

Olejářská firma Arco podporuje Greenpeace, velice militantní nepřátele pátrání po oleji v pobřežních vodách.

Koncern Phillipsbury, vlastníci firmu Burger King, dává peníze Jesse Jacksonovi pro jeho Operation Push, která usiluje o celonárodní bojkot tétož Burger Kinga.

Proč tyto do očí bijící nesmysly? Autoři knihy tvrdí, že důvodů je několik — mezi nimi byrokratická povrchnost, neznalost, též snaha vyhnout se příliš hlasitým politickým kontraverzím a pak též onen stav myslí, precizně vyjádřený českým slovem "předposranost".

☆☆☆

Uzavřu s radou, kterou mi kdysi poskytl zkušenější americký kolega. Zastihl mě zrovna v okamžiku značně klokotající nevole, poté, co jsem obdržel zamítající verdikt, že ta která nadace je sorry a nic mi nedá. Cítil jsem se potopen, samozřejmě, a s pocitem potupy jsem se netajil.

Americký kolega mi tehdy odpověděl: "Kdy už se konečně přestaneš dívat na zdejší realitu evropskýma očima? Jakápak potupa? Nepovedlo se ti na téhle adrese, může se ti to povést na jiné. To ovšem znamená, že teď nezáležeš a nezatrpkneš na světě. Dám ti příklad: Stojí chlap na rohu a baží po ženské. Osloví tedy první pěknou kolemjdoucí, zda by se s ním nešla vyspat. Ta ho bude ignorovat. Pokusí se podruhé, ta mu vrazí facu. Jenže rozumný muž bude s dotazováním pokračovat, poněvadž ví, že mu to statisticky vyjde — že třeba až ta desátá příkyně a účelu bude dosaženo. A tak to máš s nadacemi, tak je tomu i s publikacemi."

Tedy hodně štěstí ve vašem počínání jakékoliv pak již povahy.

Arnošt Wagner

Liga a její hokejista

Světový kongres Slováků združující 168 slovenských organizací a spolků je silné těleso, které má v rukou obrovskou politickou moc a velký vliv jak na Slováky v zahraničí, tak i na obyvatele Slovenska. Vykonal pro své členy kus dobré práce, kterou začal zakladatel Svetového kongresu Slováků (SKS) Štefan Roman, po kterém převzal vedení reverend Dušan Tóth. Ve stanovách této organizace se hovoří o boji za svobodu a samostatnost Slovenska. I když v SKS jsou bývalí slovenští ľudáci a vysocí funkcionáři fašistického Slovenského státu, tento boj o svobodné a samostatné Slovensko se vedl celkem v umírněném duchu až do doby, kdy se už nemuselo bojovat o svobodné Slovensko (o to se postarali čeští studenti, chartisté, slovenští intelektuálové typu Tatarky, Kusého a Čarnogurského), ale o Slovensko samostatné. Světový kongres Slováků teď potřebuje progresivnější vedení, které by se drželo separatistické linie a neketovalo s českoslovákismem. Dušan Tóth vyhovoval SKS jenom do listopadové revoluce. Pak se přiklonil pryč k "českoslovákismu", jinak by se nestal poradcem prezidenta Havla. Až do listopadu 1989 separatista, Tóth najednou absolutně ztratil důvěru největší organizace Slovenské ligy a také větší části členů SKS. Důvěru neorganizovaných Slováků nikdy neměl. Jako generální tajemník měl ještě možnost zorganizovat celosvětovou konferenci SKS v Torontě, ale na žádnou funkci již nekandidoval.

Měl jsem možnost se zúčastnit jednání SKS jako reportér Československého rozhlasu v Praze a Bratislavě. Nebylo lehké se tam dostat. Nakonec pomohla narychlo faxovaná akreditace přes čs. ministerstvo zahraničí, ale i tak mi reverend Tóth řekl, že musím zaplatit padesát dolarů "vstupné" a doporučil mi, abych si s sebou vzal tělesnou stráž. Přežil jsem zasedání kongresu ve zdraví, jenom jsem si musel sundat z klopky saka zlatého lívčka a dávat si pozor, abych nehovořil česky. Jedinému Čechovi, který se jako řidič slovenské delegace nachomýtl k zahájení konference, bylo delegáty doporučeno, aby odešel.

Květnové zasedání SKS v Torontě již postrádalo tu bombastičnost, kterou se vyznačovala předešlá jednání SKS. Skromné podmínky v markhamském hotelu Sheraton by nasvědčovaly tomu, že financování SKS Štefanem Romanem a jeho rodinou již téměř neexistuje, což by mohl potvrdit i úvodní referát Dušana Tótha, který v něm apeloval na členy, aby finančně pomohli. Na druhé straně je zarážející, že si dovolil pozvat padesátičlennou delegaci ze Slovenska, která při-

letěla speciálním letadlem z Bratislavy a bydlela v jiném, omnoho přepychovějším hotelu, kde jedna noc stála 150 dolarů za pokoj. Delegace zde bydlela téměř týden. Každý pokoj pro Dubčeka, Čiče a Schustera stál 615 dolarů denně. Dodnes nikdo přesně neví, kdo co platil. Jestli se na financování cesty a pobytu slovenské delegace podílela i vláda Slovenské republiky, potom je zarážející, že kongresu věnovala takovou pozornost a vyslala tak obrovskou delegaci ve které mimo ministrů, náměstků, ředitelů slovenského rozhlasu, televize a ČTK, předsedy a správce Matice slovenské, byli také místopředsedové vlády, předseda čs. parlamentu Alexander Dubček, předseda slovenské vlády Mila Čič a předseda Slovenské národní rady Rudolf Schuster. (Že by je nikdo doma — necelý měsíc před volbami — nepostrádal?)

Jediný, kdo reprezentoval také Československo byl Alexander Dubček, který apeloval za jednotný a společný stát Čechů a Slováků a vyslovil se velice jasně proti separatizmu. Je však zarážející, že panu Dubčekovi nevdaly Čechy urážející plakáty, kterými byla zasedací místnost vyzdobena. Organizátoři z taktických důvodů nepověsili Dr. Jozefa Tisu nad předsednický stůl, ale zato vyzdobili sál plakáty, na kterých byla jenom dvě slova: "Češi" a pod tím "Slováci". Slovo "Češi" bylo vulgárně přeškrtnuto. Kdyby na plakátech bylo napsáno: Česko-Slovensko a slovo Česko přeškrtnuto, nepůsobilo by to tak "osobním" dojmem, jaký to zanechalo na (i když nepřítomném) Čechovi, který by se musel cítit stejně, jako se cítili Češi za Tisova státu na Slovensku.

Největším potleskem byli pokaždé uvítáni předseda Slovenské národní rady Rudolf Schuster a místopředseda slovenské vlády Dr. Markuš, kteří se ve svých projevech rázně postavili za požadavky Slovenska a jejich názory nejlépe vyhovovaly separatistům a delegátům Kanadské slovenské ligy, která je nejsilnější a nejagresivnější organizací SKS. Slovenská liga už dlouho usiluje o převzetí moci v SKS. Je za úplnou samostatnost Slovenska, za vytvoření druhého "Slovenského státu" v duchu tradic fašistického Slovenska z let 1939-45. Ve vedení ligy jsou bývalí l'udáci, představitelé Hlinkovy strany a Hlinkovy gardy na Slovensku jako například Štefan Reištetter, toho času obžalovaný kanadskou vládou z válečných zločinů. Ani Světový kongres Slováků nepostrádá ve svých řadách bývalé politické veličiny, mezi které patří i bývalý generální tajemník Hlinkovy strany a náčelník akademické Hlinkovy gardy na Slovensku Dr. Jozef Kirschbaum, který měl dokonce velký projev na jednání SKS a připravil s Braxátorem, Kružliakem a Vnukem i závěrečnou rezoluci kongresu.

Ing. Rudolf Schuster je miláčkem Kanadské slovenské ligy. Na jaře t.r. přijal pan Schuster ve své funkci předsedy Slovenské národní rady delegaci Kanadské slovenské ligy, která přijela na oficiální návštěvu do Bratislavy. Předseda Ligy se pak na stránkách svých novin chlubil, jak královsky se o ně pan Schuster a jeho místo předsedové starali. Dokonce je vzali na výlet do Tater a po cestě se stavili u rodného domku prezidenta Jozefa Tisa, aby uctili jeho památku. Měl jsem možnost několikrát hovořit s panem Schusterem v hotelu a na kongresu SKS. Ptal jsem se ho, jestli také on na cestě do Tater vzdal hold J. Tisovi. Pan Schuster mi odpověděl, že on osobně delegaci KSL na cestě do Tater nedoprovázel, že tam byli jiní lidé ze Slovenské národní rady. Tedy, byli to "lidé pana Schustera" a ne předseda nejvyššího slovenského orgánu. Pan Schuster — čerstvě vystoupivší z KSC — má přijít jako velvyslanec do Kanady. Moc se mu nechce, ale po volbách nebude mít asi na vybranou. Snad si uvědomuje, že padající politické hvězdy končí na zastupitelských úřadech, jako to bylo v případě Alexandra Dubčeka, kterého degradovali na vyslance v Turecku. Jestli nám sem Havlova vláda bude posílat zkrachovalé bývalé komunisty, "oblíbence" Kanadské slovenské ligy — tak se všichni pěkně poděkujeme a zapomenem na již kladně se vyvíjející vztahy exulantů a emigrantů k naší nejbližší "československé půdě" — velvyslanectví v Ottawě. Než si pan Schuster sbalí zavazadla, měl by se podívat po jiném zaměstnání, abychom pak nemuseli zde v Kanadě naříkat nad špatnou volbou čs. vlády, tak jako dnes nařikají krajané v USA nad jmenováním paní Klímové.

Na rozdíl od Schustera je těžko říct, jak zapůsobila přítomnost Alexandra Dubčeka na kongresu SKS. Pozorovatelé mají smíšené pocity: jeho přítomnost dodala SKS příliš velký význam, ale na druhé straně měl pan Dubček otupit ostny separatizmu. Každopádně zapůsobil na všechny jako hodný člověk, který nechce nikoho urazit, trochu již unavený s neodstranitelným zvykem hovořit zdlouhavě ve starých krážích. Někdy se mi zdálo, že toho o SKS a KSL mnoho neví. Na mě zapůsobil jako politik, který miluje Československou republiku stejně jako své Slovensko. Hovořil o genocidě sedmdesáti tisíc slovenských Židů za Slovenského státu a omluvil se za ni jménem všech Slováků. V rozhovoru, který jsem s ním měl, řekl: "Nič by ma tak nezarmútilo, ako rozpory medzi Slovákami a Čechmi, ktoré by rozbili tú krásnu republiku, ktorú teraz máme." Již jsem neměl to srdce zeptat se ho, jak se cítil při slavnostním večeru druhého dne jednání kongresu, kdy přes 400 delegátů a hostů odmítlo zazpívat

do programu zařazenou československou hymnu. Místo ní zazpívali píseň "Hej Slováci", kterou považují za jedinou slovenskou hymnu. Předseda Kanadské slovenské ligy Štefan Kovačič o tom v Kanadském Slovaku dne 26. 5. píše: "Nechutné a priam provokačné zariadenie československej hymny do slávnostného programu si žiada vysvetlenie. Ak to nariadil generálny tajomník (D. Tóth), tak to mal konferenciér odmietnuť pri troška slovenskej hrdošti. Túto hrdošť mali našťastie účastníci večera, ktorí s veľkým pobúrením odmietli českú hymnu spievať... Pre Čechoslovákov to bolo fiasko a delegácia zo Slovenska raz navždy pochopila, že SKS nie je za čechoslovakizmus." Chudák Tóth to schýtal, jak vidíme dále z pera Kovačiče: "Keď sa bývalý generálny tajomník sám navrhol na národnú cenu, na ktorú ho predsedníctvo nenavrholo, bol to posledný akt zúfalosti a trúfalosti, ktorý mu generálne zhromaždenie tolerovalo..." Dušan Tóth národní cenu od SKS — stejně jako jím navržený prezident Havel — dostal.

Obávaný bojovník reverend Tóth a jeho nejbližší spolupracovníci museli z vedení Světového kongresu Slováků odejít. Po nich to převzali tvrdší hoši. Slovenská liga se dere v SKS do popředí a daží se jí to. Stále více členů KSL přebírá funkce v SKS. Na předsedu SKS kandidovali pouze dva lidé. Umírněnější Slováci neměli na zvolení nejmenší šanci. Margita Dvorská, předsedkyně Kanadské slovenské národní rady (ucházela se o funkci po D. Tóthovi), prohrála volby jak v SKS, tak nakonec i ve své slovenské radě. Dva kandidáti — bývalý hokejista Marián Šťastný a Milan Fisher — se podělili o funkce nejvyšší: Šťastný byl zvolen předsedou SKS — první po Š. Romanovi a Milan Fisher se stal výkonným místopředsedou společně s Františkem Vnukem, Metodem Balco a Pavlem Arnoldem. Další "ligár" Jozef Suchý byl zvolen za generálního tajemníka.

Kongres ve svém prohlášení zdůraznil, že nepřebírá žádné závazky bývalého generálního tajemníka D. Tótha. Lobisté se teď budou snažit dostat namísto něj svého člověka za prezidentova poradce v Praze. Kongres ukončil své jednání s jasným cílem: boj za samostatný Slovenský stát. V rezoluci je sice zmíněna bratrská spolupráce všech národů v Evropě, spolupráce s Čechy, právo na existenci národnostních menšin na Slovensku, ale v které rezoluci to nebývá? Projevy l'udáků a hlinkovců zněly v prvních dnech Tisova státu stejně hezky.

Po jednadvaceti letech

Interview se Zdenou a Josefem Škvoreckým o jejich květnové cestě do Československa. Za Západ se ptal Ota ulč.

Z: Kdybys měl jako učitel v.v. hodnotit váš výlet do rodné země na škále A-F, jaká se používá na severoamerických školách, jak bys jej označoval?

J.Š.: Záleží samozřejmě na kritériích. Pokud bych měl hodnotit celkový tzv. úspěch cesty, pak to bylo A plus. Tím tzv. úspěchem myslím jednak ohlas čtenářů a účastníků besed, jednak všemožné pocty, jichž se nám dostalo v míře věru hojné. Opravdu jsme nečekali, jaké množství a jak mladých lidí bude hodiny stát před knihkupectvím Karla Čapka, aby od nás dostali do knihy autogram, a jaké davy naplní pražské sály, včetně obrovské Lucerny, aby s námi pobesedovali. Věděli jsme, že existují na stroji opsaná, tedy samizdatová "vydání" našich knih, ale zase: za jedno odpoledne u Bratří Čapků jsem podepsal nejmíň dvacet takhle vyrobených a úhledně svázaných *Inženýrů lidských duší*, a podobnou hromadu podomácku udělaných *Honzlových* autografovala Zdena. Většinou ovšem čtenáři nosili předinvazní vydání našich knih. V Bratislavě mi dokonce pan Rapoš věnoval výtisk svého slovenského překladu *Konce nylonového věku*, který se mu podařilo ukořistit v tiskárně poté, co celý náklad, připravený k expedici, po Invazi zabavili. Ale čtenáři měli už taky čerstvá pražská vydání, která podnikaví nakladatelé stihli vyrobít k našemu příletu: *Honzlovou* z nakladatelství Art Servis, *Prima sezonu* od Galaxie, *Dívku z Chicaga* a *Nezoufejte*, které vydala společnost Zdeny a Josefa Škvoreckých, založená hned ve dnech něžné revoluce manželi Zdenou a Václavem Křištofovými.

Z: *Mluvils o kritériích...*

J.Š.: Ano. Tohle prostě byl čtenářský ohlas a pocty. Jak víš, dostali jsme oba Řád Bílého lva, čestné občanství Hlavního města Prahy, a pamětní medaile na třech univerzitách, já mimo to ještě čestné občanství rodného města Náchoda, pamětní medaili v Rychnově nad Kněžnou, kde jsem kdysi odhaloval pomník Karlu Poláčkovi, atd. S tím Bílým lvem je to trochu pikantní. Prezident republiky jej může udělit pouze příslušníkům jiných států, nikoli čs. občanům. Nás, jak víš, Ministerstvo vnitra Husákovy repub-

liky před lety zbavilo občanství za nakladatelskou činnost, čímž vlastně umožnilo, že nám teď pan prezident ten řád mohl dát, a dal nám jej přesně za stejnou činnost. To jsou malé ironie života. Taky bylo skoro nadpřirozené tohle: jednou z prvních věcí, které pan prezident Havel udělal, bylo, že nařídil obléct Hradní stráž do nových uniformách. Zdánlivá maličkost, ale až sám pojedíš do Prahy, jistě mi dáš za pravdu. On je to velký rozdíl vidět u brány dva vojcy navlečené do ponurých polosovětských mundurů neurčité barvy a střihu, a vidět tam dva mládence ve veselých, barevných uniformách, které vůbec nepřipomínají válku, tím méně sovětskou invazi. Bílého lva jsme dostali z rukou prezidenta Václava Havla, čestné občanství Prahy nám udělil primátor Jaroslav Kořán. A jak teď přirozeně vysvětlit následující souvislost: právě ve dnech něžné revoluce jsme vydali román Jana Nováka *Miliónový jeep*, který přeložil Jaroslav Kořán, obálku navrhl výtvarník Jazzové sekce Joska Skalník a doslov napsal Václav Havel? Náhoda. Prý neexistují.

Z: *A co tedy ta kritéria?*

J.Š.: Josef myslí, že pokud jde o setkání se starými přáteli, bylo to horší. Na soukromé návštěvy jsme prostě neměli čas. Absolvovali jsme vlastně jenom jednu, u Evy Pilarové, Josefovy nehynoucí lásky, na niž už v dost dospělém věku napsal báseň, snad první a poslední od let nedospělosti, "Odu na Evu Fitzpilarovou". Mimochodem moc krásnou a skoro milost-

nou, pokud milostností rozumíš lásku k jazzu a jeho skvělé interpretce. Jinak bych samosebou byla žárlivostí bez sebe, protože Evinka je mimo jiné i krásná žena. Byl to moc hezký večer. Odpočinuli jsme si u Evy po maratónu veřejných vystoupení a přejedli se svíčkovou, protože to si Eva nemohla odpustit, aby nám nepředvedla své proslulé kuchařské umění. Noc, která následovala byla ovšem bezesná a přežili jsme ji jen díky zásobám Alka Seltzeru proti pálení žáhy. Už jsme nějak těmhle dobrotám odvykli. Eva nám taky zazpívala na koncertu v Lucerně, který uspořádali naši přátelé od muziky pod titulem "Škvoreckým doma". Já jsem měla dojem, že Eva zpívá čím dál tím líp a je čím dál tím hezčí. Jinak na tom koncertě účinkoval kdekdo, od vynikajícího mladého Jiřího Dědečka, až po taky vynikajícího, ale už méně mladého Ferdinanda Havlíka, od mladé a prvotřídní Jitky Molavcové, až po jejího legendárního partnera v pokročilém mládí Jirku Suchého, není tady možné je všechny vyjmenovat a jednotlivě jim ještě jednou poděkovat.

J.Š.: Setkání s přáteli a s rodinou jsme nakonec vyřešili tak, že jsme hodili velkou párty pro rodinu, a jednu ještě větší pro přátele. Zklamali nás. Pili a jedli málo. Jak taky mohli, když se muselo pořád povídat. Bylo to krásné, i když někdy obtížné. Totiž: kdyžs někoho nevidíš dvacet, třicet let, není zrovna nejlhčí ho poznat. Ke mně např. na party pro přátele v restauraci U zlatého rožně přistoupila taková



paní, jistě už pár let přes šedesát, a řekla mi už předem vyčítavě: "Ty už mě nepoznáváš, že ne?" Snažil jsem se ze všech sil, ale musel jsem říct: "Nezlob se, ale —" "No to jsem si mohla myslet," řekla zklamaně. Pak jsme se domluvili, že tuhle paní jsem viděl jenom jednou v životě, v roce 1938 ve dnech mnichovské krize, kdy přišla se svými rodiči k mému dědečkovi poslechnout si z rádia Hitlerovu řeč, od níž se čekalo, že rozhodne otázku míru nebo války. Tedy před dvaapadesát lety. Ona ovšem nebyla tak naivní, jak by se mohlo zdát. Mně totiž moc dobře uvízla v hlavě, jako krásná, asi čtrnáctiletá dívenka, a tu vzpomínku jsem dal do *Inženýra lidských duší*. Jenomže z dívenky je dnes čtyřiašedesátiletá paní.

Z: *Zděno, v čem to bylo jiné, než jsi čekala?*

Z.Š: Předčilo to všechna očekávání. Jak nás lidé přijali, jak se k nám chováli, o tom se mi nezdálo ani ve snu.

Z: *Navštívili jste ale taky Josefovo rodné město Náchod, odkud mu ještě před rokem jedna paní vzkázala po návštěvníkovi Kanady, "jestli to má zapotřebí pracovat pro Hlas Ameriky?" Zeptala se ta paní podobně i letos?*

J.Š: Ta paní se mi asi vyhnula. Ale zato přijetí v Náchodě překonalo snad i přijetí v Praze. Když mi na radnici uděloval pan starosta Čermák — to je nový starosta za OF — čestné občanství, zpíval u toho smíšený sbor místního gymnázia tak krásně, že jsem snad v životě tak krásně sbor teenagerů zpívat neslyšel — a zpívali americké spirituály v českém překladu. Potom k mikrofonu přistoupil asi takový oktáván a velice vážným hlasem začal předčítat velice vážný projev na téma svobody umění, krásy a lásky. Projev, kde bych podepsal každé slovo, ale samozřejmě přiměřeně věku mluvčího patřičně mladicky naivní. Jenom jsem se podíval, že všechny infinitivy sloves končí na -ti. Řekl jsem si, jestli jsou v Náchodě, což je konec konců maloměsto a v českých dimenzích dost vzdálené od Prahy, tak staromódní, že u nich infinitiv na -ti přežívá. Potom se mi něco začalo nezdát, a nakonec jsem pochopil, když mladík "projev" ukončil. Byl to můj vlastní článek, který jsem sám mladík otiskl v roce 1945 v místních novinách Svazu československé mládeže *Slovo má mladý severovýchod*. Za ten článek mě tenkrát pozvali na kobereček na ústředí SČM do Prahy, které bylo už ryze komunistické, a tam mi vysvětlili, že na umění je nejdůležitější třídní nenávisť, nikoli láska, svoboda, krása, atd. Jak jsem ten svůj pětáctýřet let starý článek poslouchal, ani jsem se nedivil, že mě marxisti pozvali na kobereček. A pocítil jsem jakousi pýchu, kterou jsem se hned snažil potlačit, ale docela se mi to podařilo teprve večer. Uspořá-

dali s námi besedu v místním divadle, na níž hrál místní big band, a dirigoval jej Slávek Zachoval, což byl bandleader toho dnes už legendárního orchestru Miloslava Zachovala z doby protektorátu. Potom na jeviště vystoupil pan starosta Čermák, že přednese předvolební projev —

Z.Š: Bylo to po té slávě na radnici, kterou pan starosta dost náhle přerušil se slovy, že musí jít cvičit. Myslela jsem si, vida, i tady se joguje, pan starosta je sportovně vypadající čtyřicátník, umí se držet ve formě, jenže...

J.Š: ... jenže pan starosta sebral se stojánku tenorsaxofon a za doprovodu toho big bandu velice pěkně zahrál sólo v jedné staré, rychlé glenmillerovce. To odpoleadne nejoggoval, ale cvičil si to sólo. Byl to nejlepší volební projev, jaký jsem kdy slyšel. A když jsem si vzpomněl na vlastní výkony na tom nástroji před padesátí lety, poslední záchvěv pýchy ze mě spadnul.

Z: *Tak něco z jiného konce. Měli jste možnost setkat se s autory ancient regime, jako jsou Pilař, Skála, Kozák, Hrzalová apod.?*

J.Š: Takovou možnost jsme neměli, ani jsme ji nepostrádali. Setkali jsme se s autory, kteří — nebylo by vhodné říct, že jsou to autoři nového režimu, protože oni nejsou režimní. Ale jsou to autoři našeho nakladatelství. Na besedě P.E.N. klubu nás třeba uváděl Ivan Klíma, na recepci na kanadském velvyslanectví s námi popíjel Bohumil Hrabal, v pivnici U černého vola nás čtrnáctkou hostil Karel Pecka —

Z.Š: — u Lenky Procházkové jsme viděli lézt po zemi Ludvíka Vaculíka. Dělal konička synáčku Jožinkovi. Druhá svičková nás čekala u Ivy Kotrlé v Brně —

J.Š: — a do pana prezidenta — kromě oficiální návštěvy na Hradě, kde nám udělil ten řád — jsme vrazili celkem třikrát, vždycky kolem půlnoci v různých hospodách.

Z.Š: Měla jsem dojem, že jde ve šlépějích toho posledního hradního Václava, což byl, pokud jsem nezapomněla dějepis, Václav IV., syn Karlíka Otce vlasti, jenž převlečen v hrubou kápi mšil se po hospodách mezi lid. Pan prezident se přestrojovat nemusí, lid ho, narodil od prostopášíka a zpiřařa krále Václava IV. miluje a to zejména, když mezi něj zavítá v bundě a v rozhalence.

J.Š: To má své výhody. V Redutě, kam nás pustili jako vzácné návštěvníky, protože byla neděle a normálně mají zavřeno, seděli nějakí italští turisté. Když se tam dostavil pan prezident se svou první dámou Olgou a urostlým bodyguardem, Italové byli celí bez sebe, a nabídli, že zaplatí útratu za všechny, když se budou moct vyfotografovat s panem prezidentem. Pokud jde o mne, značně jsem se ten večer o tu útratu postaral.

Z.Š: Myslím, že si vůbec můžeme k to-

muhle panu prezidentovi gratulovat. Dost jsme se báli, že naše audience na Hradě bude oficiální a prkenná a jak se chovat a... Ale pan Václav buď umí v každé situaci mluvit a chovat se zcela přirozeně, anebo prostě nedokáže chovat se a mluvit nepřirozeně. Prostě jeho přítomnost všemu ulomí hrot oficiálnosti. A obklopují jej lidé, kteří prostě nejsou byrokrati. Většinou dost, anebo i hodně mladí, milí, mnohdy hezcí. Možná nezkušení. Ale docela jiná káva než známé ponuré a vypasené vizáže ještě loňských byrokratů. Jistě, udělali a ještě udělají různé chyby, ale aspoň nejsou neomylní, *if you know what I mean*.

Z: *Myslím, že vím moc dobře, co myslíš. A teď: Jaké to bylo na univerzitách?*

J.Š: Měli jsme besedy se studenty na Karlově univerzitě v Praze, na Palackého univerzitě v Olomouci, na Purkyňově univerzitě v Brně a na Komenckého univerzitě v Bratislavě. Jaké to bylo? No — *verba mihi desunt, if you know what I mean*.

Z: *Že ti chybí slovesa?*

J.Š: Slova, man.

Z: *Jaké to bylo v Bratislavě? Pozorovali jste nějaké projevy proti Čechům zaměřeného separatismu?*

Z.Š: Vůbec ne. Bratislavští studenti nás přijali úplně stejně vřele jako studenti všude jinde. Taky slovenští přátelé, kteří s námi mluvili při večerí a u snídaně, byli přesně takoví, jak jsme si je pamatovali.

J.Š: Potvrdil se mi dojem, že separatismus je spíš věc importu ze Západu než domácího citění. Rozhodně je jich dost nepatrná menšina, ale jak už to u takových vyhraněných ideologických menšin bývá, jsou hodně slyšet.

Z: *Četl jsem v novinách, že v Praze se objevily Martina Navrátilová a Ivana Trumpová a pilně mávaly praporem. To mě dosti překvapilo, protože, pokud vím, to byly vždycky krajanky k exilu hluché. Je to pravda?*

Z.Š: Já nevím, jestli je to pravda. Oni taky mnozí lidé dělají dobré věci, aniž to roztrubujou do světa. Já v skrytu duše doufám, že jak Martina, tak Ivanika Trumpová leccos podpořily, o čem nevíme. Ony jsou všem hrozně na očích. Ale já jsem v Praze viděla, jak leckdo, kdo se tady upravil, chodí teď mávat vlaječkama na Hrad a cpe se do prvních řad supervlastenců.

J.Š: Mně se zdá, že ty jsi na tu Trumpovou příliš laskavá, protože my s ní máme péče osobní zkušenost. Jak víš, Jirka Gibian, profesor na Cornellově univerzitě, založil před lety spolek *American Friends of the Sixty-Eight Publishers*, aby bohatí američtí krajané mohli dávat nakladatelství peněžitě dary, které by si odepsali od daní v USA. Tak tenhle Jirka Gibian napsal jednou Ivaně Trumpové dopis, jestli by nepřispěla na vydávání českých knih, a ona předstírala, že mu nerozumí, a odpověděla, že ona na in-

dividuální projekty profesorů nepřispívá. To ovšem Jírka věru nemá zapotřebí. Napsal jí přitom česky, a ona česky myslím umí dost dobře, protože anglicky umí dost špatně. Tenkrát pověřila svou americkou sekretářku, aby Jirkovi odpověděla anglicky. Vsadím se, že dobře věděla, oč jde, jenže nějaký Gibian, profesor na Cornellu, to pro ni není partner. Když měl Miloš Forman — který mimochodem od nakladatelství vždycky knihy kupoval — besedu v newyorské Public Library, což je společenská záležitost, ozdobila ji svou přítomností a dokonce Miloše uváděla Ivanka.

Z.Š.: Stejně, možná že tajně přispívala na jiné věci. Ale vezmi si Ivana Lendla. Ten si u nás vždycky knihy kupoval. Pamatuju se, jak to začlo. Jednou k nám do nakladatelství přišel jeden náš torontský známý s mužem v lyžařské kukle přes obličej. To nebylo nic divného, protože venku foukal silný blizzard. Ten zakuklenec u nás tehdy nechal asi tři stovky. Druhý den mi ten torontský známý volal, jestli vím, kdo to byl. No Lendl to byl. Za rok na to přišel už bez kukly, a pak, kdykoli hrál v Torontu, vždycky nakoupil knihy za několik stovek. Musel je zřejmě rozdávat, protože jich koupil víc, než sám potřeboval.

Z.: Známe už výsledky voleb. Komunistická strana dostala přes 13 procent. Co je to za lidi, kteří ještě dnes volí komunisty?

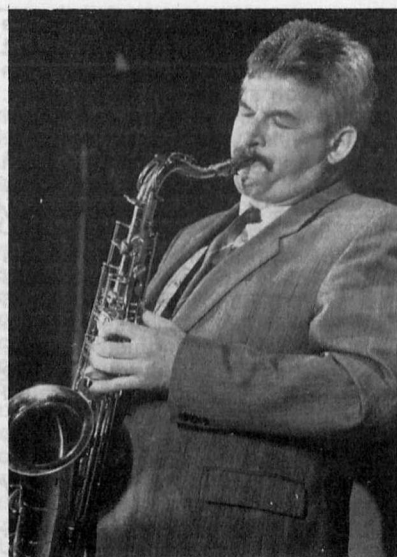
J.Š.: Já myslím, že to mohou být jen dvě kategorie: grázlové a hlupáci. Kdo má minimální inteligenci a minimální morální svědomí, nemůže přece zapomenout, jakou paseku nadělala KSČ za čtyřicet let své neomezené vlády nad naší vlastí. Od stovek poprav, přes statisíce politických vězňů, přes takové dnes už pozapomenuté věci jako Penzisté do pohraničí...

Z.: To bylo co?

J.Š.: No Strana se pokusila vyřešit bytovou krizi v Praze tím, že "neužitečné" penzisty vystěhovala proti jejich vůli do ruinózního pohraničí. Jak těm lidem bylo, co to s nima udělalo, to samozřejmě partajní "sociální inženýry" nezajímalo. Nebo akce "70.000 (nebo kolik) úředníků do výroby". Syn mé bytné, padesátiletý člověk, který celý život dělal úředníka na ministerstvu financí, a najednou ho poslali do ČKD k lisům, se pokusil o sebevraždu. A to nemluvím o poničení české a slovenské kultury cenzurou a povinnou ideologií, o kádrování — co bych to vypočítával. Vždyť to přece všichni víme. Když někdo po tom všem — a po ještě mnohem hrůznějších zločinech a po mnohem turečtějším hospodářství v tzv. bratrských zemích — může se pořád ještě prohlašovat za komunistu, musí být vadný. Buď zlý — od bývalých estébáků a všemožných včera ještě všemocných a privilegovaných funkcionářů, až po superegoistické jézedáky, kteří

tak rychle zapoměli, co se stalo jejich rodičům a prarodičům, s jejich refrémem "Dyk nám za komunistů bylo dobře", kteří se ovšem nestarají o osud české kultury a vůbec o osud kohokoliv, kdo žije za humny jejich JZD — taky jedna mizerná česká tradice. Anebo to musí být člověk hloupý, od příslušných pravověrných domovnic, po univerzitní badatele v marxismu, s jejich věru nechytřím přesvědčením, že "pravý" marxismus zatím ještě nikdo nevyzkoušel, nýbrž jenom jeho pokřiveniny. Pěkně děkuju za ten málem osmdesátiletý experiment, který vyzkoušel několik desítek marxismů, a samé pokřiveniny. Ty trapné předvolební triky: všechna vina se hodí na hlavu soudruhům, kteří už byli neudržitelní: Husákové, Billa-kovi, Jakešovi, anebo Ceaucescovi, Brežněvovi, Stalinovi, ale jinak ta myšlenka je prý správná. Napadlo mi, kdyby se v pětáctýřicátém našel nějaký řadový nacist, který by osobně neměl ruce od krve, a svolal obrozující sjezd národně socialistické německé strany dělnické, na tom by se *in memoriam* vyloučili Hitler, Himmler, Goebbels atd. ze strany a jelo by se dál. Podobnost trapná, ale ne náhodná. Anebo ta předvolební septanda, kterou prý soudruzi šířili v domovech důchodců: že Havel a OF jim seberou peníze. Dokonce si prý někde doslova kupovali důchodcovské hlasy za úplatek. No, jestli je to pravda, možná že nějaký ten opravdu sklerotický dědeček volil z tohohle důvodu komunisty. Jak ale naše penzisty znám — mnozí jezdili k dětem do Toronta — úplatek třeba vzali, k penzi přilepšení nikdy neškodí, ale že by za to vhodili do urny "správnou" kandidátku, na to jsou, jak je znám, příliš inteligentní.

Z.Š.: Přesně tak. Já jsem četla ve studentském časopise článek, jehož autor, očividně mladý člověk, píše, jak si více váží generace svých prarodičů, než generace rodičů. Mám na to teorii. Že vlastně generaci mladých, kteří uskutečnili sametovou revoluci, nevychovali rodiče, ale prarodiče. Rodiče se štváli za existenci, kariérami a třeba i jen holou snahou "dostat dítě na školu", sehnat, co se bez shánění a protekcí koupit nedalo, známe to přece, zatímco babičky a dědečkové jim doma hlídali děti, dělali jim chůvy a vychovatele a napravovali v jejich hlavkách to, co jim v nich škola a povinné organizace zmatly. Jenže to ty děti tak neberou. Babičky a dědečkové jim prostě věnovali víc času, mnozí jim vyprávěli o první republice, z nich ty děti nasákly třeba ohlasy na Masaryka, takže dnes, třebaže to přes půl století byl zakázaný prezident, zapovězený filozof, má u mladých Masaryk nesrovnatelně větší váhu než všichni Marxové světa dohromady. Prarodiče si ještě pamatovali a zachovali hodnoty demokracie. Rodiče



NEJLEPŠÍ VOLEBNÍ PROJEV. STAROSTA NÁCHODA, MILA ČERMÁK

už vyrostli v nedemokratickém režimu a nějak v něm museli přežít a klíčkovat. Ale tohle ten mladík ve studentském časopise vyslovil mnohem líp než já.

Z.: A jaké jsou vaše osobní plány do budoucnosti? Vráťte se domů, nevrátíte?

J.Š.: Sám víš, že po jednadvaceti letech v zemi, která ti neudělala nic než dobré, která je fyzicky krásná a kde už po staletí vládne svoboda, je velice těžké vracet se do staré vlasti. Jedna transplantace za život asi stačí. To, že tady zůstaneme, samozřejmě vůbec neznamena, že bychom se staré vlasti nějak zpronevěřili nebo odzili. Ostatně, ta činnost, za niž nás nejdříve zbavili občanství a teď významovali, to snad dokazuje. Mimochodem, tuhle otázku nikdo neklád českým a slovenským vystěhovalcům v devatenáctém století, ačkoli mnohé z nich, jako nás, ze staré vlasti vyhnala nikoli touha po dobrodružství, ale nutnost: po roce 1848 často politická, později hlavně sociální. Takový bezzemek neměl ve starém Rakousku před sebou jinou kariéru než bezzemekou, ani jeho děti se obvykle nemohly těšit na nic jiného. V Americe se z něho stal farmář, a z jeho dětí páni doktoři.

Z.Š.: Viš, já mám trochu jiné pocity než Josef. Já jsem tam zjistila, že jsem pražský patriot. Mně se v Praze bezmezně líbilo. A když jsem se dívala z Hradčan — ono je to trochu jako sentimentální pohlednice, ale budiž — tak když jsem se dívala na Prahu, říkala jsem si: "Tak já se vrátím do Kanady, a teď to tady zase nechám? A bude se mi zase stejskat?" Ono to totiž rozjítlo moji starou ránu, protože, jak víš, já jsem exil ze začátku prožívala velice bolestně. Takže mám poněkud jiné pocity než Josef. Já bych se tam hrozně ráda vracela a hrozně rá-

da bych si tam vybuďovala nějaké hnízdo, kam bych vždycky vlítla, když se mi zasteskne.

Z: *To teď snad bude možné. Konec-konců vám tam teď budou vycházet knihy, budou vám tam filmovat vaše věci — které vlastně?*

Z.Š.: Podepsala jsem smlouvu na *Honzlovou*, v televizi natočí film podle *Nebe, peklo, ráj*, a pak možná i mou starou povídku, kterou jsem napsala ještě na FAMU, *Anně K. je zima*. Scénář je hotov už dvacet let, napsal ho můj kolega z FAMU, ale k natočení pochopitelně nikdy nedošlo.

J.Š.: Já jsem podepsal smlouvu na film podle *Legendy Emóke*, a režisér Jiří Menzel se smluvně zavázal natočit se spolurežisérem Janem Schmidtem pro kanadsko-americkou produkční firmu *Příběh inženýra lidských duší*. To se má natočit realisticky, tj. scény odehrávající se v Čechách budou hrát čeští a němečtí herci a mluvit se bude česky a německy, scény v Kanadě budou hrát čeští herci s akcentem, a Američani. Ale největší radost mám z téhle věci: podepsal jsem smlouvu na celovečerní film podle *Tankového praporu*. A to bude první český film po půl století, který vyrobí nikoli státní film, ale soukromá společnost. Jmenuje se *Bonton*, je to akciová společnost a jejím prezidentem je mezinárodně známý jazzový pianista Martin Kratochvíl.

Ten studoval taky na jazzové konzervatoři v Berklee v Massachusetts, hodně jezdil po Západě, ale za vydělané dolary si nenakupoval žádné hlouposti, nýbrž nahrávací zařízení. Jakmile to šlo, otevřel si v Budíkově u Prahy nahrávací studio, které je nejmodernější v Československu, hned vydal Karlu Krylovi LP *Rakovina*, které se v době, kdy jsme tam byli, prodalo už přes čtvrt miliónu. Čili značný zisk, a ten teď budou investovat do *Tankového praporu*. Režii bude mít Vít Olmer, který byl taky dlouhá léta v nemilosti. Snad se pamatujete na jeho první film *Občané s erbem*, o osudu příslušníků staré české šlechty za komunismu. Znova ho k natáčení pustili, až když to začalo praskat ve švech, a výsledek byl silně kritický film o velzlácích *Bony a klid*. Z těchhle lidí, z Martina Kratochvíla, z Vít Olmera a z jejich spolupracovníků, jsem měl ten nejlepší dojem. To jsou přesně lidé, jaké republika teď potřebuje. Inteligentní, tvůrčí, podnikaví, nebojící se vkročit na tu zatím značně neznámou pevninu soukromého podnikání. Věřím, že jich bude čím dál víc.

□

Literatura

Josef Škvorecký

Jak jsme s Honzou Zábranou psali dějiny Československa

Nevím, jestli je nač být pyšný, ale zdá se, že mi jako jedinému exilovému spisovateli vydali v Praze v osmdesátých letech oficiálně dvě knihy, a dokonce natočili film: sice jen televizní, a sice jen v Brně (psal mi někdo, že čs. televize se podle kvality dělí na dobrou, špatnou a brněnskou), jenže přeče jen film. O tom všem jsem věděl jenom já, a potom pár kamarádů v Praze, Dorůžka, Jarmila Emmerová, Jungwirth, Forman, a pak jedna dívka, která mě identifikovala podle zelené limonády, jež se v český literatuře prý pije jen ve *Zbabělcích* a v těchhle znovuvydaných opusech. Ti všichni zachovali tajemství.

Patrně spíš není nač být pyšný, když to příslušná místa uznala za vhodné pro socialistického čtenáře. Přesto mi dělá dobře, že se nám s Honzou podařilo ten kanadský žertík, a nakonec mnohem líp, než jsme čekali.

Vezmete-li do ruky Honzovu detektivku *Vražda v zastoupení*, kterou v roce 1983 vydalo Naše vojsko pro Český svaz protifašistických bojovníků, a napíšete-li si na papír první písmena prvního slova první věty každé kapitoly, počínaje úvodem (*Vyprávění v karlinském činžáku začíná*) a konče kapitolou třicátou druhou, vyjeví se vám tajemka. Protože nepředpokládám, že si schováváte pokleslou literaturu, tajemku vám prozradím: *Škvorecký et Zábrana fecerunt ioculum*. Je to latinsky, a jenom doufám, že správně. V mém překladu to znamená: *Škvorecký a Zábrana spáchali tenhle žertík*. Za správnost by měl ručit redaktor antických literatur v Odeonu Binder, jehož jsem požádal o překlad nevinné věty, jejíž poslání jsem mu neprozradil. Jestli je tam chyba, padá na jeho hlavu.

Když jsme s Honzou dopsali *Vraždu v zastoupení*, mysleli jsme si, povzbuzení liberalizujícím vývojem obecných věcí v šedesátých letech, že do takových pěti let pentalogii o Dr. Pivoňkovi, jeho watsonce Božence a o sympatickém kapitalistovi Zdebořském dokončíme, a potom vyjde s pravdou ven. To už v Českoslo-

vensku bude komunismus tak ochablý, že z toho nikdo nebude mít průšvih.

Přepočítali jsme se. Do země bez dovolení přijely ocelové kočárky, já jsem ze země bez dovolení odjel a v Kanadě jsem začal vyvíjet činnost, za niž mě zbavili čs. občanství. Prozádit žertík nebylo záhodno a nešlo ani, bohužel, pentalogii dopsat. V prvních letech exilu, když jsem ještě neměl tolik práce, jsem o tom sice uvažoval: že bychom podnikli opak toho, co se tehdy začalo dělat, a korunovali tím žertík obsažený v tajence *Vraždy v zastoupení*. Čtvrtý díl pentalogie, který jsme už od roku 1968 měli vymyšlený, bych napsal já v Torontu, propašoval jej Honzovi do Prahy, a on by to nabídl nakladateli. Jenomže čtvrtý díl jsme vymysleli v atmosféře osmašedesátého roku a Honzu by s něčím takovým jistě vypoklonkovali, ne-li vyhodili, nebo dokonce snad i zajistili. Napsat věc tak, jak jsme ji spolu nevymysleli, se mi nechtělo, a jistě ani Honza by neměl chuť s nějakou znormalizovanou verzí obcházet papaláše. Pentalogie zůstala nedokončena a Honza, starý kamarád a spolupodvodník v tomhle i v několika jiných podnicích, brzo umřel.

☆☆☆

Žertík nás napadl v roce 1960, kdy jsem málem umřel já. Ležel jsem v Motole s nepříjemnou sérovou žloutenkou, již jsem se nakazil při lehké operaci kýly, ze špatně sterilizovaných nástrojů. Vypadalo to bledě. Nesměl jsem vůbec vstávat z postele a jediní návštěvníci, které ke mně za čtyři měsíce pobytu pustili, byli vystrašení nosiči volební urny s kapesníky na nose. Věřili zřejmě, že žloutenky se lze v zamořeném prostředí nadechnout, ale vlasteneckou nebo jakou povinnost přesto splnili. Napůl mrtvý jsem tedy i já splnil povinnost volební. Žena ani přátelé na oddělení infekční hepatitidy přístup neměli: museli stát na dvoře a hulákat do oken druhého poschodí, odkud se vykláněli lehčí pacienti. Já měl přísný zákaz vstávání a tak moje žena (byli jsme spolu tenkrát teprve rok), když mi po vrátném poslala ve frontě vystálené pomeranče, jenom postávala na dvoře a brečela.

Socialistická zdravotní péče byla tehdy vůbec hodně socialistická. V nemocnici nebylo rádio, o televizi nemluvě. Ústavní knihovnu sice měli, ale beletrii tam zastupovaly pouze romány o přerodech, nepřerodech, sabotážích a o triumfujících silách pokroku. Nuda mě ničila skoro stejně jako viry v játrech. Tehdy jsem konečně překonal starý snobský předsudek a



HONZA S (NYNĚJŠÍM PREZIDENTEM) VÁCLAVEM HAVLEM (DRŽÍ SE VĚŠÁKU). NA MLADÍKA SPODEPŘENOU HLAVOU SI NEVZPOMÍNÁM. FOTO NĚKDY Z PADESÁTÝCH LET.

kamarádi mi začli posílat detektivky. Byla to od nich obět — knihy doručené na žloutenkárnu tam už musely zůstat — a mně zachránili život.

Za čtyři měsíce v Motole jsem přečetl jistě přes sto těch paperbacků očených do rozpadnutí, a nabyt jsem úcty k pokleslým žánrům literatury. Objevil jsem Ameriku: že unavený, nebezpečně nemocný člověk nemá chuť na Dostojevského, spíš na slečnu Marplovou. Když mě konečně pustili z nemocnice a já musel ještě půl roku ležet doma, pojal jsem tedy úmysl a zasněl doň Honzu Zábranu.

☆☆☆

Následovalo jedno z nejkrásnějších období mého života. Honza přicházel

pravdělně každé odpoledne k nám do Břevnova a tři, čtyři hodiny jsme vymýšleli. Tohle se totiž dalo brzo po aféře se *Zbabělci*, kdy mě nevydávali. Nevím, jestli na to byl nějaký písemný zákaz, asi ne, v tom systému se většinou nařizovalo ústně. Skutečnost však je, že když jsem se za pár let po *Zbabělcích* pokusil umístit krátkou povídku, zacházeli s ní jako s příslovečnou horkou bramborou. Pamatuji se na jedno pamětihodné sezení na cenzuře, kam mě kvůli té povídce pozvali. Jmenovala se "Můj táta haur a já", a proč jsem ji napsal, je jiná historie; nebylo to z důvodů uměleckých, ale to, doufejme, až někdy jindy. Povídka začínala větou: *Co vy víte. Moje smůla je, že jsem buržoazního původu: kdysi to bývalo terno, jenže tenkrát já buržoazního původu ještě ne-*

byla. Cenzor mi trpělivě vysvětloval, že ve větě je logická chyba. Původ je původ, jenom jeden, a žádná soudružka nemůže mít původy dva. Já vytrvale předstíral, že to nemohu pochopit. Muselo to znít jako konverzáce dvou přiblblých; ve skutečnosti jsme oba jenom zchytrale taktizovali, protože říct něco na rovinu, to se na cenzuře nehodilo. Nakonec jsem podlehl, takže povídka vyšla, tuším v *Plameni*, s první větou nějak jinak, takže logická chyba už v ní nebyla. Když Vladimír Justl v roce 1967 zařadil *Tátu haura* do výboru *Hořkej svět*, proti logické chybě už námítky nikdo nevzněl, cenzura měla jiné starosti a povídka opět začínala stejně jako tenkrát před cenzurou.

Tohle je ovšem odbočka od tématu; jenže jak věděl už Laurence Sterne, "odbočky jsou... život a duše četby". Jsou taky základní vyprávěčskou metodou naší nedokončené pentalogie, a proto jsme si Sterna dali jako motto do druhého dílu.

Krátce a době, aby dobrodružství Shimmy-Božky Skovajsové a pana továrníka Zdeborského nezkoumali pod lupou, dohodli jsme se, že výsledek bude Honza vydávat za své sólové dílo.

☆☆☆

A tak jsme si vymýšleli. Nikdy jsem asi nepocítil větší rozkoš z dělání literatury než tehdy s Honzou, leda ještě, když jsem pak ty naše detektivky skutečně psal, podle podrobné osnovy, již jsme dali dohromady rukou společnou a nerozdílnou. Vymýšleli jsme si věci do detailů, kapitolu po kapitole, a bavili jsme se víc než nad stránkami mistrů žánru, do něhož jsme začínali fušovat. Když potom *Vražda pro štěstí* vyšla, kritici ji většinou zle strhali, s výjimkou Olega Suse, jenž pro naši melanž razil termín "román-revue". Jinak nám — tedy Honzovi — vytýkali všechny hříchy a prohřešky proti literatuře. Honza prý neumí psát dialog; neví, co je vývoj literárního charakteru; nemá tušení, jak vystavět scénu. No, byli jsme oba v literatuře samouci: já začal psát za protektorátu, kdy to nikdo neučil, Honzu po Únoru nevzali na univerzitu, takže neměl kde se to naučit. Přitom ani nebyl původu buržoazního jako já, jenže stranovláda pro oba jeho rodiče vymyslela nějakou zradu, nebo snad dokonce velezradu (byli to národní socialisti), oba strávili dlouhá léta v koncentračním táboře nápravného zařízení: pan Zábrana deset, paní Zábranová dvanáct let. Takže jsme to asi

neuměli. Nicméně byla velká legrace to dělat, a soudě podle prodeje, asi to lidem dělalo dost legraci čist. O umění jsme neuvažovali. Já o umění vlastně nikdy neuvažuju, jediné když, kvůli svému povolání tady na univerzitě, musím tam jít za profesora.

Některé věci mě však dodnes rozveselují. Seriál o vraždách má, myslím, zlomyslný primát v tom, že na scénu uvedl sympatického továrníka. Tehdy kapitalisti nemohli být kladní, nýbrž pouze záporní, až zločinní. Ivo Zdeborský byl jenom popleta oplývající peněží a dobrou vůlí. V třetím díle seriálu se stal dokonce, více méně nezaviněně, hrdinou, když pod svým jménem vydal — za protektorátu — básně deportovaného židovského básníka. Málem na to doplatil, protože nejasné narážky na básníkovu rasu si protektorátní kritika vysvětlila v arijském smyslu. V kontextu doby byl myslím tenhle netypický továrník postava dost kuriózní.

Jeden z protagonistů seriálu je ovšem proletář, stopocentní, a dokonce ženská: Boženka Skovajsová, povoláním služka, posláním watsonka detektiva Dr. Pivoňky. Není to ovšem žádná ideologická protiváha kladného kapitalisty, a není z rodu Ann Proletářek. Jsem sice buržoust, ale v životě jsem měl dost štěstí na chudé holky. Jedna mi doslova otevřela oči pro možnosti slangového dialogu. To byla prodavačka v Bílé labuti a velká rakontěrka — nedovedla však vyprávět jinak než v dramatických scénách. Nedokonalost mých scén nepadá na její hlavu: je to následek nedokonalosti mých imitací. Byla to dívka, proti níž se spiknul svět — reprezentovaný jednak nevěrnými milými, jednak falešnými kamarádkami — ale ona se s tím uměla rvát. Její dramatické příhody se týkaly vesměs hádek s nevěrníky a falešnicemi, a jednotlivé repliky uváděly věty: "Já páám — von pá." Tak jsem si uvědomil, že proletářská čeština dokáže zredukovat třislabičné slovo na jednu slabiku, a ten poznatek stojí na počátku mého jazykového vývoje, jenž mě dovedl až k buržoaznímu zprznění češtiny ve *Zbabělcích*. V té knize ale ta milá rakontěrka nevystupuje: stala se hrdinkou jiného příběhu, *Věk nylonu*, z těsně poválečného období, který vyvrcholil soudním procesem s partou mladistvých pašeráků, jejichž vůdce byl jedním z nevěrných Maggiiných milých. Z celého románu jsem zachoval jenom jednu kapitolu, jež pak vyšla jako povídka "Babylonský příběh". Jinak to byl román nesmírně hrozný, ale to proto, že jsem byl tehdy nešťastně zamilován do jedné falešné herečky. Střídaly se tam proto scény jakž takž ucházející, jimž vévodila imitovaná Maggiina vyfídilka, s lepkavým sentimentem, v nějž trapně sublinoval můj milostný neúspěch.

Druhá proletářka mého života ze-

měla mladá na nemoc kdysi proletářskou, a napsal jsem podle ní jednu z hlavních postav románu *Příběh inženýra lidských duší*. Potom tu byla ještě ta holka, co buržoazního původu z první republiky nebývala, po vítězství lidu jej však získala a stala se mojí ženou.

Boženka Skovajsová je z tohoto rodu, nikoli z ideologické příručky Ivana Olbrachta. Doufám, že je to na ní vidět.

A byla to osoba příliš dobrá, aby jí Pán Bůh potrestal tím, že by se dožila komunismu. Proto jsme ji v třetím díle seriálu, v tom, co zrovna vyšel za normalizace, dali zahynout. A byla nám příliš drahá, abychom její smrt nechali nepomstěnu. Pomstil jí tvor pochybného rasového a proto asi i třídního původu, židovský pejsek Jajteles, starý buldok, jenž v závěru krváku zardousil zloducha Kleingöringa, na důkaz činu mu ukousne ucho, které položí na prsa umírající Božence, a sám žalostí zemře. Snad je to sentimentální, ale pro mne v tom bylo mnoho smutků, nejen těch papírových.

Ve čtvrtém díle, zasazeném do tzv. zlatookeckého období prvních let po válce a před Únorem, měla mrtvá Boženka ožít v retrospektivním vyprávění Dr. Pivoňky. Děj románu z pohraničí měl tvořit pouze rámec, do něhož jako drahokam jsme chtěli zasadit příběh z času, kdy Boženka ještě žila. Ale to už jsme nenapsali a nikdy nenapíšeme.

☆☆☆

Vlastní sepsání podle těch podrobných osnov jsem obstarával já. Není dobře možné, aby dva lidé dávali dohromady jeden prozaický text, neměli z toho být stylové jojo. Honza byl básník, ne prozaik. Myslím, že to byl velký básník, jemuž malá doba — spíš svinská doba — nedovolila, aby se stal tím, čím se stát měl. V krátkém rozmezí "liberálních" let 1965-68 stihl vydat jenom tři sbírky poezie. Kdyby je někdo hodil na váhy, na jejichž mísece by ležela tuna poinvazní básnické žně, byla by tato tuna vymrštnuta do stratosféry, ne-li na Měsíc, úplně navrch s dílem Miroslava Floriána, toho rýmovníka, jemuž Honza říkal "bílý vepř". Jednou jsem se ho zeptal, odkud ta přezdívka. Nevím, řekl Honza. Je v něm něco vepřového.

Honza byl skrз naskrz moderní poetický mág, ale jeho umění solidně spočívalo na něčem, na čem dnes zřídka kdy spočívá: na mistrovském řemesle. Honza dovedl všechno: od hexametru po volný verš, od zvukomalby a vnitřních rýmů k originálním asonancím, od poundovských veršů absolutní přesnosti k přísné formě alžbětinského sonetu, který ovšem, líp než kdo jiný, transponoval do jazy-

ka konce našeho století. Hrůzu let marxleninského šílenství, jak ji prožívali ti, co na něm nenesli vinu, nezachytil, s výjimkou Jana Zahradníčka, nikdo tak jako Honza:

"MLADÁ LÉTA"

*Zkřehlí vepři v betonových gigantech.
K nebi šlehařící dikobrazí šleh.
"Neber mi srdce, srdce... to mi nech..."
A zatýkáni všech. A zatýkáni všech.*

*Černé mše pokroku. Ty první televizní...
[Že z nich i kocour zešílí!]
A láska, v níž jsme nebyli
mistry vysokých sklizní...*

*Horizont zdí, co měly uší,
a pilous, zlý duch věrných duší,
pravdy jak šlachy, ještě tužší...*

*Vrabci schovaní ve víšních...
Vzpomeň těch skoků neslyšných!
Vzpomeň těch roků... co je z nich?*

Na stránkách detektivek, kde pro vážnou poezii nebylo místa, si Honza "jenom" vyhrál s technikou. V časopise pro platicí básníky *Osvobozená lyra*, o němž se píše ve *Vraždě pro štěstí*, otiskl např. erotický poeta di Castello rýmovaný triptych, který Boženka podrobí ne zrovna literární analýze:

*I
Mimosy odkvetly, mži na pole i lada,
lučiny sálají jak chorých dítek dech,
jiná je příroda, leč žár mých na ústech
tě sotva zahřeje, nemá-li mě již ráda.
Dávám ti duši svou, do níž se cize vkrádá
močál, jimž je náš svět — močál
a zrádný mech.
Světélkuj, duše má, světélkuj
v úzkostech,
lačni dál po časech, kdy láska
byla mladá!
Sešedlý horizont se k šeré zemi tulí,
msta prchla z očí mých, jež dávno
vyhasnuly,
a touha zplaněla již našla si svůj rov!
Anaemii zlou sklán, pozemský
končím lov!
A! Věkověčný Job, prosím smrt
o domov!*

*II
Klesám v tůň zániku, aniž to komu
zazlím,
jak Avar bezbožný s tou vidinou
se mazlím!
I ráno mé i noc jsou jako prokleté,
pyšná tvrz mozku ví už všechno
o světě,
ujít si nechává ty maškarádní reje,
nad morem marasmu jen marnost
srdce hřeje!
Unese kořist svou, drahokam
věčných smutků,
přes ochraptělý ryk šakalích
pronárůdků!*

*I zlomen osudně, nad nimi ještě
přečním,
šperk nízce šlapaný, šperk marné
touhy zvěčním!
Až dusný útulek, tělesná chránka zetlí,
pak dojdou uznání básně, jež z něho
vzlétly.
Raději zahynu, raději zapomenu,
opustím navždy svět — tu hrůznou
karanténu!*

III
*Slyším pláč hřbitovů, už slyším sýčky
sténat,
já, kdysi Adonis a nyní bědný Job!
Cesta je přede mnou, vymknu se
lovcům z tenat,
chci usnout především, chci najít
klidný hrob.
I noci požehnám, jež navždy*

*zahalí mě,
až červi emocí přestanou srdce hrýzt.
Snít budu beze snů, sladce snít v létě
v zimě,
jsa mrtvým idolem, jež kdekdo
bude číst!
Věřím, že přejde duch vši nejistoty
předěl,
překoná strmý sráz a verše budou znít,
dcery mých šťastných chvil, jimž
jsem to předpověděl,
budou znít estétům navzdory! Budou
žít!*

*Pozvednut v mramoru dočkám se
ocenění,
já, lidstvem utryzněn pro básnická
svá snění!
Anály podlosti pak budou ukončeny.*

Samy o sobě jsou tyhle veršovanéky přesné parodie na produkty, jaké člověk najde ve starých časopisech, vydávaných před vpádem moderních básnických směrů. Jenomže triptych je, jak by se možná učené řeklo, polyfunkční: je to nejen parodie na banální frázovitě rýmování, ale také klíč k řešení vraždy podaný velmi pozornému čtenáři: technická rozcvička, fungující jako stopa, jež má napovědět, že záplava veršů není v detektivce (jen) proto, že autor je básník, ale protože ta pokleslá, ale složitá poezie sehraje důležitou roli v dopadení vraha.

Čtete v první básni první dvě písmena každého verše, v druhé první dvě písmena prvního slova v první verši, pak první dvě písmena druhého slova v druhém verši, ve třetí verši opět první dvě písmena prvního slova, a tak cik cak dále. Ve třetí rýmovačce dejte pozor na první dvě písmena prvního slova lichých veršů a na první dvě písmena třetího slova sudých veršů. Vyjde polyfunkční rýmovaná taženka:

*Miluji tě dámo s vlasem satana,
klavír tvůj mou nocí zní až do rána,
sladce při něm sní dvě srdce
spoutaná...*

Hlavalamy takto připraven, příslovecný pozorný čtenář snadno vyřeší

poselství ukryté v klíčové básni románu, jejímž autorem je sám zavražděný:

*Bloud ten, kdo stíháním tajemství
nejsa jat,
u amfor neřesti jen v bahně světa slídlil,
děckem jsa, platicím daň z pomíjivých
ldyl
zlé hře, již démoni umí se bavivat,
daň naší zlobě těch nepřátel synů
lidských...*

*Rád věncem ověnčím však ty, jež
vnitřní běs
a vůle zavilá žene hrát bez všech es
vši pomstě navzdory v říši tajů
chimérických!
Drahý! Vás řadím k těm, jichž lačné
mozky dravé
(i dík své vtípnosti po předcích Italech)
cítily k příkrému smyslu, jak velel cech!
A protož provolám vám v této ódě: ave!
Srdce tak netečné snad nenajde*

*se v světě,
tak hrubý nedouk, jenž nezná
jemný tón,
excentrik, jenž by chtěl, i v tom jsa
epigon,
lát čisté Muse tvé! Proklet buď, zmizíš
v Lethé!
Leč ty, náš dárce krás, svá křídla
rozpni v let,
obdař nás uměním, chcem nad ním
oněmět!*

První akrostych je zde jednoduchý: první písmena každého verše vyjeví ordinérní zdravotci: *Buď zdrav, di Castello!* Ani druhý akrostych není z nejsložitějších — jenže zakládá možný motiv vraždy. Čtou se první písmena posledního slova v každém verši a vyjde: *Jsi bibec, di Castello!*

U těchto stopy dlouho zůstane neboť Boženka, sama sebou příliš spokojená, báseň další kritické analýze už nepodrobí. Teprve v závěrečné části románu přečte rozhodující akrostych, defakto hlavní stopu románu, vášnivý luštitel rebusů, křížovek a jiných kódů, pan Salaquarda. ☆ Čte se v prvním

☆ Pojmenovali jsme jej po jiném sympatickém (bývalém) tovarníkově, příteli Karlu F.V. Salaquardovi, jenž kdysi otiskoval v *Hostu do domu* vtípné povídky o tlumočnicku "Jazykovi", a dnes je, mimo jiná povolání, také newyorský detektiv a autor pozoruhodného románu o Karlu IV. *Sine lacunae*, který hodlá vydat 68 Publishers, Corp. Takových jmen skutečných lidí je v trilogii hodně, ne všechna jsou ovšem použita lichořivě. Tak ponacističtělý režisér Prödöhl je pojmenován po autoru detektivek z NDR, jednoho z těch, co se neupřímně radovali, že jejich řemeslo už brzy zanikne, protože v socialistické společnosti vymizí zločinnost. Byl jsem tehdy na jeho přednášce v Klubu spisovatelů, která začla pozoruhodným způsobem. Muž, který hosta z NDR uváděl, byl se snažil sebevíc, nedokázal jeho jméno vyslovit tak, aby neznělo neslušně. Sklidil za to potlesk, jež soudruh — zkuste jeho jméno vyslovit nahlas sami — připsal své popularitě v Československu, ačkoliv tam tehdy, pokud vím, nebyl ještě přeložen.

verši první, v druhém druhé písmeno, ve třetí třetí a tak dále, až vyjde: *Bacha na tři kočky, pse!*

Dobře se pamatuju, jak Honza tyhle utilitární básně doslova v potu tváře vyráběl. Používal čtverečkový papír, slova psal měkkou tužkou a tiskacími písmeny, a radýrgumu opotřebovával jak Antonín Dvořák.

Nevím, jestli to všechno bylo umění. Víím, že třeba tohle umění je:

ZDE BY MĚLY KVĚST. . .

*Love story čpěla naftalínem
a hrozila, že probudí
— jak Jana otevřeným plynem —
smršť klepů, pomluv, ostudy.*

*I slunce ten den vyšlo... tiskem!
Kolumbus v matkách zvětšil zem
za Olinčiným zlatým diskem,
tím létajícím talířem...*

*Sloupcové korektury vlály
mi v patách, když je oddávali
a termín hořel... Nebe žhoucí*

*(pomeranč ve dne, citrón v noci)
zchladlo až večer v mokřých vlasech
basketbalistek po zápasech...*

Tenhle sonet, zcela jiný než znelky z *Osvobozené liry*, inspirovaly dvě události: sebevražda mladé herečky Jany Rybářové a sňatek olympijské vítězky Olgy Fikotové s americkým kladivářem Connollym. Báseň je mi obzvlášť drahá, protože ji Honza věnoval mně. Obě ty velmi rozdílné dívky se nám, oběma stejně, velmi líbily.

☆☆☆

Když Honza dával do sazby druhou detektivku, sňala už ze mě stranovláda klatbu a mohl jsem opět publikovat. Přesto jsme se rozhodli, že tajemství zachováme a hru dohrajeme. Jednak pro legraci a pro ten špás, jenž vyvrcholil akrostychem v třetí díle, jednak proto, že publikovat jsem sice směl, ale nesměle — viz aféru s povídkou "Můj táta haur a já". Povolili jen sem tam nějaký drobet. Z *Tankového praporu* vyšly pouze ukázky v *Plameni*, a i to skončilo průšvihem, po němž následoval zákaz tisknout jakoukoliv satiru na kteroukoliv zbraň lidové armády kdekoli. *Lviče* putovalo z nakladatelství do nakladatelství — do Čs. spisovatele jsem se je nabídnout ani neodvážil, neboť postava zavražděného šéfa byla příliš nápadně inspirována šéfredaktorem, jehož ovšem nikdo nezavraždil, naopak — až doputovalo do Mladé fronty, kde tehdy šéfoval Šiktanc. Ten konečně román k vydání přijal, jenže než to stih, byl sesazen a na jeho místo dosazen Ivan Skála. Ten mi vysvětlil, že

takovou knihu vydat nelze, nicméně nepovažoval ji za zločin a nabídl mi odškodné v podobě druhého vydání *Smutku poručíka Borůvky* v jakémisi astronomickém nákladu. Ke své hanbě musím přiznat, že jsem úplatku podlehl. Jak *Tankový prapor* tak *Lviče* dal potom do výroby Láďa Fikar, když v roce 1968 vyměnil ve Spisovatelci Jana Pilaře (jenž byl vyměnil Láďu Fikara po průšvihů se *Zbabělci* v roce 1959). Po všeobecném průšvihů v roce 1968 vyměnil Jan Pilař opět Láďu Fikara, a jak *Tankový prapor* (ve stránkové korektuře), tak *Lviče* (ve druhém vydání) byly zakousnuty. Asi tak, jak se to popisuje ve *Lvičeti*.

☆☆☆

U detektivek však nezůstalo. Někdy v polovině šedesátých let jsem dostal jiný nápad: napíšu učebnici angličtiny ve formě detektivky. První lekce měla vypadat asi takhle:

This is a body.

This is a knife.

The knife is in the body.

It is murder.

Text se potom měl komplikovat až ke konečnému řešení, jež by spočívalo v rozdílech mezi britskou a americkou výslovností. Detektiv najde magnetofonovou pásku s hlasem vraha. Podezření až do té chvíle padá na jakéhosi britského gentlemana, a detektivův watson je americký turista — nebo naopak, to už nevím. Hlas vraha však patří mluvčímu s neklamně newyorskou výslovností. K učebnici měla být přiložena páska.

Ke spolupráci jsem přizval Jarmilu Emmerovou, jež byla tehdy instruktorkou angličtiny na anglické katedře Karlovy univerzity a s níž jsem přeložil několik románů. ☆ Vlastním pedagogickým a gramatickým schopnostem jsem nevěřil. Jarmila taky byla jedním z přátel, kteří o mé spolupráci s Honzou věděli, ale nepověděli.

☆ Podle tajných zpráv z Prahy (za jejich pravdivost pochopitelně neručím) ztratila to místo pro svůj buržoazní zjev. Začátkem sedmdesátých let jsme jí s pomocí amerických přátel vybíhali pozvání k roční stáži na americké univerzitě podle jejího vlastního výběru. Šéfem anglické katedry se však po Invasi stal muž, který, řekl bych, představuje světovou kuriozitu mezi šéfy univerzitních kateder anglistiky. Neuměl totiž anglicky. Proto taky anglistiku spojili v nešourodý útvar s katedrou germanistiky. Šéf německy uměl, byl to vídeňský Čech. Jakou jinou vědeckou kvalifikaci k takovému postavení měl, není mi známo. Jarmila si sehnala všechna potřebná razítka a podpisy, a zbýval pouze podpis šéfa. Ten však z marxistické zásadovosti nepodepsal. "Vy, soudružko, nevypadáte na proletářskou ženu," pravil prý dle mých zdrojů. "Podle mě jste typická buržoazní dáma!" Jarmila tedy do Ameriky nejela, neboť šéf měl pravdu. Jarmila je buržoazní dáma. V mém slovníku je to vyjádření obdivu, nikoli pejorativum.

Zašli jsme s nápadem do Pedagogického nakladatelství, kde nás pochválili. Nápad je prý dobrý, vlastně vynikající, a dala by se tak udělat celá řada různých jazykových učebnic. Vidinu přijímá, které mi z toho poplynou, však rychle zahnal odpovědný redaktor. "Prvním titulem řady by ovšem musela být učebnice ruštiny." "Ale já rusky neumím," řekl jsem a sklídlil jsem podezřívavý pohled. "Já trochu umím, ale rusistiku jsem nestudovala," řekla Jarmila. "Tak si najděte jiného spolupracovníka," poradil mi odpovědný redaktor. S Jarmilou jsme se na sebe podívali. Jak jsem napsal, ona o jednom, už osvědčeném, věděla.

Jenomže do ruské detektivky se nám s Honzou nechtělo. Ruská detektivní literatura měla tehdy povolený prakticky jen jeden motiv: zatajenou válečnou kolaboraci. Žárlivost, lačnost peněz, politická intrika, takové věci se měly za přežitků a byly tabu. Sem tam nějaký ruský odvážlivec možná napsal něco o manželském trojúhelníku s krvavou tečkou na konci, to nevím. Honza to taky nevěděl. Oba jsme však měli obavy, že posvátnost použitého jazyka by i v liberálnější (tehdy) Československu vyžadovala kodifikovaný motiv. Takže jsme přemýšleli, až z toho vznikl román pro děti *Táňa a dva pistolníci*.

Mimo jiné talenty, byl Honza taky vynikající a velice (samo)vzdělaný rusista. Na univerzitu se jakživ nedostal, strávil jen půl roku v katolickém semináři, odkud ho pro zločiny rodičů nakonec taky vyhodili. Bohoslovec s rodiči v zařízení pro politické nebyl zřejmě spolehlivý materiál pro *Pacem in terris*, nebo jak se to tenkrát jmenovalo. Přečtěte si však jeho doslovy k

překlady ruské poezie, k Manděštamovi, k Babelovi, a uvidíte, o čem mluvím. Právě tak ovšem jeho texty k moderní americké poezii.

Rukou společnou a nerozdílnou jsme si tedy do všech detailů vymysleli pikareskní román o moskevské holčičce Táně, jež v noci vystoupí z vlaku Moskva-Praha, aby zjistila, proč vlak zastavil. Na kolejích leží kráva, Táňa krávu odžene, vlak se rozjede a Táňa v pyžamu zůstane sama v českém lese. Brzy narazí na dva kluky, kteří právě utekli z domova, aby si bez zásahů pokrokových rodičů mohli hrát na pistolníky. Kluci Táně nabídnou, že ji vezmou autostopem do Prahy, kam zatím vlakem jedou Tániny rodiče a mladší bráška. Táňa však potřebuje šaty: kluci se vloupu domů, málem jsou při tom dopadeni, a tak popadnou první oděv, který jim ve skříni přijde pod ruku: sváteční róbu po prababičce, opatřnou vzadu honzíkem. Táně se róba nezdá, jenže kluci jí namluví, že je to poslední západní móda, a moskevská dívka se do šatů nasouká s nadšením. Potom stopují auta atd., prostě pikareskní román na způsob Hucka Finna.

Pedagogický vtíp příběhu spočíval v tom, že Táňa neumí česky, a pistolníci se ve škole naučili pouze vratké základy ruštiny. Konverzuje se tedy rusky a Táňa neustále opravuje četné gramatické a frazeologické chyby obou hošíků. Tedy jakýsi pan Kaplan, který měl třídu rád. Dialogy jsou samozřejmě Honzovým dílem, protože já skutečně neumím rusky ani trochu, což mi Rusové na Západě nevěří, považující mne za velkočeského šovinistu.

Obávám se, že románek — ačkoliv



V DOBĚ, KDY JSME S HONZOU PSALI "VRAZDY"

snad ne zrovna nepodařený - v druhém vydání už nevyjde. Leda že se opět dám do spolku s Jarmilou a předeěláme to na *Howard a dvě Lennonky* nebo tak nějak. To by teď snad šlo.

Zato knihu zfilmovali a v té podobě dosáhla nejvyšších met socialistického oceňování umění: vyhrála prý dokonce hlavní cenu jakéhosi moskevského festivalu dětských filmů, a ještě dvě jiné ceny. Není to zas nic moc: skoro každý film, pokud je aspoň dokončený, vyhraje dnes cenu. Ale režisér Cvrček (ten o našem autorském tajemství nevěděl) měl víc než šťastnou ruku při obsazování role Táni. Hrála ji holčička z Prahy a dle fámy se na nějakou dobu stala miláčkem Moskvy. Mluvila ruštinou, jakou tam po Leninovi prý už neslyšeli. Byla to vnučka bělogvardějců usazených po Leninovi v Praze, a rusky se naučila od babičky. Jestli je to pravda nebo legenda, nemohu posoudit, protože na mou duši rusky neumím.

O naše výtvary byl filmařský zájem i odjinud. Miloš Forman (jeden ze zasvětců) sepsal podle nich tzv. filmovou povídku *Ostrozrak*, což měla být komedie o detektivní kanceláři Toma Lomala, Dr. Pivoňky a Boženky Skovajsové. Jenže s povídkou neuspěl.

☆☆☆

Ani tímhle moje spolupráce s Honzou neskončila. Někdy kolem roku 1960 jsem podle nadšené recenze v časopise *Masses and Mainstream*, kulturním orgánu Komunistické strany USA, objednal přes Dillii román Warrena Millera *The Cool World*. Závěr recenze mi říkal, že vzdor marxismu onoho periodika román nebude špatný. Recenzent knize vytýkal, že hrdinů se v závěru příběhu ujme sociální pracovník, což je chyba. Členy harlemských gangů mladistvých nemohou, dle *Masses and Mainstream*, zachránit žádní buržoazní sociální pracovníci, nýbrž jedině násilná sociální revoluce vedená Komu... atd. A nemýlil jsem se. Byl to překrásný román, v nejlepší tradici amerického lyrického naturalismu, překrásně napsaný, nikoli ovšem tzv. krásným jazykem, nýbrž jazykem krásným názvuky, asociacemi, přesností. Ústřední motiv čtrnáctileté černé prostitutky Lu Ann, jež strádá, aby měla na autobus a mohla odjet na druhý konec Ameriky do San Franciska, protože chce vidět oceán, vypověděl o Harlemu téměř tolik, jako nádherné krváky Chestera Himese. ☆ Jenomže to bylo

☆ Nic zlého netuše, překazil jsem bohužel jejich české vydání, když jsem jeden recenzoval v Hlasu Ameriky. Honza mi propašoval otrávený dopis: měl prý už domluvený překlad, ale když se rozneslo, že já knihu v Hlasu Ameriky chválím, všichni se podělili. Na naše přátelství Honza vůbec doplatil. Po Invazi ho vyloučili z Překlada-

příliš brzo po průšvihy se *Zbabělci*, v románě se hojně používalo slangu, argotu a tzv. nemravných slov, byly v něm detailní popisy souloží hetero- i homosexuálních a jiné hory dekadence. Takže Honza to opět vzal na sebe, a třebaže ve vedení odeonské angloamerické redakce byli proti vydání nakonec je schválil šéfredaktor Honza Řezáč, starý surrealista, na základě jakýchsi podvržených kladných lektorských posudků a proto, že neuměl anglicky. Přeložil jsem *Prezidenta krokodýlů*, jak jsme dílo nazvali, Honza text tajně zredigoval, já — ve své funkci redaktora Odeonu — text jakoby zredigoval a jednoho krásného dne jsem jej odnesl na sekretariát, kde jej razítkem měla opatřit hlavní redakční sekretářka a poslat do výrobního oddělení.

Jenže hlavní sekretářka byla příliš dobrá soudružka a tuším tehdy i předsedkyně závodní organizace Strany, tedy v tom divném systému vlastně nad šéfredaktorem. Mimoto mě podezřívala z protistátní činnosti. Nejen pro nedávny průvih se *Zbabělci*, ale pro podezřelost mnohem starší. Na premiéru revue *Opravdu blues*, kterou jsme asi v roce 1955 sepsali s Ludkem Švábem z Pražského dixielandu a s P.L. Dorůžkou (jiným zasvětcem do spiknutí), jsem se dostavil s dívkou, kterou sekretářka znala, a na premiéře mě s ní viděla. Den na to dívku zavřeli, pro špionáž ve prospěch Francie, o čemž jsem neměl tušení a ona, myslím, taky ne. A další den nato objevila se u mě v kanceláři sekretářka, na tváří masku falešné účasti, a počala se mě vyptávat, cože to ta nerozumná Olinka vyvedla, že ji zaligrovali, a proč jsem jí to nerozmluvil. Přiznám se, že jsem se zděsil. V komunismu jsou takovéhle soudružky někdy horší než vyšetřováci. Horlivě jsem popřel jakoukoliv znalost Olinkiny špionážní činnosti (to jsem mluvil pravdu, jenže co je pravda v takových časech?), sekretářka mi však moc nevěřila. Brzo začalo zatýkáání, jež se mi nějakým zázkem vyhnulo. Olinka dostala asi čtyři roky, a když si je odseděla, její první kroky vedly rovnou ke mně do redakce. Estébáci totiž při zatčení v jejím bytě zabavili rukopis povídky *Divák v únorové noci*, podepsané pseudonymem Errol, a Olinku kvůli ní celou noc vyslyšali. Jí se však podařilo vyšetřovatele přesvědčit, že text není reakční, ale pokrokový. Ne patrně literárním rozbořem — tomu by

telské sekce Svazu spisovatelů, a hlavní důvod byl ten, že se příliš přátelil se mnou. Že uměl překládat poezii jak snad tehdy nikdo jiný, mu nepomohlo. Nakonec si pomohl sám: svou nesmírnou pílí. Dovolili mu překládat nejdřív detektivky a postupně i jeho milované moderní ruské klasiky, beatniky, a nakonec snad i Ezru Pounda. Jenže moc brzo umřel.

třeba neporozuměli — asi vyfídilkou, neboť v té dosahovala úrovně téměř Boženky Skovajsové. Ačkoli to byla dívka skrz naskrz buržoazní.

Když mi to v kanceláři Odeonu vyprávěla, vstoupila sekretářka. Její pohled si netroufám popsat. Literatura na to nestačí.

Téhle osobě jsem tedy přinesl překlad *Prezidenta Krokodýlů* k orazítování a rychle jsem odešel. Sekretářka v překladu zalistovala. Čirou námtkou objevila sedm sprostých slov, která hned založila, dvě hetero — a jednu homosexuální soulož, a se založenými stránkami běžela za Řezáčem. Že se socialistickému čtenáři opět pokouším propašovat nějaký americký škvár.

Debatovat s ní nemělo cenu. Slova a soulože v románu skutečně byly a funkčnost je buržoazní pojem. Řezáč si tedy román rychle přečetl, pozval Honzu, figurujícího jako překladatel, a mě, figurujícího jako odpovědný redaktor, k sobě do kanceláře a tam vypracoval plán. Román je vynikající, rozhodl, ale potřebuje politicko-literární zaštitění, to ve formě marxistického doslovu od nějakého věhlasného marxistického pracovníka. Kandidáty vymyslel tři: Vaška Káňu, pak ředitele polepšovny v Dobříši, jehož jméno jsem zapomněl, ale v té době se proslavil hrou o narušené mládeži, s níž ji taky Na zábradlí nastudoval; a konečně nějakého soudruha Slavička nebo jak, pracovníka Ministerstva vnitra.

Vaška Káňu vybral jako autora klasičké *Party Brusiče Karhana*. To byla jedna z prvních vlastovek socrealismu v Čechách, napsaná ještě před dílem J.V. Stalina o jazykovědě, takže v ní dělníci mluvili, jak dělníci mluví, i když jinak byli pokrokoví. Řezáč předpokládal, že Káňa jako autor takové hry bude mít porozumění pro slang harlemských prostitutek. Jenže Káňa, který svůj zločin proti krásné češtině taktak přežil, nechtěl s nemravným příběhem z Ameriky nic mít.

Vydali jsme se tedy za ředitelem polepšovny. Toho *Prezident Krokodýlů* nadchl a on nadšeně slíbil zaštitující předmluvu. Nadchnul se ale příliš a v předmluvě zasvěceně a s přesvědčivou dokumentací dokázal, že všechny psycho-sociologické jevy popsané v románě o harlemské narušené mládeži přesně odpovídají vědecké skutečnosti, neboť on přesně stejné jevy vypořadoval i u narušené mládeže v dobříšské polepšovně.

Knihu to nezaštitilo.

Nezbývalo než se vydat za soudruh-em Sedláčkem nebo jak. Přijela pro mne — jako pro odpovědného redaktora — černá šestsettrojka, odvezla mě do kachlíkární a tam mě dva soudruzi vedli jako k Minotaurovi, až mě dovedli ke dveřím, na nichž stálo SEDLÁČEK (nebo jak), *Tajemník ministra*. V kanceláři seděl elegantem

soudruh a vážně se mnou promluvil asi v tom smyslu, že *Prezident Krokadýlů* má v Americe dopad kladný, kdežto u nás by měl dopad záporný. Jak argumentoval, už se nepamatují, ostatně marxismus mi nikdy nebyl zcela jasný. Byl to vzdělaný soudruh, dokonce anglista, snad i s doktorátem z americké literatury. I takoví se dávali k fizlům. Na rozloučenou mě vyzval, abych si vybral pár knih z jeho knihovny. Měl ji velkou a naditou americkými paperbacky, tak jsem si vybral. Doma jsem pak v jednom našel věnování jakési dívce od jejího strýčka z USA, aby se učila anglicky. Knihovna zřejmě pocházela z kořistného materiálu Hlavní správy pošt či jak se jmenovala instituce pověřená zabavováním biblií a jiných knih.

Naši knihu Sedláček nezaštilil.

Řezáč se uchýlil k poslední, zoufalé naději. Poručil Honzovi, aby jako překladatel napsal zaštitující doslov sám.

Polila nás hrůza, ale po předložených úvahách jsme se rozhodli, že to uděláme. Úvahy skončily v pragmatismu. Jde o to, aby román vyšel, a Faulkner řekl, že spisovatel zavraždí i vlastní matku, jen aby své knize pomohl na svět. Jestli jsme se zachovali morálně, nevím, asi ne. Použili jsme vždycky pochybné zásady o účelu světícím prostředky. Jenže kdo ví. Možná že v tomhle případě byla na místě. Kdo konec konců četl marxistické doslovy k nemarkvistickým knihám?

Prezidenta Krokadýlů doslov stejně nezachránil. Tiskový dohled ho pozastavil, a Řezáč nastoupil dvouletou kalvárii. Schůze, porady, intervence na sekretariátu strany, na ministerstvu, na vnitru, bůhví kde, jako by šlo o shození atomové pumy na hlavní město. Po dvou letech Strana rozhodla, že kniha tedy vyjít smí, ovšem pouze v omezeném nákladu, aby se zmírnil její dopad (vytiskli myslím pět set výtisků), nebude se prodávat v knihkupectvích, ale rozdělovat pedagogickým a literárním pracovníkům. V tom smyslu taky do všech svazků vložili lísteček, který tu bohužel nemám.

Nejtěžší bylo vysvětlit netrpělivému popučíkovi Warrenu Millerovi, proč jeho kniha v pokrokovém Československu tak dlouho nevychází. To už jsem na starosti neměl, tak nevím, jak mu to vysvětlovali. V roce 1966 jsem poprvé jel do Spojených Států, kam mě pozvali na literární konferenci na Longislandské univerzitě. Byl jsem pevně rozhodnut, že se s Millerem sejdou a všechno mu povím. Důvěřoval jsem mu. Byl sice silně narudlý, ale původem to byl český Žid, dobrý spisovatel a *last but not least* rovněž expert v literárních podvodech.

☆☆☆

Koncem padesátých let se do módy

dostaly mladistvé autorky. Začalo to Saganovou, jež vydala román *Sbohem, smutku!*, když jí bylo devatenáct. Po ní přišla Pamela Moorová s románem *Čokoláda k snídani*, taky devatenáctiletá. Obě ale trhla čtrnáctiletá Amanda Veil, jež napsala neuvěřitelně sofistikovaný příběh *Love Me Little!* (tedy asi *Trošku mě pomiluj!*), který se stal velkým bestsellerem sklonku padesátých let. Je to rozkošný román — myslím, že by docela dobře mohl vyjít. Dvě čtrnáctileté kamarádky si slíbily, že o nadcházejících prázdninách se zbaví panenství, neboť jsou už posledními pannami ve třídě a stydí se za to. Celé prázdniny se velice snaží, jenže bez úspěchu. Američti čtenáři přirozeně toužili poznat čtrnáctiletou autorku se sebeironickou schopností čtyřicetiletého romanopisce. Amanda fotografií dlouho odmítala, až nakonec v nějakém časopise otiskli snímek celé rodiny. V Amandině otci poznali Warrena Millera. Tak to prasklo.

K takovému recesistovi jsem proto měl důvěru. V New Yorku jsem ho hned zavola, ale jeho žena mi řekla, že pan Miller je příliš zaneprázdňený a žádné návštěvy přijímat nemůže. Dost mě to otrávil, a pár dní nato jsem se s tím světil mexickému spisovateli Carlosu Fuentesovi, jehož jsem odněkud znal. Fuentes mi řekl: "Miller včera zemřel. Měl rakovinu."

☆☆☆

Tak skončil náš poslední literární podvod, bez rozřešení. Někdy v osmdesátých letech, dávno po Honzově smrti, uvažovalo se prý o novém vydání *Prezidenta Krokadýlů*, tentokrát už ne jen pro pedagogické odborníky, ale pro knižní trh. Zvítězila opatrnost.

☆☆☆

Ted' mi napadá, že tenhle článek jsem nazval "Jak jsme s Honzou Zábranou psali dějiny Československa", a zatím v něm nic takového není. No, podobně jako měla učebnice angličtiny být detektivka, pentalogie detektivních románů umístěná do let velké krize, do pomnichovské republiky, do protektorátu, do poválečné éry rabovacích gard a do let stalinismu po roce 1948, měla být jakýmiis pitoreskními dějinami naší vlasti. Nestihli jsme to. Nevím, je-li to z hlediska české literatury velká škoda, nebo jen malá, anebo vůbec žádná. Z hlediska přátelství s českým básníkem a věrným kamarádem Honzou Zábranou je mi to líto.

Petr Hrubý

Hry moci

Život a dílo Ivana Klímy

Ačkoli problém neomezené moci je námětem literárních prací téměř všech zakázaných českých spisovatelů současnosti, Ivan Klíma je z nich nejmetodičtější. Soustavně a se značnou tvůrčí představivostí soustředil svou pozornost k problému politické moci ve svých hrách, povídkách i románech již od roku 1960.

Jeho vynikající dílo je populární především ve Švýcarsku, Západním Německu, Rakousku a skandinávských zemích. Použil své trpké zkušenosti ze života v režimu, který mazaně a krutě pronásledoval své poddané, k tomu, aby jako v laboratoři politické svévůle studoval ponižující vlastnosti moci, jež nedbá slušnosti ani svých vlastních zákonů. Klímova tvůrčí imaginace tak vytvořila příběhy a podobenství univerzální platnosti.

Klíma se stal obětí totalitní moci záhy jako dítě. Narodil se v Praze roku 1931. Za druhé světové války prožil tři a půl roku v koncentračním táboře v Terezíně. Hrůza a bezmocnost lidí chycených do pastí brutální moci ho ovlivnily pro celý život:

Mě nepochybně nejvíc poznamenaly zážitky z válečného koncentráku a představa plynových komor, v nichž skončila většina mých kamarádů z dětství.

Do komunistické strany zavedla mladého Klímu ještě ranější zkušenost. Popsal ji v jednom článku devátého května 1961:

Dědeček s babičkou bydleli ve starém domě hned za Poříčí. Dům voněl pavlačemi, mydlinkami a lidskými řečmi. Do pokoje se musilo přes kuchyň, kde za poledne sedávali cizí chlapi a obědvali. Byli to revolucionáři antifašisti, anebo němečtí komunisté... Dědeček... vylovil z hlubin skříňné obrovskou, tlustou knihu plnou jakýchsi vousáčů. "Tyhle si pamatuj," přikázal mi, "to je Marx a tohle Engels." Bylo mi šest let a pamatuju si dodnes na ten velkolepý pocit — kniha... byla pohádkovější než všechny pohádky, a přece patřila do vážného dědečkova světa, plného cizích slov a politiky. Když jsem se nabažil vousáčů, dědeček prohlásil: "Až budeš velký, bude z tebe taky komunista." Za války oba jeho syni zmizeli kdesi v podzemí (jeden i druhý později popraven) a nejmladší dcera se pustila přes hranice na východ...

Zavřeli nás a brzy potom dědečka i babičku... Rozuměl jsem tomu, že Rudá armáda musí vyhrát, máme-li my žít, a věděl jsem, že vyhraje...

Rusové jeli v nekonečné řadě na malých uprášených autech a na sklech měli nalepeny obrazy vousáčů

z dědovy obrázkové knihy. Tehdy, v té chvíli, jsem věděl, že budu-li o něco v životě usilovat, tedy o to, abych se stal komunistou.

V prvé polovině padesátých let Klíma studoval literaturu na Karlově univerzitě v Praze a začal psát povídky. Byly poplatné sovětskému stylu socialistického realismu, stylu, který by se podle Milana Kundery měl správně nazývat "socialistický kýč". Ty povídky byly plny nenávisti k první československé republice a k "západním imperialistům" a taky plny naivního nadšení pro tak zvané "budovatele socialismu". Vzpomínaje na svou první lásku autor k tomu napsal:

Chtěl jsem ji samozřejmě přesvědčit o nádherné převratnosti doby, která osvobodila pracujícího člověka a zrušila vykořisťování.

Klíma hodně psal pro literární časopisy i pro noviny ve stylu plném bombastu a hysterického expresionismu, jak bylo zvykem propagačních harcovníků stranického tisku. Tak třeba jeden jeho článek v hlavním orgánu strany připomněl krvavou srážku stávkujících dělníků a policie na východním Slovensku. To bylo součástí organizované kampaně, jejímž cílem bylo zdiskreditovat populární první republiku. Obrazy prolité krve měly posloužit jako stimulant k nenávisti a povzbudit třídní pomstu v době, kdy strana terorizovala a vraždila tisíce lidí. Teprve později Klíma doznal, že procesy padesátých let ho poznamenaly stejně jako teror nacistů.

V roce 1960 vydal Klíma dvě knihy složené z jeho povídek a reportáží, *Mezi třemi hranicemi* a *Bezvadný den*. Scenário založené na první knize ho přivedlo ke spolupráci s českým filmem.

V šedesátém druhém roce uveřejnil knihu o Karlu Čapkově. I když se vyhnul důležitým pramenům, aby nenarazil, úspěšně popsal život a dílo demokratického autora, jehož humanismus vyzdvihl a dokonce upozornil na Čapkovy důvody, proč se nestal komunistou. Klíma četbou Čapka značně zlepšil svůj vyprávěčský styl a často pak byl žádán o úvody k jeho dílům, jakmile bylo povoleno je opět vydat.

Zkušenosti z východního Slovenska pomohly Klímovi pochopit podvodnost režimní propagandy, že vláda je dělnická a slouží dělníkům. A tak místo původního úmyslu napsat obligátní chvalozpěv na budování socialismu, jeho první román *Hodina ticha*, vyzněl jako realistická výpověď o zklamání naivních naděnců a umlčených lidí, kteří nedůvěřovali vládnoucím, prokoukli je a trpěli mlčky.

Román byl nejprve obdařen titulem *Nebudeš spasen*. V jedné uveřejněné ukázce byl Masarykův ideál poctivé práce chválen a postaven do protikladu k totalitnímu ethosu prý Napoleo-

na (!) "Lidstvo se vyvíjí k demokracii, což značí lidovládu. ...Demokracie, to je poctivá práce, ta jediná staví hodnoty... Nebudu už o ničem mlčet, o ničem, co je důležité pro osudy lidí."

Rok na to slibovaný román dostal název *Hlas ticha*. V ukázce inženýr, komunista, kritizoval kolektivizaci:

Budou snad zase brát zemi, kterou právě dali lidem... Cítí hlodavou nespokojenost, neboť všechno tady bylo zbytečné.

Starý komunista vyznal své zklamání z režimu:

Já nikdy nevěřím, že je zapotřebí odsoudit člověka až k smrti... a někdy jenom tak proto, že nechtěl klamat... Soudci jsou chytří, dovedou ze lži udělat pravdu a z nevinu vinu.

Tato ukázka a kniha pod konečným názvem *Hodina ticha*, vyšly v roce šedesát tři ve dvaceti tisícovém nákladu, v době, kdy se strana potýkala s problémem, jak doznat aspoň částečně vinu na falešných procesech padesátých let. Ačkoliv vydavatelství Československý spisovatel označilo Klímův román za nejlepší knihu roku, dostalo se mu nejen kritické chvály, ale i ostrých útoků. Byla chválena Klímova snaha naznačit cestu od víry k poznání, ale třeba Jan Hostán napadl autora v Rudém Právu.

Hodina ticha je příběhem idealistického inženýra, který se vydá na východní Slovensko sloužit straně a lidem. Jeho budovatelské dílo naráží na mnoho překážek od zkorumpovaných mocipánů. Typickým je stranický organizátor Šeman, který se naučil pár frází z partajních brožurek a terorizoval lidi, aby je zlomil. Své stranické funkce využíval k tomu, aby se obohatil a zmocnil žen.

V románu dojde k ostré výměně názorů mezi moudrým knězem a mladým komunistickým učitelem, který fanaticky věří v budování socialismu. Kněz, velmi sympatický charakter, soudí:

Fanatici jsou nebezpeční... mohou člověka i zahubit. Ale ještě častěji zahubí samy sebe. A vždycky zahubí svou věc.

Kněz — odvážná to volba pozitivního hrdiny v zuřivě atheistické a protikřesťanské diktatuře — jistě mluvil za Klímu. V románě uvazuje takto:

Svět ovládli četníci a chtějí namluvit lidem, že teď je osvobodili z našeho podruží.

A o dvě stránky dál úvaha pokračuje takto:

Jakými novými zločiny budou vykupovat staré hříchy? Násilí, které jednou vypustili mezi lidi, krouží jako zběsilý dravec a sráží nové oběti... Kolik lidí kaže spásu a jejich myšlenky jsou přitom plné nenávisti a touhy po moci a plně přetvářky a hněvu a strachu a lži.

Kněz v Klímově románu obvinil "komunisty, kteří bojovali proti morálce příkázání a přitom nedovedli dát

jinou morálku nežli morálku nenávisti, špehoustvá a třídního boje...

Jak snadné to bylo, napadlo ho, snadné je střílet a mstít se a nenávidět a být nenáviděn... Ale vytvořit spravedlnost...!

Naprosté mlčení a ticho se stalo všeobecně užívanou zbraní lidu, který tak odpovídal na neustálé harcování agitátorů — odtud název knihy. To pochopil také inženýr, jenž přišel s dobrými úmysly:

Jeho slova se od lidí bezhloučně odrážela, ticho mezi nimi a jimi dosud trvalo a nepořídil nic, stejně jako nikdo z ostatních... A zároveň — to bylo ještě horší — učili je mlčení, které krylo nesouhlas.

Ke konci románu Klímův zklamání hrdina vyslovuje poznání celé generace komunistů:

Představovali jsme si to příliš snadné... našli jsme ideál a věřili jsme, že tím jsme už našli cestu k lidskému štěstí... Je asi snazší zabít všechny lidi, omotat zemi drátem, všechno je snazší než dát lidem štěstí.

I když se autor snažil sdílet poučný optimismus komunistů, že ideál je třeba jen očistit, jeho inženýr, odjíždějící z východního Slovenska i od své dívky, poslední větou románu vyslovil novou situaci:

Chtěl ji ještě jednou vidět, ale okna byla tak zacákaná blátem, že nespátřil ani obrys.

Klíma se stal dobrým spisovatelem. Přestal dělat agitátora a jeho sloh zkrásněl, stal se přesným, citlivým a lyrickým. Román byl přeložen do polštiny, ruštiny, ukrajinštiny, maďarštiny a norštiny. Reformní komunisté ho uvítali, neboť odpovídal Chruščovově linii, že je nutno aspoň částečně přiznat pravdu a postoupit tak od stalinště totální lži a jisté smrti.

V šedesátých letech obhajoval Klíma v literárních časopisech "tvůrčí svobodu" a přirozené právo lidí na zábavu, "při níž se nikdo nepokouší zároveň stihnout výklad o materialistickém původu světa a agitovat pro vyšší pracovní morálku". Od dvašedesátého roku pracoval Klíma v nakladatelství Svazu československých spisovatelů a v *Literárních novinách*, jejichž zástupcem šéfredaktora se stal rok nato. V rozhovoru s Jiřím Ledere-rem pravil:

Začal jsem psát s myšlenkou, že se pokusím přijít na to, proč tak mnoho slušných lidí dělalo tak mnoho neslušných věcí. Mým tématem je vždycky znovu polemika s fanatismem. Každý fanatismus je slepý a koneckonců natropí víc škody než užítku... Mě zajímá otázka mechanismu moci.

Prvním podobenstvím ve formě dramatu na téma moci byla Klímova hra *Zámek*. Měla svou premiéru roku 1964 v Divadle armády (!). Text byl uveřejněn o rok později. Titul byl známý z Franze Kafky jako symbol neznámé a nedosažitelné moci, která

jako konečná autorita rozhoduje o každém osudu. V Klímově hře nepoznaný a vzdálený "Bůh" je zastoupen vládnoucí klikou vražedné a samolibé elity: metafyzického pána osudů v naší době nahradila všemocná skupina lidských zmetků.

Hra začíná příšerným křikem škrcené oběti: kybernetik Ilja je zavražděn, protože se odvážil vzít v potaz moudrost samozvané kliky, vládnoucí ve jménu "vědecké doktriny". Skupinka mocipánů na odloučeném zámku se skládá z naprosto neužitečných parazitů, kteří požívají všemožná privilegia, ale nedělají nic užitečného.

Když se na zámek dostaví nový muž, Josef Kan, namísto zavražděného kybernetika, uvede se tím, že vzpomene na starší zážitek, starší stranickou linii.

Je to už nejmiň deset let... pro mne to bylo nezapomenutelné. Řekl jste nám tehdy: Umělec je jako každý občan především bojovníkem. A první zbraní bojovníka je optimismus. To je veliká pravda. Aspoň tehdy byla... ovšem od té doby, trochu jsme vyspěli.

Obyvatelé zámku mají starosti s tím, že se má vyšetřovat vražda kybernetika. Tehdy se totiž vedení strany zabývalo problémem, jak se vyrovnat s justičními vraždami Slánského a jeho údajných konspirátorů. Vyšetřovatel Hába okupanty zámku ujistí, že je naprosto nemyslitelné, že by se mohli dopustit zločinu, a navíc je ubezpečí, že ani v budoucnosti nemohou žádný zločin spáchat. Navzájem se oslovují "soudruhu".

Je nepochybné, že v těchto místech došlo k politováníhodným omylům. Doufám, že toto moje zjištění nebude chápáno jako pokus očernit v podstatě neočernitelnou pověst Zámku. Mohu vás ujistit, že vás ve vaší tak důležité a prospěšné práci nebude již nikdo rušit.

Josef, který není spokojen s takovým závěrem, protestuje a je uškrcen. Hra končí tak, jako začala, příšerným křikem. Drama bylo počítáno k Divadlu absurdna, ale česká absurdnost byla velmi socialisticky realistická.

V roce 1964 publikoval Klíma sbírku tří povídek se společným názvem *Milenci na jednu noc*. Zachytil zoufalou situaci mladých lidí, snažících se uniknout samotě mlkčováním, v zemi, kde "okna jsou temná, za nimi spějí oni všichni: co stavějí pomníky a co je bourají a ti, co rozsvěcují světla, a ti, co je zhasínají, a ti, kteří se učí, a ti, kteří nenávidí všechny, kdož se učí, a ti, kteří se milují, a ti, kteří prchají k lásce.

I když druhé vydání této ne moc dobře napsané knihy vyšlo ve dvaceti třech tisících výtisků, Klíma měl dva roky problémy s cenzurou pro svou knihu reportáží z Polska *Návštěva u nesmrtelné tetky*. Po vydání se na Klímu opět sesypaly kritické výtky, ale

aspoň jeden kritik z ní citoval tuto pasáž:

Přítomnost národa je jen těžko myslitelná bez minulosti. A budoucnost národa není možná bez sebepoznání. Národ, který upustil od sebepoznání, se řítí zákonitě v sebeklam a ztrácí pozvolna schopnost regenerace... Znamená to dříve či později smrt.

V šedesátém sedmém roce uveřejnil Klíma hru, která se nedostala na jeviště, *Mistr*. Tajemný, nepozvaný návštěvník, tesař, přijde do rodinného domku a nese s sebou rakev. Symbol smrti znamená, že v rodině někdo náhle zemře, čili bude zavražděn. Je to povoláním budovatel rakví a posláním posel falešných nadějí:

Ze všeho nejvíce je lidem třeba útěchy a naděje.

Během dramatu všichni členové rodiny — s jedinou výjimkou — zahynou za podezřelých okolností. Jako Zámek i tato hra je podobstvím vražd všelijak maskovaných. Mistr uvede jeden takový případ:

Vzpomínám si, že to už mnoho let, byl jsem povolán k zvlášť vysoko postavenému sebevrahovi. Nebohy skončil utopen v sedací vaně. Stačil však - vlastně již bez života - vypustit po sobě vodu. Tak byl také nalezen a o jeho smrti pak kolovalo mnoho pověstí mezi lidem. Kdo zná zvyklosti sebevrahů?

Mistr také oznámí, že brzy pochopí, že "vše zde se řídí zákonem nelásky". Roznáší rakev a prohlašuje, že je třeba "začít budovat čistý život". Jiná postava hry, Leoš, reprezentující partajní byrokraty, si pochvaluje, že nevinným už nehrozí nebezpečí:

Všichni pamatujeme na ty doby: člověk ráno nevěděl, jaké zvyky zapánují večer... Měli bychom si uvědomit, že jsme jedna rodina... My na oddělení teď říkáme: věcem je nejlíp tak, jak zrovna jsou. Nejitřit, jenom nejitřit!

To bylo v době, kdy Novotný oznámil, že "Všichni jsme vinni" a že nemá cenu hledat viníky za spáchané vraždy.

Leoš si postěžuje na situaci partajních bosů:

Nevíme dne ani hodiny... Musím být neustále bdělý směrem dolů, bdět ve střehu směrem nahoru, trvale výsledkovat činy kolem sebe, žít nepřetržitě připraven na podlost a úskok a přitom bez oddechu nepřestávat milovat ty, kteří se mě možná už chystají zradit... Bývám tak unaven. Přeji si být ochotný ke všemu, k čemu jsem byl určen, ale někdy si nepřeji už nic než trochu klidu.

V poněkud uvolněné atmosféře rok před pražským jarem, aspoň jeden komentátor, Sergěj Machonin, se ve svém doslovu ke knize odvážil povědět naplno, oč v dramatu jde:

Klíma... objevuje pro české drama velmi naléhavé téma utěšitelství, téma iluze, polopravdy, demagogie, dogmatismu, lži a strachu z pravdy

jako téma smrti. ... Klíčem k tomuto utěšitelství modernímu, aktuálnímu kdekoli na světě, a ve specifických podmínkách i v naší společnosti, je zločinná spekulace s lidskou potřebou naděje.

V červnu roku 1967, na sjezdu československých spisovatelů, odsoudil Klíma nový zákon o předběžné cenзуře a připomněl, že habsburská monarchie, všeobecně pokládána za reakční, zaručila prosincovou ústavou z roku 1867 tiskovou svobodu a zapověděla cenzuru:

Je třeba s určitým uznáním konstatovat, že ti, kteří si zvolili právě rok 1967 pro vydání tiskového zákona obnovujícího předběžnou cenzuru právě k výročí sta let jejího zrušení, nepostrádali určitý druh absurdního humoru.

Pro svůj projev byl Klíma vyloučen ze strany a také byl zbaven redaktorského místa. Avšak v rozhovoru se západoněmeckým novinářem mluvil o svém zadostiučinění:

Opravdu jsem měl velmi silný pocit ulehčení, že jsem konečně vyslovil, co jsem už dlouho cítil a co, jak věřím, mnoho jiných lidí cítí v naší zemi... Mám pocit velkolepé svobody... Hned po spisovatelském sjezdu a zvlášť po mém vyloučení ze strany jsem dostal mnoho dopisů, dopisů od lidí, které sotva znám, a taky od zcela neznámých, prostých lidí. Poprvé ve svém životě jsem měl velmi silný a intenzivní dojem, že nejsem sám, že jsem nežil nadarmo. To byl jeden z nejzávažnějších, ale velmi silných pocitů štěstí.

Trvalo dva roky, než Klímová hra *Porota* mohla být v Dubčkové roce provedena v Praze a později v sedmi demokratických zemích, mezi nimi na Novém Zélandě. Je to tragikomedie o komunistickém systému soudů, v němž režim požaduje, aby občané se podíleli na zodpovědnosti a vině za politické vraždy.

Ve hře má šest porotců rozhodnout o vině či nevině muže obžalovaného z vraždy. Než však dojdou k rozhodnutí, dovědí se, že údajný vrah byl "gilotinován na útěku". Podezřelé okolnosti se však objevily dříve: jeden z porotců, který vyslovil pochyby o vině, zmizel, a také obhájce se už nedostavil. Z respektu k vládní moci a hlavně ze strachu z osobních následků, všichni zbylí porotci, až na jednoho, se vysloví pro vinu a trest smrti, který však byl už stejně vykonán. Archivář, který poslechl svého svědomí a proto nehlasoval s druhými stejně, s obavou očekává následky. Zkorumpovaný soudce mu však oznámí, že jednomyslnost teď už není nutná. Naopak, jeho záporný hlas jen potvrdí spravedlnost popravky. Pokud politická moc není ohrožena, může si dovolit ojedinelý nesouhlas. Absolutní moc dokázala zneužít práva občanů být členy poroty k tomu, aby jim do-

kázala jejich bezmocnost a ponižila je spoluúčastí na vládních zločinech. A jak předseda soudu, tak archivář vědí:

A skuteční vrazi se dál procházejí mezi námi.

Téma *Poroty* autora tak zaujalo, že hru přepracoval na novelu a uveřejnil ji v souboru dvou próz pod názvem *Lod' jménem Naděje*.

V druhé povídce, která dala sbírce jméno, je šilený kapitán, který, jak pasažérů za fantasmagorické plavby postupně zjistí, je nedoveze ke slíbenému cíli. Alegorie byla dopovězena na záložce knihy:

Což jsme nebyli už tolikrát v rukou kapitánů více či méně šilenejších?

Za sovětské invaze byl Klíma v Londýně, odkud se zoufale snažil telefonicky domluvit se svou pětiletou dcerou v Praze a s manželkou v Izraeli. V těch dnech napsal alegorickou hru na téma česko-sovětského vztahu: *Ženich pro Marcelu*. Klíment je donucen mocí zasahující do jeho života oženit se s Marcelou, kterou ani moc nezná. Když se zdráhá, je zabit. Hra demonstrovuje zoufalství a bezmoc člověka (nebo národa), který trvá na své pravdě, ale není nikdy vyslyšen.

Jiná Klímova hra, *Pokoj pro dva*, je variací na téma násilné okupace: dva zamilovaní se nemohou milovat, neboť do jejich pokoje vnikne skupina samozvanců a zavalí jej slogany: "rozdávání radosti" a "budoucnost je v našich rukách". Milencům se podaří zbavit se jich, ale ve snaze o jejich vyhození ztratí svou nevinnost a už nejsou schopni milovat.

Ačkoli se Klíma po okupaci vrátil domů, byl v roce 1969 pozván na Michiganskou univerzitu, aby tam přednášel o české literatuře. Jeho kolegové a přátelé byli překvapeni, když se rok nato vrátil do Prahy, kde se mezitím všechny jeho knihy ocitly na seznamu zakázaných. Svůj důvod k návratu domů vysvětlil v *Listech*, v článku nazvaném "Opustíš-li mne":

Je strašný svět, v němž lze volit jen mezi cestou do vlasti, která slibuje utrpení, a mezi utrpením, které postihne každého, kdo se rozhodne zřít se vlastní. A řekl jsem si: je jedinou lidskou výsadou právo volit, i když jen mezi dvěma bolestmi. Nevím, která je větší, ale vím, že v té první nezůstanu sám, zůstanu v ní s vámi, přátelé.

Dvacet let nebylo v Československu vytištěno nic pod jeho jménem a žádná jeho hra se nemohla hrát ani v divadle, ani v rozhlase, ani v televizi. Avšak Klíma psal dál a jeho práce vycházely jak v domácím samizdatu, tak v cizině. Ze svých zahraničních příjmů se mohl uživit jenom skromně, protože režim konfiskoval ve formě daní většinu autorských příjmů. To ovšem také pomáhalo udržet tyto zakázané autory naživu, protože z nich měl režim značný prospěch v cizích valutách. Slípky snášely zlatá vajíčka.

V cyklu čtyř povídek se společným názvem *Malomocní* vypověděl Klíma zkušenost obětí žijících ve strachu před šílenci, kteří je systematicky pronásledují. Oběti se snaží zachovat si alespoň svou morální integritu. Rukopis *Malomocných* byl projednáván v nakladatelství Čs. spisovatel už začátkem roku 1964; v samizdatu vyšel až v roce 1972.

První povídka ze samizdatové edice má název "Za popelnicemi". Cestou domů ze zaměstnání se hrdina Matyáš stane terčem muže, který na něj střílí samopalem z okna na protější straně ulice. Matyáš se ukryje za popelnicemi:

Matyáš si zvykl za svůj život na ledacos. Lidé byli upalováni zaživa a posíláni do plynu a jiní si pouštěli plyn a upalovali se sami, aby protestovali proti světu, v němž jsou nevinní upalováni a posíláni do plynu. A za jeho života ovšem bylo spácháno bezpočet politických vražd a justičních vražd a masových vražd, ale to vše se ho dotýkalo jen nepatrně... Teď k němu dolehlo vědomí všeho, v čem až dosud žil. Ve srovnání s tím byl jeho střelec jen nepatrnou epizodou, sotva postřehnutelným vybočením z normalnosti.

Nakonec se Matyáš rozhodne přemoci svůj strach a vzdát se. Napůl nahý, s peněženkou vztyčenou v jedné ruce a druhou svírající provaz ve smyčce kolem krku, připraven i k oběšení, vyleze po kolenou z úkrytu. Očekává smrtelný výstřel, ale místo toho mu střelec kyne z okna a zve ho, aby se k němu přidal "tam nahoře". Na často opakovanou frázi, že svoboda je poznaná nutnost, Klíma komentuje:

Byl opět svobodný.

V druhé povídce sbírky, "Na chmelové brigádě", profesor Emil Vydra, doktor věd, jehož kariéra a život byly zničeny režimem, umírá hladu, protože v době všeobecného nedostatku a ponižování urazil servírku, která dává porce jídla brigádníkům. Vědcovo ponižení vrcholí, když, hladový, nalezne při zdi past na myši a v ní kus uprašeného syra. Natahuje po něm ruku a uvažuje, zda takové vnaidlo není otrávené.

Nejdelší povídka sbírky, již dala název, *Malomocní*, byla inspirována snem, jako ostatně mnoho Klímových parabol. Žurnalista zaspí a tak na stanici zmešká svůj obvyklý vlak. S úděsem pak pozoruje projíždějící vlak s malomocnými, jež dopravují do leprosária. Postupně zjistí, že o takových transportech lidé vědí, i když se o nich mlčí, a on sám, zpravodajce, o nich nemá tušení. Později zjistí, jak byl slepý, když nevěděl, že *žije uprostřed malomocných... v zamořeném světě.*

Kdyby se, jako novinář o tom pokusil napsat článek, kdyby se pokusil volat k lidem, zatkl by ho a také odvezli do leprosária. Matka mu dá příklad

jeho otce. Byl nemocný, protože si myslel, že lidé mohou být spravedliví. Chtěl bojovat za vyšší ideály. A na to zahynul.

Nepochopil, že lidi jsou a budou nespravedliví. Že ti nejhorší, všichni ničemní, bezvýznamní a neschopní se vždycky dovedou spojit proti těm, kdo ještě něčemu věří a touží něco dobrého vykonat, anebo aspoň dožít neponiženě svůj život, a zničí je. Že jsou jako mor, kterému se nedá čelit dobrými slovy. To nepochopil a chtěl jim čelit. A tak umřel.

Na námitku, že je nutno čelit nespravedlnosti, ho matka varuje:

Svět je v rukou mocných a pravda zůstane v jejich rukou. Když ji nepřijmeš takovou jakou oni chtějí, když jim začneš vzdorovat, zničí tě!

Jak přežít v totalitním státě, mu poradí přítelkyně Nada:

Jsou všude kolem, ale na to si zvykneš, jako sis zvykl na všechno, na co sis musel zvyknout, abys mohl žít. Jako sis zvyknul podvádět a být podváděnej, lhát a nechat si lhát... Je jich už tolik, nic proti nim nezmůžeš.

Doktor, člen vládnoucí mocenské a nemocné elity, nepochybuje o svém poslání vyvolených:

Jsmo soli tohoto světa, jsme sluncem člověčenstva, posledním paprskem, který ještě může vyvést lidstvo z temnot... My jsme osud, my jsme naplněním osudu... Jsme nadějí lidstva... jeho poslední nadějí. Bez nás by zahynulo na daleko horší nemoce nežli je ta naše. A v jeho zájmu se musíme zachovat i chránit před bláznou a snilkou a před všemi, kteří odmítají přijmout skutečnost a svět, který jim nabízíme. Neboť oni skutečně ohrožují zdraví tohoto světa... Bude to svět bez nemocí. Svět dlouhého, svět trvajících mladí. Svět krásných lidí.

Málokdo tak zachytil rozdíl mezi slibem ráje a skutečným peklem.

Klímova hra *Klára a dva páni* z roku 1968 a román *Milostné léto* z roku 1972 jsou variace na téma, jak uniknout dvojímu nebezpečí moci a smrti: jsou lidské štěstí, soukromý život a láska vůbec možné v zkorumpovaném a korumpujícím režimu?

Otázka moci však Klímu nezajímala jen z hlediska obětí. Tak v rozhlasové, doma ovšem neprovedené hře *Mini-str a anděl* je Ministr vyličen jako muž nadaný vši mocí. Přesto však je unavený, bojí se lidí, neboť ví, že ho nenávidí. Je pouhou součástí mechanismu a jeho rozhodnutí nejsou vlastně jeho. Není schopen změnit sebe a ovšem ani systém ne. Žije ve strachu a ví, že je vlastně zbabělec. Anděl mu říká:

Ty se bojíš lidí? Ale jménem koho potom vládneš?

Začátkem osmdesátých let otiskly římské *Listy* kapitolu z novely *Čekání na tmu — čekání na světlo*. Klíma tam načrtl portrét prezidenta Husáka, který, i když se zdál všemocným mužem,

ve skutečnosti byl bezmocný, protože v systému lži a předstírání nemohl důvěřovat nikomu a nikdy si nemohl být jist, že mu nelžou. Podezřívá někoho jako možného agenta, v místnostech plných odposlouchávacích zařízení. Věděl, že je neustále sledován na každém kroku.

Klímaův život v Československu ovšem nebyl záviděníhodný. Proč se vrátil a proč tam zůstal? Na tu otázku odpověděl několikrát. V sedmi propojených povídkách *Má veselá jitra* čteme:

Je to můj domov... Člověk potřebuje je někde patřit. ... Je tu zajímavý život... Spisovatel je trochu jako dobrodruh. Klid ho nudí, sporádanost a konformita ho ničí. Tady si občas připadám jako v detektivce. Auta se zhasnutými světly, sledování, domovní prohlídky. Dokonce, když jdu na pohřeb svému příteli, snímají mě skryté kamery, které ani nejsou moc skryté... Tady mám svou vlast. Protože tu mám několik přátel, potřebuji je a oni potřebují mne. A lidi tady mluví stejným jazykem jako já. Protože bych rád zůstal spisovatelem a být spisovatelem pro mě znamená také brát se za člověka, jehož osudy se mě dotýkají. Aspoň vyslovit se za ty, kteří to snad svedou méně než já, jejich touhu po svobodě a důstojnějším bytí, a to dokážu nejlépe tady, kde jsem vyrostl, kde jsem se zapletl či byl jsem zapleten do osudů a dějů, a mohu jim proto aspoň trochu rozumět.

V Londýně už několik let vychází pozoruhodný měsíčník *Index on Censorship*. Upozorňuje na omezování svobody spisovatelů po celém světě, a ovšem i Československa. Také publikuje statě o jejich potížích. Do jedné ankety přispěl Ivan Klíma. Zde je část jeho článku o tom, jak žít a přežít v policejní diktatuře se cti:

Člověk může být svobodný [či ne-svobodný] vnějšně i vnitřně... Vnější svoboda není nic víc než příležitost... Na čem skutečně záleží, je vnitřní svoboda, pokud jde o umělce. Ten může žít a tvořit obklíčen brutalitou, může žít a pracovat i když je zbaven svých práv... pro spisovatele je méně důležité obávat se o vlastní svobodu vyjádření než o to, co chce vyjádřit. Nebo, řečeno jinak: ve všech dobách má usilovat o to, aby se vyjádřil jako důstojný a svobodný člověk.

V tak zvaném "reálném socialismu" potřebuje dobrý autor, který se snaží uchovat si svou spisovatelem integritu a svou lidskou důstojnost, víc než jen obvyklé literární hodnoty stylu a imaginace. Musí to být hrdina.

Klíma se však za hrdinu nepovažuje; spíš za oběť brutální a účinně zorganizované moci, proti jejímuž systematickému teroru a převládající korupci se snaží zachovat svou vlastní humanitu i humanitu svých spoluobčanů, čest a pokud možno "normální život". Těmto problémům je věnován

jeho nejrozsáhlejší román *Soudce z milosti*. Má víc než šest set stran a Klíma na něm pracoval od roku 1972 až do polovičky osmdesátých let. Starší verze s titulem *Stojí, stojí šibenice* vyšla německy ve švýcarském Luzernu už v roce 1979.

Hlavním hrdinou knihy je Adam Kindl. Jeho moc soudit druhé je omezena a ovlivněna nejen zkorumpovanými mocipány, ale i jeho vlastní slabostí a sebepochybováním. Autor vypráví svůj příběh ve formě dvojích proudů ve střídajících se kapitolách. Zdá se, že čeští spisovatelé tento způsob mají raději než jejich čtenáři, protože to vyžaduje větší pozornost a hodně času na čtení. Jeden proud Klímaova románu je psán formou zprávy osobního života; je plně autobiografický, pokud tak lze soudit bez osobní znalosti autora. Druhý proud vyprávění míchá zážitky a myšlenky z autorova života s objektivním dějem smyšlené postavy. Oba proudy ovšem zachycují moderní dějiny Československa. První proud končí sovětskou invazí země a druhý plyně ve znormalizované kontrarevoluci, kdy ne už tak totalitní režim nechává lidi na pokoji, pokud jsou ochotni poddat se a poslouchat pokyny. Kolaboranti jsou vítáni, opozičníci jsou rozdraceni nebo soustavně obtěžováni, aby pochopili, že není jiné cesty než pokorná poslušnost.

Klímaův soudce ztratí svou pozici z milosti, když pochybuje o vině obžalovaného, kterého režim chce popravít pro údajnou vraždu. Dřív než soudce může připravit svůj soudní spis, dočte se v novinách, že jeho muž byl odsouzen k smrti. Případ mu byl svěřen jen jako zkouška loajality, a v té propadl.

Soudcův nadřazený, který za jeho nepřítomnosti, nečekaje na výsledek jeho vyšetřování, rozkázal, aby falešně obžalovaný muž byl popraven, je popsán takto:

Lhář bezectný. A takových je bezpočet. Kdo jim odporuje, toho smetou. Kdo jim neodporuje, toho zvolna znetvoří k vlastnímu obrazu.

Máme-li uvěřit, že osobní, zpovědní část románu *Soudce z milosti* je docela věrným zachycením autorova života, pochopíme, že mnohé náznaky v celém jeho díle a ne jen v tomto nejdelším a nejosobnějším, svědčí o jeho hledání náboženské víry ve světě násilné a státně atheistickém. Komunisté často byli v jeho díle od románového začátku v *Hodině ticha* konfrontováni s věřícími lidmi, někdy i s knězem. Jeho ztráta víry v Boha a v křesťanství zanechala v jeho nitru vakuum, které by rád zaplnil. V *Soudci z milosti* čteme:

Nikdy jsem nepřekročil práh kostela s výjimkou dne, kdy mě křtili, a byl jsem s bratrem jediný, komu se dostalo křtu v naší bezbožné rodině, a to ještě jenom proto, že na začátku války

rodiče podlehli klamně naději, že tím zlepší můj osud. Protože matčini předkové byli evangelíci, kteří před třemi sty lety v klamně naději, že tím zlepší svůj pobělohorský úděl, přestoupili na židovskou víru, křtil mě evangelický kněz, a já se tak stal ovečkou navracenou do Kristova stáda.

Románová žena soudce z milosti, který jí byl nevěrný, ke konci příběhu zoufale hledá, jak nabytí nové sebedůvěry a rovnováhy, po umělé přerušném těhotenství z krátkého mimomanželského poměru. Kniha končí její agonii, kdy by tak ráda znovu nalezla ztracenou víru:

Och, Bože, smiluj se nade mnou, milosrdný, aspoň ty se smiluj! Hleděla do tmy, hleděla do hýbajících se větví a čekala.

Ivan Klíma nemůže ovšem odpovědět za mlčícího Boha a ponechá čtenáři, aby si ho dosadil do kosmického prázdna nebo aby v údivu nad krásou a tragedií života dál zíral do hýbajících se větví. Otázku absolutních metafyzických hodnot nezodpoví. Ale nemá pochyb o hodnotách humanity v našem zpolitizovaném světě, jak to trefně vyjádřil několik měsíců po invazi ve svém článku v *Listech*; nazval jej "Pravda vítězí":

V střetnutí s mocí.. pravda vítězila jen ojedinele... Bývala obvykle tupe na a porážena až k beznaději... Stále znovu a znovu, vraťte se do naší historie, prchali lidé z této země, prchali často po statisících, vždy znovu s nadějí, že se dočkají návratu a spravedlnosti oni anebo jejich děti, ale obvykle se nedočkali ani oni, ani jejich děti. Pravda nevítezila, zcela umírně a pravidelně prohrávala své střetnutí s mocí. Moc v dějinách vítězila nad slabším, ať už byla na jeho straně pravda anebo nikoliv... Pravda vládne jinými prostředky nežli moc. Pravda zasahuje lidské mysli, pravda jednou vyslovená trvá a má své následky v čase, zatímco moc se vždy znovu rozkládá, hyne a zaniká v čase... Pravda sice nevíteží, je stále znovu porážena, ale má zvláštní dar neporazitelnosti — přetrvává ve svých důsledcích, přemůže i nejpevnější a nejmocnější říše, které se jí snažily udusit... Jestliže jsme si skutečně jisti svou pravdou, máme daleko více času čekat, nežli ti, kteří jsou si jisti jenom svou silou.

**PŘEDPLAŤTE ZÁPAD
PŘÁTELŮM A ZNÁMÝM
V ČESKOSLOVENSKU**

Ivan Kraus Lovec

Nejprve použil spreje Tabac. Pak si očistil brýle, které mu stejně jako vousy, dodávaly inteligentního výrazu. Výbavu kazily vlasy, nikoli barvou ale množstvím. Zmizely nad čelem a na povrchu hlavy, kde vypadaly jako vykáčený, prořídly les. Za to byly v přesele na zátylku (jaká mizerie, jaká nespravedlivost přírody).

Podíval se do zrcadla u dveří a zjistil, že celkovému vzhledu chybí lehkost a rozhodl se, že si dá do kapsičky kapesníček. Když ho aranžoval, uvědomil si, že už svým fyzickým zjevem příliš zapůsobit nemůže. "Stárnu a můj exteriér ztrácí na kvalitě", pomyslel si, když pozoroval svůj obraz v zrcadle, nejprve z anfasu a pak z profilu. "Důležité je nepropadnout skepsi," říkal si, neboť věděl, že tu každá žena intuitivně vycítí. Skeptik nemá šanci. Je jako starý oblek, který je cítit naftalínem a který už léta visí nepoužit ve skříní.

Harry věděl, že i když byl mladší, spočívala jeho síla hlavně v taktice a v řeči a také si byl vědom toho, že teď, když je starší, má mnohem více zkušeností a má tak alespoň výhodu v tom, že dovede rychle odhadnout jak na ženu zapůsobit.

Sjel výtahem do přízemí. Nahlédl do restaurace, prošel kolem kavárny a pak si sedl k baru, kde si dal koňak. Když ho vypil, vydal se do hotelové haly. Když prošel velkými skleněnými dveřmi, všiml si hned recepční. Zrovna s někým telefonovala a hlasitě se smála.

Šel kolem recepcie, aby si ji lépe prohlédl (i počet dioptrií s léty roste). Pak zamířil k velkému křeslu, u něhož stál stojan s pohledy. Prohlížel si obrazy hotelu i místní krajiny a otáčel stojanem. Místo bylo dobrou pozorovatelnou, protože bylo možno dívat se na dívku v recepci. Odhadl ji na něco přes třicet (může být i maličko starší, protože je upravená) a povšiml si malých štíhlých rukou a nápadných náušnic. Díval se jak telefonuje, jak se docela mile usmívá (není tak krásná, aby si toho byla vědoma a dávala to najevo - takové jsou nejhorší). Když přišel k pultu, položila zrovna telefon. Usmála se na něho a zeptala se, co si přeje.

Harry rychle nasadil výraz, o němž se domníval, že kombinuje plachost s něhou a povzdychl si.

"Mám takový problém," řekl tiše, ačkoli byli sami, "a myslím jsem si, že byste mi třeba mohla pomoci..."

"Velmi ráda. Oč se jedná?" zeptala se s úsměvem. Zaváhala.

"Víte, trpím chronickou nespavostí..."

"Chtěl byste prášky?" zeptala se a začala rovnat nějaké účty.

"Ne, žádné mi nepomáhají. Víte, je to psychosomatické," (neznala ten výraz, protože se na něho tázavě podívala) - "čím víc bych chtěl spát, tím je to horší..."

Nechala účtů a vzhledla.

"To je mi líto," řekla.

"Jsem už na to zvyklý," řekl s lehkým povzdechem.

"Možná že by pomohla teplá koupel. Horká voda teče až do půlnoci," navrhla mu.

Zavrtěl hlavou.

"Kdepak, to by bylo ještě horší. Tohoto syndromu nepomůže žádný vnější prostředek."

"Vůbec nic?" divila se.

"Záleží jen a jen na psychickém stavu," pravil Harry a odkašlal si. Všiml si, že ji teď docela zaujal.

"To myslíte jako náladu?"

Přikývl.

"Ano. Spánek se dostaví v momentě, kdy se cítím vybalancován. Bohužel jsou to chvíle dost vzácné..." pravil, děláje doslova tři tečky za větou. Pustila se do věšení klíčů. Harry rychle odhadl situaci. Ted' přemýšlí, jestli mne má brát vážně. Jde možná o rozhodující moment.

"Můžete si třeba pustit televizi," navrhla, když dokončila věšení. Trochu ironicky, až se hořce zasmál. (Pozor, nepřehánět, aby si nemyslela, že jí mám za hloupou, tím by bylo vše ztraceno.)

"To by mi moc nepomohlo. Víte, já totiž v televizi pracuju." Potevřela údivem ústa.

"Opravdu?"

Přikývl a zapálil si cigaretu.

"A co tam děláte?"

"Jsem režisér," řekl, protože věděl, že střihač by rozhodně nezapůsobil. Střihač zní hrozně technicky.

"Tak to bych do vás neřekla," vydechla udiveně.

"A co byste do mě řekla?" zeptal se.

"Že jste zástupce nějaké firmy. Nebo že prodáváte pozemky a byty..."

(Že by to dělal ten kapesníček? Nosí makléři kapesníčky? Nebo je to jeho exteriér?)

"Kdepak. Dělán ve studiu už řadu let." Všiml si, že na něho hledí s opravdovým zájmem.

"To musí být pěkné povolání."

"Mám rád svou práci," řekl, když si oklepal popel ze saka, tónem, který během let odpozoroval od speakerů, s nimiž seděl u mašin, když nahrávali komentáře k filmům o lesích, nebo pro okresní zpravodajství.

"Musíte znát spousty herců."

"Ovšem," řekl Harry.

"A taky zpěváků, ne?" Přikývl. "Neznáte taky Katju Epstein? Já ji miluju. Mám všechny její desky," rozzářila se.

"Zrovna nedávno jsem s ní točil jedno show," řekl Harry co nejsamozřejměji. Celá zrůžověla. Chvilku si hrála s náušnicí a pak se zeptala, zda Harry zná také komiky. Řekl, že s některými si dokonce tyká, protože se znají už

mnoho let a ve studiu panuje takřka rodinná atmosféra. Líbili se jí skoro všichni, kteří vystupovali v televizi, až na jednoho, o němž řekla, že ho prostě nesnáší.

"To je zvláštní," řekl Harry, který se rychle rozhodl, že se přizpůsobí a získá tak další body. "Tomu jsem se taky nikdy nemohl smát."

"Opravdu?" divila se. "Většinou lidí se totiž líbí."

"Mně vůbec ne."

"To máme podobný vkus," zasmála se. Na chvilku zmikla a jezdila prstíkem po telefonu. Harry přemýšlel, zda jí nedošly populární hvězdy. Mohl samozřejmě převzít iniciativu a jmenovat další herce, ale nějak se mu do toho nechtělo.

"Možná že trpíte nespavostí, protože máte tolik zážitků," řekla a zadívala se mu do očí.

"Ne," řekl rozhodně. "Doktor mi řekl, že je to nadměrnou citlivostí."

"Asi si moc věci berete."

Pokrčil rameny. Pak to udělal tak, jak to vidal v amerických filmech. Řekl docela suše a stroze: "Jsem prostě blázen."

Nedotkla se jeho ruky, jako by to udělala Ingrid Bergmanová a nevzhledla k němu, protože taky nebyla menší než on, který nedosahoval výšky Gary Coopera, ale ragovala podobně. Řekla, že rozhodně není blázen. Citliví lidé to mají v životě těžší. A citliví muži jsou dost vzácní.

"Myslíte?" řekl a podíval se na ni pohledem, o němž byl přesvědčen, že je působivý.

"Nemyslím, vím to," řekla, když klopile oči.

"Zvláštní... chvilku s vámi mluvím a už se cítím trochu líp."

"Třeba... třeba teď budete moci usnout," pravila optimisticky.

"Tak rychle to bohužel nejde... ale kdybych... (pauzy jsou důležité) kdybych s vámi mohl mluvit trochu dýl..."

"Musím ještě udělat rezervace na příští týden," řekla najednou věcně, "ale pak mi zbyde půl hodinky, než předám službu a půjdu domů."

Rozhučela se siréna. POZOR, POZOR, řval tlampač, NENECHAT JI UŽ VYSLOVIT SLOVO DOMŮ, OKAMŽITĚ REAGOVAT! POPLACH PRVNÍHO STUPNĚ!

"Nechtěl bych vás rozhodně obtěžovat... ale kdybych vás směl pozvat na skleničku... Kdy vám končí služba?" Maličko se zarazila.

"V devět."

"Mohl bych na vás počkat deset minut po deváté před hotelem?" vyhrkl. Zaváhala. Převracela v ruce klíč od pokoje. Harry si všiml, že je to číslo devět. Poplašná siréna se opět rozhoukala. Tentokrát blikalo i červené světlo.

"Myslel jsem jen na krátkou procházku. Někde vypít skleničku... Ale jestli máte pocit..."

"Tak dobře," řekla náhle, "ale nejspíše v půl jedenácté musím být v posteli."

Siréna přestala houkat. Červené světlo zhaslo. A Harry se docela přirozeně usmál, protože ho napadlo, že to přání jí bude moci splnit ještě dřív.

Když se vraceli z vinárny v městečku, navrhl, aby s ním šla ještě na chvíli — na černou hodinku — do pokoje.

"To není možné," řekla rozhodně. "Proč?" zeptal se s trochu přehrávaným údivem.

"Byl to hezký večer, ale víc nesmíte očekávat," řekla tak vážně, jako by mu oznamovala, že všechny pokoje jsou už obsazeny.

"To nechápu," zaúpěl Harry. "Dobře víte, nač myslím," řekla po chvíli mlčení, které Harrymu připadalo nesmírně dramatické.

"Nevím," řekl Harry hodně překvapeně. Při tom si nebyl jist, zda to nepřehání. Často, když pozoroval ve studiu herce, měl pocit, že přehrávájí, že by určitou scénu on zahrál líp, ale teď si tím nebyl najednou tak docela jist.

"Snad... snad nemyslíte, že bych vás obtěžoval..." začal nejistě. POZOR, POZOR ozvalo se z amplionu. NEJDŮLEŽITĚJŠÍ MOMENT. Pak se amplion změnil v kompiútr, který jen chladně velel. OKAMŽITĚ ZAMEZIT POCHYBÁM. VYELIMINOVAT POCHYBNOSTI. UVĚST RACIONÁLNÍ DŮVODY. PŘEPÍNÁM.

"Něco takového by mě nikdy nenapadlo... A kromě toho... (PAUZY!)... ale o tom bych nerad hovořil... (PAUZY!) to je taková věc... kdo by o tom rád mluvil... Svěsil hlavu a všiml si, že se na něho dívá. Chvilku hleděl před sebe. "Snad jedině... kdyby to zůstalo mezi námi, kdybyste mi slíbila, že to nikomu neřeknete... anebo raději ne."

"Ale mně můžete říct všechno," pravila dychtivě, protože tajemství jí zaujalo. Mašina se opět zapojila. PODPOŘIT ZVĚDAVOST. POKRAČOVAT! Ted' se přístroj pletl do hovoru zcela nevhodně.

"Víte, takové nebezpečí z mé strany ani hrozit nemůže..."

"Jaké?"

"Že bych někoho obtěžoval..."

Když viděl, že stále ještě nechápe, naklonil se k ní a tlumeným hlasem sdělil, že utrpěl v mládí úraz, který nezůstal bez následků. Pak se přiznal, že je jako muž k ničemu.

"Jsem impotentní," dodal rychle a vysmrkal se. Zírala na něho s údivem. Dokonce pootevřela ústa. Přístroj dal několik rychlých příkazů.

"Mám na to dokonce doklad — kvůli vojně," řekl Harry, přestože přístroj dostal hysterický záchvat. CO S TÍM MÁ DĚLAT ARMÁDA? NESMYSLNÁ INFORMACE. CHYBA V POSTUPU! Harry okřikl mašinu a ukázal dívce bílou kartu s písmenem I, kterou vytáhl z peněženky. Byla tak překvapena, že

na ni vrhla jen letmý pohled, než ji Harry opět uschoval, takže si nevšimla, že prstem zakryl drobný nápis — parkovací průkaz.

"To je mi líto," zašeptala po chvíli. Harry si vzdychl jako plavec, který se zrovna vynořil z vody a zadíval se po krajině.

"Nedovedete si představit, jak tím trpím, když si uvědomím, že nemohu udělat žádnou ženu šťastnou..." znovu vzdychl.

"To si nesmíte myslet," řekla soucitně.

"Kdepak. Můžu být jen kamarádem. Víc ode mne nelze čekat." Tentokrát vzdech působil, jako by se chtěl ponořit.

"Ale to je přece krásné," zvolala, "právě přátelství a něha, to je tak důležitě..."

"Snad," řekl jako Robert Mitchum. "Ne snad, určitě," ujistovala ho.

POSÍLIT VĚROHODNOST INFORMACE! PŘEPÍNÁM! zachraptěl přístroj.

"Rozhodně je od vás hezké, že to tak říkáte..."

"Vy mi nevěříte? Musíte mi věřit," vzala ho za ruku.

VÝVOJ SITUACE ODPOVÍDÁ CÍLOVÉMU PROGRAMU, ozval se přístroj. Harry mlčel. Postavila se mu do cesty a požádala ho, aby se jí podíval do očí. Chtěl se podívat někde daleka, jak to viděl v hotovém filmu, ale bránila mu v tom budova hotelu a garáže.

"Je to stejně hrozný pocit," řekl tiše. "Na to nesmíte myslet. Je spousta žen, které by byly šťastné, kdyby..." zarazila se. Obřadně se vysmrkal. "... kdyby mohly mít přítele, někoho, komu se člověk může svěřit..."

"Jste hodná. Moc," řekl a konečně se na ni podíval. Ujistila ho, že to, co říká, je pravda, že ho neutěšuje a stiskla mu ruku. Zastavili se před zadním vchodem. POKRAČOVAT! NEVÁHAT! VPŘED! řval tlampač.

"Tak co bude s tou černou hodinkou," zeptal se.

"Tak na chvíličku... ale nerada bych, aby mě viděl někdo ze zaměstnanců..."

Když objednal láhev vína, pustil hudbu z rádia a rozsvítil malou lampičku na nočním stolku, po tom, co mašina dala tyto příkazy a ještě jiné, které Harry jednoduše ignoroval, seděli na posteli a drželi se za ruce.

Když se ho zeptala, kdy odjíždí, řekl po pravdě, že už zítra a definitivně vypnul přístroj, který ječel, že čas běží a situace se může zvrtnout.

"Co je ti?" ptala se ho po dlouhém polibku.

"Ty falešně naděje..." řekl s povzdechem, který už nepatřil plavci.

"Na nic nemysli..." říkala mu, když ho hladila. A když se ho dotýkala nosem, zašeptala, že se to možná jednou změní, třeba až potká někoho, koho bude mít doopravdy rád.

"Chtěla bych ti pomoci," řekla o několik dotyků později, když ho hladila po tvářích. Nekladl odpor. Tou dobou se v ní probudila záchránkyně. Vložila do svého úsilí nesmírnou energii, jakou by byl Harry ani nečekal. Podnikla expedici na záchranu trosečníka, který ji s údivem sledoval a který dostal najednou strach, aby se příliš brzy neprozradil. Byl sice omámený vínem, ale když mu rozvazovala kravatu, rozhodl se, že odláká pozornost svých pudů a ještě na chvíli oklame neurovegetativní systém. Začal násobit Ludolfovo číslo třemi a pak, když se svlékla, čtyřmi. Během počítání ho vyrušila překvapeným výkřikem.

"Podívej se! Honem se podívej!" volala a ukazovala k jihu, kam podnikla výpravu, jako objevitel, který zahlédl cíl vysněné cesty.

Poslechl a zvolna se vztyčil na loktech a v tu chvíli zapomněl na výsledek násobení, protože ho napadlo, že by ze samé radosti byla schopna na stožár upevnit vlajku.

Chtěl ještě něco říci, ale bylo to zbytečné. Byla tak nadšena zázrakem, který způsobila, že jemu samotnému už nevěnovala žádnou pozornost.

□

KN Travel

KUEHNE & NAGEL

Zařídte si cestu do Československa prostřednictvím KUEHNE AND NAGEL TRAVEL INC. Kitchener, ON. Canada

Obstaráme pozvání, víza, pasy a další doklady, letenky všech leteckých společností.

Hovoříme německy, anglicky na čísle 519-579-5804 (Wolfgang) česky a slovensky na čísle 519-576-1956 (Kristina)

WANT A NEW CASTLE FROM GEORGE NEWCASTLE?
Mluvíme česky, německy, anglicky

ROYAL LePAGE
It's you that counts the most.

Residential Real Estate Services
480 Hespeler Road
Cambridge, Ontario N1R 7R9
Office: (519) 740-6400
Kitchener Line: (519) 653-1892
Toronto Line: (416) 823-1268
Res.: (519) 650-3068
Fax: (519) 740-6403

ROYAL LePAGE REAL ESTATE SERVICES LTD., REALTOR

Viděl jsem ptáka kahau

Voda v moři je neuvěřitelně modrá. Při pohledu na ni se mi objasňuje, proč se dna a stěny plaveckých bazénů natírají či kachlíkují právě v této barvě: má se tím zřejmě vzbudit iluze tohoto druhu moře. Voda, jak mě ujistil David, má však tuto barvu jaksi sama od sebe, je-li jí dosti vysoká vrstva, a to tehdy, nejsou-li v ní mikroorganismy, které by ji barvily jinak. Podobným zkušenostním procesem se rovněž ve stáří dovidám, či chápu, proč se piráti kreslí a malují s šátkem kolem hlavy. Inu, museli si chránit temena, zajisté často též oplešatělá, před jižním sluncem, ale jakýkoliv klobouk či čepičku vám na moři sfoukne ostrá bríza a přidržovat si ho často, z těch či oněch důvodů, nelze.

Jako teď já se musím držet jako klíště, aby mě poskakující "Boston Whaler" neshodil se hřbetu. Řítí se, skáče a pleskavě dopadá zpět na hladinu, jak se žene proti vlnám, dnes prý pouze nadobýčej mírným. Pomaleji to prý nejde, to by se vlny přelily přes palubu a zatopily nás. Sedět se ve člunu taky nedá: moc to stříká, a skákání člunu by vás pořádně vytřásl, snad i poranilo. Podle instrukcí stojím zpřima, držím se, co mohu, okraje jakési bednovité struktury, kde je kolo kormidla a rychlostní páka — jak se tomu správně říká, nevím — a péruji při každém výskoku loďky v kolenou. Klobouček mi vítr sfouknul už několikrát, naštěstí jsem ho vždycky zachytil, než uletěl do moře; v pauzách, kdy jsem se nemusel držet jako klíště, jsem s ním zkoušel různé strategie a taktiky: strčit do kapsy — ale to za chvíli cítíš pálit slunce i přes chladivý vítr, zpět na hlavu — ale to zase ho bere bríza. Nakonec si ho narážím na uši na způsob vesnického debila, snad vydrží. Nejlepší ovšem by byl ten šátek — yohoho, and a bottle of rum! Jízda v plochem poskakujícím člunu má vsutku, aspoň pro mou suchozemskou dušičku, divoký půvab dobrodružné pirátské knížky — tohle jsem měl zažít, když mi bylo tak osm, deset let. Naštěstí mužská duše prý nikdy nedospěje, zůstává v podstatě až do smrti klukovská, a tak nyní ta moje může prožívat své Prázdniny na ostrově asi s padesátiletým zpožděním, nicméně bez újmy na vydatnosti. Chyba je jen ta, že si už nemohu dovolit hlasitě rvát a jódlavat pouhou rozkoší, protože se to jednak nesluší mému věku a postavení, jednak by takové chování bylo highly un-British, ba snad i un-American a un-Canadian. A tak tiše péruji v kolenou a řvu pouze v duchu. Má to opravdu skoro všechny ingredience příslušné klukovské literatury: Pirátská balada se tu jakoby neurčitě kombi-

nuje se science fiction. V dálce je totiž vidět americkou vojenskou bázi, ze které se tyčí různé hypermoderní vymoženosti na sledování satelitů a tak: všelijaké stožáry, obrovské mísovitě antény radarových přijímačů, nebo co, — to všechno v perfektním technikoloru proti kýchovitě modrému moři. Dobrodružná kniha však začasté obsahuje též učence, který buď objasňuje ostatním cestovatelům příslušné divy exotické přírody, nebo je svým geniálním intelektem bezpečně provází nebezpečnými komickými příhodami — tak toho tady máme taky!

Stojí u kormidla a vypadá přesně tak, jako na těch ilustracích. Jeho rozložitá postava páčí se na dobrých šest stop. Má ostře řezanou učeneckou tvář, se spoustou kučeravých šedin na hlavě i na bradě — plnovous mu ve větru tradičně povlává. Na nose má tmavé brýle, jinak jen tričko, kraťasy a jakési tenisky naboso — nicméně se podobá kromě učence — science fiction, přes tento novodobý úbor, i čemusi starořeckému, moře-

plavci Odysseovi, mořskému starci Proteovi, snad i samotnému Poseidónu, bohu moře: můj hostitel, Dr. David Wingate, M.B.E., čestný DSc jedné z amerických univerzit, rytíř zlaté archy království nizozemského, atd., atd., ornitolog světového jména, občanským povoláním Chief Conservation Officer na Bermudách, zaměstnanec koloniálního ministerstva zemědělství a rybnářství Jeho britského Veličenstva. Stojí u kormidla, dívá se patřičně mužně a soustředěně — vous mu vlaje ve větru — a vede bezpečně naši loďku mezi neuvěřitelně modrými, bíle lemovanými vlnami. Stojím po jeho jedné straně, držím se, dle instrukcí pevně ("you hold on like hell") kormidelnického můstku, či jak se tomu říká, a péruji v kolenou. Na druhé straně se drží a péruje Vašek, Wingatův zeť a můj kontakt se slavným přírodopiscem a touto celou snovou situací. Pérujeme schopně, až se tomu David diví — někteří jiní jeho návštěvníci to prý tak neumějí. Vysvětlujeme mu, že pérování v kolenou proti vlnám se velmi



KRESBA AUTOR

podobá pohybům při sjezdu na lyžích — i diví se zase, snad lze postřehnout i slabounký příděch závisť: David je bermudský rodák, většinu života strávil v tropickém a subtropickém pásmu, a jeho veliký sen je ornitologická výprava do Antarktidy — tak lidský duch není nikdy syt a spokojen.

Vyrazili jsme zrána po snídani z ostrůvku Nonsuch, kde David zakládá živé muzeum bermudské přírody — snaží se uvést flóru i faunu do toho stavu, v jakém byla před příchodem kolonistů. Je to přírodní rezervace a nikdo tam nemá přístup bez Wingatova svolení. Na ostrůvku stojí několik budov bývalé izolační nemocnice pro žlutou zimnici — tam sídlí David Wingate — i před školními exkursemi je chráněn tabulkou na počátku cesty k areálu bermudských nízkých palm "palmetto": PRIVATE. D. WINGATE, WARDEN. Tak se mi, na pozvání Davidovo, dostalo luxusu soukromého ostrova, jaký si jinak mohou dopřát jen bermudští milionáři. Zde, na verandě bývalé zimniční nemocnice, jsem sedal, popíjeje scotch and ginger, ale s ledem, a pohlížeje snivě na modré moře, jak se bílé tříští o skaliska dalších drobných ostrůvků, nad nimiž poletují houfy bělostných ptáků faetonů s dlouhými, tenkými ocasy, které domorodci pro tuto vlastnost nazývají longtails, a kteří se obecně, pro pásmo výskytu, jmenují též tropic-birds. Viděl jsem vzácné bukače noční Nycticorax violacea, se žlutou chocholkou, hnízdit na přesně chráněných místech tohoto chráněného ostrůvku, viděl jsem ostrovní, bermudskou formu ptáčka vireo, s kratšími křídly a delšíma nohama, než má pevninná forma americká, na čemž je vidět postup vývoje druhů v činnosti, neboť mnoho ostrovních ptáků ztrácí postupně schopnost letu, nemají-li specifických nepřátel, atd. Plaval jsem, s maskou a v ploutvích, kolem přístaviště na Nonsuch, kde jsou ve skále vytesaná skladiště snad od pirátů, nyní používaná ministerstvem rybářství pro účely spojené s ochranou přírody, a kde Wingate přivazuje svůj člun ke kostře lodního vraku, tam, kde její horní konec poněkud vystupuje nad hladinu. Kolem tohoto vraku a v něm jsem plaval a potápěl se v masce s trubičkou — provozoval tzv. snorkelling — a žasl nad rozmanitostí korálů a fantastických ryb, obývajících tento umělý útes. Ale David se mému nadšení shovívavě usmíval: To tady, to ještě nic není, počkej, až uvidíš the Northern Reef. Nevěřil jsem mu, dokud jsem jej neviděl — ale to už by nás odvedlo příliš daleko od zamýšleného líčení . . .

Nyní však jsme z ostrůvku Nonsuch vyrazili a šineme si to, jak vylíceno, jiskřivou slání za dalšími vzrušujícími zkušenostmi. Náš cíl, abyste věděli, není jen tak něco — není ve světě mnoho lidí, kterým byl tento pohled

dopřán: Kromě různých vědeckých kapacit to byl např. princ Filip, vévoda z Edinburku, manžel jejího britského Veličenstva královny Alžběty II., — a to ve své funkci prezidenta Světové federace ochrany přírody, nebo jak se to přesně jmenuje. Toho také odvezl Wingate za podívanou, která je hlavním důvodem jeho světového věhlasu.

Vlny se valí, vítr věje, poskakujeme pořád víc, až se mi, jako suchozemské kryse, začíná trochu zvedat žaludek. Dle instrukcí upírám tedy zrak k obzoru: Tam se voda zdá fialová (je to tady obráceně, než podle Máchy: blížko do zelena, čím dál, víc do modra) a lze na ní rozeznat zvláštní pěňivé hřebeny. To jsou tzv. "boilers", korálové útesy, ve kterých se točí a pěňí voda skutečně jako by vřela — u těch jsme byli minulý týden s jedním fotografem. Avšak náš dnešní cíl je jiný. Skalnatý ostrůvek před námi se rychle přibližuje. David ubírá rychlost, blížíme se k pobřeží. "Až ti řeknu, vyhod' kotvu doprava, ale ne dřív," nařizuje David Vaškovi. Člun teď, proti příboji, skáče jako pominutý — našťestí mě chvilkový náběh na mořskou nemoc už přešel — "now!", křičí Wingate a Vašek vyhazuje kotvu. Řetěz se s rachotem odvíjí a člun směřuje k rozeklanému skalisku. Wingate už vypnul motor a stojí teď na přídí s lanem v ruce. Zkušeným zrakem pozoruje houpání vln proti břehu — teď! — s elegancí a silou, nečekanou u svého vousáče, vyskakuje David na břeh. Táhne, uvazuje lano za hrotitý skalní výběžek — pak říká Vaškovi, kdy má skočit. Nakonec se dostávám na břeh i já, tentokrát bez úrazu, při poslední návštěvě před týdnem jsme upadl a ošklivě se pořezal na boku o skálu — zdá se, že si zvykám a rozhybávám se. Vylézáme na skalnaté stěně ostrůvku; má uprostřed jezírko slané vody, které se naplňuje při přílivu, a ve kterém lze vidět veliké modré "blue parrotfish" (*Scarus coeruleus*, zajímá-li vás to). Vylézáme výše za cílem exkurse. Téměř posvátně snímá Wingate pečlivě zakamuflované víko umělé hnízdní nory z betonu. Nakláníme se nad otvor: Je tam! Hnědošedá, chlupatá koule, asi zvrčí hlavy nemluvněte. Na jednom konci to má ptačí hlavu s černým zahnutým zobákem, kterou to ihned schovává do stínu. Nicméně, i za ten okamžik vidím jasně zvláštní trubičkovité nozdry, charakteristické pro řád bouřňáků, *Procellariiformes*. Mladě převzácného, legendárního ptáka kahau! Ve vedlejší noře je mladě už pokročilejší: z kuřecího prachu už čouhají černobílé letky dlouhých křídel. Ještě dvě další hnízda přehlídí David na tomto ostrůvku, či spíše mořském skalisku, ale tam nám s sebou nedovolí. Nefekne to ovšem takhle nebritsky naplno: pouze že by to nedoporučoval — he would not recommend it. Cesta k těmto hnízdům

je vskutku krkolomná, vysloveně horolezecká, nicméně, mořský stařec David k nim šplhá jako mladík. Co viděl, zapisuje si David levou rukou do speciálního diáře. Pak odrážíme, a podobným způsobem navštívujeme ještě několik dalších ostrůvků, kde všechno probíhá obdobně, v podstatě stejně, jako na prvním. Nicméně, některé podrobnosti jsou nové a zajímavé. U jedné nory — přirozené, bez inspekčního odsunovacího víka — mě David upozorňuje, že mladě uvnitř je již značně pokročilé: Rodiče je již opustili, přestali krmit, a mladě teď tráví z tuku — proto totiž se jeví dospělé mladě mohutnější, než vypeřený pták, je tak tlusté. Co pije? Pít nemusí. Získává vodu metabolismem tuku a doveče jí využít. V noci však vylézá před noru a cvičí si křídla, až nakonec uletí na širé moře. Jak to David ví? David fouká do písku před norou: Pod jeho dechem se pohybují jakási chmýříčka, kterých jsem si předtím nevšiml — to je prach z přepeřujícího se kuřete. Jak vylézá, zanechává prach na písku a na vegetaci. "Podle toho poznám, že je v noře mladě, které už cvičí. Taky jsou v písku stopy." David pisek před norou pečlivě uhlazuje, aby mohl příště číst nové stopy. Vykládá nadšeně, jako pravý zažraný vědec . . . ještě další ostrůvek a pak ještě další — a nakonec se zase vracíme na Nonsuch.

Nevycházím z údivu: Nejen, že jsem na Bermudách, ale dokonce jsem viděl ptáka kahau! Živého! V různých stadiích vývoje, od chlupatého kuřete až po téměř přepeřeného mladíka. Dospělého kahau jsem ovšem neviděl, ale ty vidá i David jen zřídka, při inkubaci vajec nebo náhodou: Kahauové tráví totiž celý rok na širém moři, vlastně neznámo kde, a své hnízdní nory navštívují jen v noci. Kromě toho jsou dnes nesmírně vzácní.

Ono už dostat se v životě zrovna na Bermudy je, pro normálního českého Honzu, trochu nepravděpodobné. No, ale budiž. Jenže — vidět ptáka kahau — to je jiná! Právě před týdnem tuto milost David Wingate odmítl bohatému Američanovi, který přistál na Bermudách v rámci zábavní cesty po karibských ostrovech ve své soukromé jachtě; i když naznačoval, že se dobře zná s guvernérem, a později, že by to jako nechtěl zadarmo . . .

Proč však je tak těžké ptáka kahau vidět, nebo se dovědět, kde přesně hnízdí? Protože je právě nesmírně vzácný. Když byl v roce 1951 znovu objeven, bylo to, jako kdyby někdo zjistil, že dosud existuje Blboun nejapný, pardon: Dodo mauritánský — moderní ornitologové bez smyslu pro humor nám totiž blbouna zrušili.

Pták kahau, *Pterodroma cahow* (Nichols and Mowbray) je bouřňák asi velikosti holuba, má ovšem mnohem delší křídla, v rozpětí něco víc než metr. Podrobný slovní popis

nemá význam. Snad jen, že je nahoře šedočerný, s bílým čelem a trochu bělí u kofene ocasu, a vespod bílý. Má krátký zahnutý zobák s typickými trubičkovými nozdrami nahoře: tento druh nozder charakterizuje bouřňáky a souvisí s faktem, že pijí mořskou vodu a přebytečnou sůl vylučují pomocí zvláštní žlázy a pak jaksi vysmrkávají. Nohy má s plovací blánou, čtvrtý prst zakrnělý, jak je opět typické pro bouřňáky. Je to pták tzv. endemický pro Bermudy, to znamená, že nikde jinde nežije. Přesně řečeno, nežije vlastně ani na Bermudách, protože většinu času tráví neznámo kde na moři, či nad mořem, prý i spí na křídlech a svou potravu z moře loví v letu. V říjnu se za noci vrací na Bermudy, totiž dnes už jen na ty malé ostrůvky kolem Nonsuch, kde pak probíhají jeho reprodukční rituály.

Tehdy se také v noci ozývá nařikávkami skřeky, které mu vynesly jeho jméno kahou či kahau. Svatba kahauů pokračuje po celý listopad, a pak následuje šestinedělní svatební cesta na moře. V lednu se páry vracejí a kladou v norách jediné vejce. Inkubace trvá padesát tři dny. Mládě se vyvíjí osmdesát až sto dní. V posledním období rodiče mládě opouštějí a vracejí se na moře. Mládě, vypasené do nemožnosti, tráví z tuku, v noci vylézá a cvičí křídla, až pak někdy koncem května či začátkem června ulétá rovněž na oceán. Dospělí kahauové přilétají na pevnou zemi vždy jen v noci, proto snad se přece jen zachránili před úplným vyhubením a proto také tak dlouho unikali pozornosti vědců.

Historie ptáka kahau je zvláštní a romantická, jako celé ovzduší a historie Bermud. Když v roce 1504 španělský mořeplavec Juan de Bermudez objevil Bermudy, bylo na nich všemožných ptáků sta a sta, tisíce a milióny. Nežil na nich žádný savec a jediní čtvernožci byly původní bermudské ještěrky. Španělé Bermudy objevili a pojmenovali, ale neobsadili: Ostrovy byly nebezpečné pro přistání — kolem vlastních ostrovů, vyčnívajících nad hladinu a dnes spojených mosty v jeden dlouhý ostrovní pás, jsou všude kolem roztroušená skaliska a ponořené korálové útesy, na kterých mnoho lodí ztroskotalo. Kromě toho, v zimních měsících, děsil za noci španělské mořeplavce zvuk nesčetných křídél a nařikavé skřeky, které se tehdy musely ozývat v mnohahlasých neutuchajících chórech. Pro navigační nebezpečnost a tajemné noční náky byly Bermudy nazvány "Las islas del diablo", Dáblovy ostrovy. Nicméně Juan Ramirez, který byl na Bermudy zahrán bouří r. 1603, objevil, že zdánliví dáblové jsou ptáci, létající a ozývající se v noci. Byli to ptáci kahau, kteří tehdy na Bermudách sídlili v miliónech. Ale již tehdy začala lidská civilizace kahauům zvolna odzvánět. Španělé totiž vypu-

tili na ostrovech prasata, aby měli v případě potřeby zásoby masa, a prasata vyhrabávala a žrala vejce a mláďata kahauů. Tehdy totiž sídlili kahauové na hlavní půdě ostrovů, kde si vyhrabávali dlouhé nory v měkké zemi. Když v r. 1609 ztroskotala u Bermud loď *Sea Venture*, přivážející zásoby kolonistům ve Virginii, pod velením sira George Sommersa, byli už kahauové jen na ostrovech, kam se prasata nemohla dostat plaváním přes moře. Nicméně jich bylo pořád na tisíce. Sommers obsadil Bermudy pro britskou korunu, z trosk lodi *Sea Venture* postavili jeho námořníci dvě malé lodice *Patience* a *Deliverance*, které nakonec hladovějícím kolonistům ve Virginii pomohly přivezt, ale sir George na Bermudách na zpáteční cestě zemřel. Jeho tělo bylo dopraveno zpět do Anglie, jeho srdce pohřbeno na Bermudách, asi nikoliv z romantického sentimentu, ale aby se jim po cestě do vlasti i při nasolení nezkažilo, pohřbili nejspíš se srdcem i jeho ostatní útroby. Ale kahauové na kolonizaci těžce doplatili, neboť kolonisté v nich objevili vydatný a snadno dosažitelný zdroj potravy. Stačilo prý rozsvítit v noci na pobřeží pochodně a pak srážet zvědavé ptáky po tisících. Když v r. 1615 se dostaly z lodí na ostrovy krysy a zničily všechny zásoby, přeplavili se bermudští kolonisté na Cooper Island, kde se živili pouze masem kahauů. V r. 1616 vydal guvernér ostrovů Daniel Tucker ostrý dekret "against the spoyle and havocke of the cahowes", ale to bylo již pozdě. Co nezničili lidé, dodělali psi, kočky, vepř a krysy. Když se v minulém století začali osvícenější námořní důstojníci bermudské posádky zajímat, co to byl ten kahau, o kterém píší staré kroniky, nebylo už po ptáku zdánlivě ani stopy. Většina učenců se tehdy přikláněla k názoru, že jménem kahau byl míněn jiný na ostrovech žijící bouřňák, dnes již také prakticky vyhubený, ale na Bermudách pouze nativní, neendemický (tj. původní obyvatel, ale vyskytující se také jinde), Audubonův bouřňák, neboli *pimplico*. Toho názoru byl ve dvacátých letech tohoto století i slavný přírodopisec Dr. Beebe, který označil Audubonova bouřňáka ve svých spisech jako kahaua. Nicméně, tyto učenci se mylili. Nelze zde dopodrobna sledovat historii znovuobjevení ptáka kahau: Subfosilní kosterní zbytky v krápníkových jeskyních, náhodné nálezy, např. původně chybně diagnostikovaný, prý zatoulaný pták z Nového Zélandu, azd., vedly nakonec k přesvědčení několika nadšenců, ale záhadný kahau přežívá ve zbytcích kdesi na malých ostrůvcích mimo hlavní masu Bermud. Nakonec, v roce 1951, vytáhli američtí ornitologové L. S. Mowbery a R. S. Murphy z nory na jednom ze skalnatých ostrůvků kahaua, sedícího na vejci. Byl s nimi

patnáctiletý chlapec David Wingate, který již předtím, v kajaku, sám pátral po záhadném ptáku kahau. Wingate pak zasvětil celý svůj život vlastně záchraně tohoto ptáka. Když byl kahau objeven v r. 1951, bylo na celých Bermudách všeho všudy sedm hnízdících párů. Avšak každý následující rok přišly všechny páry o své jediné mládě: Dokud žili kahauové na hlavní půdě ostrova, vyhrabávali si nory sami. Na skalnatých ostrůvcích, kde sídlily jejich zbytky, museli se však spokojit přirozenými skalními rozsedlinami. A zde se s nimi o hnízdění prostor utkávali právě dlouhoocasí bílí ptáci faetóni, kteří normálně hnízdí v proláklínách a šterbinách skal. Faetóni hnízdí později, než kahauové. Někdy v březnu přilétali faetóni, krásní a zdánlivě andělsky nezemští, uklovali k smrti mladého kahaua a uhnízdili se v hnízdě sami. Byly započaty pokusy o záchranu kahauů tím, že se do vchodu nory vložil dřevěné víko s otvorem, jenž propustí jen kahaua, ale ne většího faetóna, leč pro nějaké osobní tahačky a řevnivost mezi zúčastněnými učenici k ničemu konkrétnímu nakonec nedošlo a osud kahauů se zdál nadobro zpečetěn. V roce 1957 se však Wingate vrátil ze studií v Americe a kahauů se energicky ujal. Nápad s dřevěnou zábranou se ukázal správný, bylo však nutno pokusně vyzkoušet velikost otvoru. Později začal Wingate pro kahauy dělat umělé nory z betonu, pro nedostatek přirozených skalních nor i měkké půdy na ostrůvcích. Populace kahauů vzrůstala a vše se zdálo na dobré cestě. Ale v šedesátých letech, vlivem extenzivního používání DDT v Americe, začali kahauové klást vejce s tak tenkými skořápkami, že se bořily dřív, než se z nich mohla kuřata vyklubat a tak hynula. V r. 1966 měl Wingate už 21 párů kahauů, ale jen šest mělo toho roku po kuřeti. Jiní ptáci v Americe trpěli podobně a tak, díky protestům ochránců přírody, počalo se DDT používat stále méně a méně, až v r. 1972 bylo jeho používání zákonem zakázáno. Potom se začalo kahauům zase dařit lépe a v r. 1981 je už Wingate mohl v době páření v noci jasně slyšet až ze svého hlavního stanu na Nonsuch. Trvá však dlouho, než se vzrůst populace projeví také ve vzrůstu počtu nových párů. Pták kahau totiž potřebuje pět až deset let, než plně dospěje a začne se rozmnožovat. Ale počet vzrůstá. Dnes má Wingate už přes dvě stě kahauů, ovšem zatím jenom dvacet šest hnízdících párů.

Poslední rána či nebezpečí pro nadšeného ochránce přírody však nastala letos počátkem roku: Myslím, že se o tom musím zmínit, protože incident měl širokou publicitu v Anglii a prý také v Kanadě a v Americe a byl reportéry typickým žurnalistickým způsobem překroucen. Někdy počát-

kem letošního roku přivál severák až na Bermudy sněžnou sovu, zřejmě odněkud z arktické Ameriky. Sova se zařídila na místech, která jí nejvíc připomínala rodnou tundru, tj. na holých skalnatých ostrůvcích, kde hnízdí kahauové. Zkrátka a dobře, sněžná sova začala lovit ohrožené ptáky kahau. Naštěstí prý se nezmočila žádného příslušníka hnízdicích párů, protože ti byli právě na své šestinedělní svatební cestě zpátky na moři, ale zato řádila mezi nedospělými ptáky, kteří se v té době vraceli k pevnině a vyhlížejí si místa k příštímu hnízdění, třeba až za několik let. Bílá sova seděla na skále a koukala, a hloupě zvědaví mladí kahauové ji obžetovali, co to jako je. Nakonec to sově došlo: Natáhla dráp nad hlavu, nadskočila, a měla oběd. Když David Wingate dorazil na svou pravidelnou inspekci sídlišť kahauů, napačitoval ke své hrůze mrtvolné zbytky asi pěti ptáků. Potom, co jsem vám tu o něm pověděl, dovedete si asi představit Wingatooov zoufalství. Celé noci, v každém počasí byl venku ve člunu, od ostrůvku k ostrůvku, v honbě za sovou. Dal vyhlásit, jakou sovou hledá, ve sdělovacích prostředcích, a tím si na sebe nasadil novináře. Historie honění sovy je zajímavá, ale podrobně si ji zde vykládat nemůžeme. Např. americká armáda půjčila Wingateovi odstřelovače, který však sovou asi třikrát netrefil, atd. Nakonec ji zastřelil David sám, brokovnicí a je teď vycpaná v bermudském přírodopisném muzeu na Flatts, zatím jenom v depozitáři. Ale žurnalisté se na Wingata sesypali. Nelze se jim divit: Chtějí být živi, k čemuž potřebují co možná nej-pikantnější senzace a ornitologii se nezabývají. Zvláště z britských ostrovů vypadala situace jak náleží skandálně: Surový Conservation Officer zastřelil vzácnou sněžnou sovou, aby chránil nějakého domorodého bouřníka z Bermud. Bouřníků, totiž běžných, je na britských ostrovech habaděj; zato je tam jen jeden jediný pár sněžných sov na Shetlandách, kde ho ve dne v noci hlídají zase místní přírodní nadšenci. Britská neschopnost vidět věci jinak, než z vlastní hledištky se tentokrát obrátila vůči vlastní kolonii a vlastní krvi. Jak to bylo potom v Kanadě a v Americe, nevím přesně, ale nejspíš asi přejali stanovisko britského tisku. Nechtěli pochopit, že sněžná sova je poměrně běžný cirkumpolární druh, výše na sever od Shetlandů nijak vzácný, kdežto kahau je toho času dvě stě na celém světě, pouze kolem Bermud a z toho jich jen asi dvacet šest párů hnízdí a že zmíněný Conservation Officer je třicetiletou obětavou prací doslova vyškrábl hrobníkovi z lopaty.

Tak tohle je, se vši stručností, historie záhadného ptáka kahau, nočního ďábla starých španělských mořeplavců, který je více než před čtyřmi

sty lety strašil v miliónových hejnech, jehož maso zachránilo anglické kolonisty před smrtí hladem a ze kterého zbylo v polovině dvacátého století už jen sedm párů. Jenž byl odsouzen k smrti andělsky krásnými ptáky faetóny, do kterých by to nikdo neřekl a kterého zachránil jeden jediný věci oddaný a houževnatý učenec. Tuto historii jsem si v duchu opakoval, když jsem na skalnatých, nepřístupných ostrůvcích kolem Bermud s úžasem nahlížel do umělých betonových nor.

"Neuvěřitelné se stalo skutkem," splynula mi bezděky se rtů známá hrabalovská fráze. "What did you say?" táže se David. "Oh, nothing, really, a kind of quote," odpovídám. Jen citát, Davide, citát v jazyce, jehož historie se silně podobá historii ptáka kahau. Taky byl na vymření, taky ho zachránilo pár nepraktických nadšenců a taky ještě nemá vyhráno. A tak jako ty doufáš, že se jednoho dne ptáci kahau vrátí na půdu vlastních Bermud, tak také my... ale to bys ty, Davide, potomek mocného, expanzivního národa, který obsadil kde co a jehož jazyk se dnes stal vsutku jediným opravdu mezinárodním jazykem místo středověké latiny, to bys ty asi nepochopil.

Nyní jsem se již vrátil a píšu tím divným, kahauovským jazykem o svých zkušenostech. A skoro bych už sám nevěřil tomu, co jsem zažil. Ale mám důkaz. Pero z ptáka kahau, které mi David Wingate slavnostně věnoval, ve futrálu od brejli.

□

S. K. Kliment

Text

Ó, ženy, kletbo Adamova, pro vás jsme z ráje vyhnáni pro pouhé jabka sežráná! Evo, ty smyčko Satanova! Pro ženskou Trója padla v zkázu, pro ženskou Ctirad upad v plen, Abelard pro svou Heloisu byl dokonce i vykleštěn. Tak draho přijdou vaše slasti, jimž bolest kráčí v zápětí! S vámi jsme stále nad propastí! Ó, ženy, zdroje nebezpečí, před vámi hloupí muži klečí, ó, kterak o vás nepěti?

Ó, kterak o vás nepěti? Bez vás se nelze narodit a ve vás kotví lidské bytí od věků, od nepaměti. Jen vámi život kolotá, jste zdrojem vzniku, tím i smrti, jste mysterium, jež nás drtí, jste nositelky života. Jste zmije sladce jedovaté, jimž kráčí zkáza v zápětí, jste pekelnice, nebo svaté. Jste narotika přirozená: Vždy muž omaňuje žena; jsou slastná vaše objetí.

Jsou slastná vaše objetí, když podléháte síle zteče, ať vsedě, vleže nebo vkleče, když držíte nás v zajetí, ať doma nebo v přírodě, ať v posteli či u postele, na horách, v lese, ve vodě, ať v kostele neb na kostele, ať dole nebo nahore, ať ve věži, kde sídlí sova, ať v jakékoliv prostoro, vždy vaše objetí jsou blahá, vždy k nim nás vede všechna snaha, jich žádáme si stále znova.

Jich žádáme si stále znova, těch slastí k nenasycení. Jsme v jejich síti chyceni, jsou naše pouta otrokova. Ať kněžny, kněžky nebo selky, ať dámy nebo holčice, jste božské básně tvaru znělky: Ať na kolenou vás jen ctíme, či pouze chceme s vámi spát, nikdy se vás přec nezbavíme. Ať v dočasném či pevném svazku, vždycky nás máte na provázku, jsme pouzí rabi vašich vnaď.

Jsme pouzí rabi vašich vnaď a trnem v němém vytržení, když dojde k jejich obnažení, když pro nás odkládáme šat. Když jako luna zpoza mravů plet v pološeru zazáří a jako stránky ve snáři se tiše otvíráte zraku. Když objeví se oblíny, jež sladce modelují stíny, ty pahorky a doliny, když naše touha stále vzrůstá- ramena, paže, stehna, ústa, a vaše řadra, zádě, klíny.

A vaše řadra, zádě, klíny jsou našich věznic závoř: Máte nás v moci, potvory. Odpusť nám, Bože, naše viny! Neb pro ty věci zradíme svobodu vlastní, ba i cizí; pro maso, které v hrobě zmizí, urputně pŕtky svádíme. Tak ženy otrokem je muž a nemůže být nikdy jiný, tkví v jeho srdci jako nůž: Táhnou nás, praví smilný Goethe, však toho tahu směr si plete: Strhávají nás do hlubiny.

Strhávají nás do hlubiny — a snaž se tak, či naopak, vždy dopusťš se voloviny. Neboť i ti, co jich se vzdali, aby se vyhlí pohromě, a dali přednost Sodomě, se sami vlastně jimi stali; tak jeden druhému je ženou: Tím hnusnější je jejich pád, když za trůdnou se slastí ženou. Je žena propast nevyhnutná, jež nade všeckno sladčeji chutná, tam řítíme se každý rád.

Tam řítíme se každý rád, a nemyslíme na následky. Vězní nás: muže, chlapce, dědky, co nemohou už ani vstát. Pro ženy přijdem na mizinu a za majetkem pílíme, pro ženy snadno šílíme, jest osa světa v ženském klínu. Pro ženy kazíme si zdraví, pro ženy upadáme v dluh, pro ženy mřeme bez potavy. Pro ženy mřáme své síly: Tu kletbu na nás uvalili snad příroda, či mrzký Bůh.

Snad příroda, či mrzký Bůh nás utvořili k smíchu, k zlosti, že směšné ženské kulatosti nám budou působiti vzruch. Vložili do nás programy, že

Dopisy

klaněti se budem klínu, my, robotové z proteinů, vázání slepě na dámy. Tak jsou zkonstruováni, vždy modlíme se k hřadrům, k břichu, synové Evy vyhnání. Vždy ztráta rozumu nám hrozí, tak demiurgové, či bozi, v nás stvořili si šašky k smíchu.

V nás stvořili si šašky k smíchu, jak nejlépe jej dovedli: Jsme ženským tělem posedlí, uniknout nelze ani mnichu. Ponoukají ho, dokud žije, zjevují se mu ve spánku, na nebi v pruzích červánků je kreslí jeho fantazie. Ať mnich či občan usazený, ať sexuální dobrodruh, vždy v hlavě haraší mu ženy. Tak Stvořitel, či stvořitelé nás k ženám připoutali cele a uzavřeli bludný kruh.

A uzavřeli bludný kruh, z něž nevedou ven žádná vrata, ať ženská neřád, nebo svatá, ať muž je blb či veleduch, vždy bude kulhat za svou paní a dělat ženským kašpara, ať krásná je, či maškara, vždycky se jí ten hlupák klaní. Ach, ženy, ženy záhadné nás všechny lákají a mámí — ať upřímné či proradné, vždy budem mít touhu tuto, tak bylo zřejmě rozhodnuto, že nemůžeme být sami.

Že nemůžeme být sami a i když k ženám nesmíme, pak aspoň si je vysníme a budou aspoň v duchu s námi. Bez žen je smutno k zoufání a s nimi jsou zas komplikace, problémy, hádky, agitace — přehnaná cena kochání! Ó rozmarné ty samice! Jsou proradné jak vlčí jámy! Kazí nám život velice. Však nad Síría víc se třeptá a nelze; nelze bez nich žít, bez žen, však ani se ženami.

Bez žen, však ani se ženami: Samotář, myslíš, že se má, však neznáš jeho dilema, měnil by, spárování, s vámi. Uniknout vášni nelze mu: Snad gumovou má doma pannu, snad provozuje samohanu, nebo slouží chtíči jinému. Však vášeň, ta ho neopustí a taktó trestá jeho pýchu, že tak či onak vždy se spustí. A tak se tedy lidé žení. Leč všeobecně: možno není žít bez hřichu však ani v hřichu.

Žít bez hřichu však ani v hřichu, žít s ženami, či bez ženy? Jsou sice na to stvořeny, však nikdy ke klidu a tichu! Kdo vyhne se, má jenom nudu, kdo ne, má sice zábavu, však starost až nad hlavu a brzy ví, že pohled bludu. Nejde to tak a ani tak: Pamatujte si moje slova: Lásky nás zvedá do oblak, však do pekel nás často srazí. Andělé! Dáblové a vrazil! Ó, ženy, kletbo Adamova!

Ó ženy, kletbo Adamova, ó kterak o vás nepěti? Jsou slastná vaše objetí, jichž žádáme si stále znova. Jsme pouzí rabi vašich vnad a vaše hnadra, zádě, klíny, strhávají nás do hlubiny: tam řítíme se každý rád. Snad příroda

Západ na vojně

Chcem vám poďakovať za zašielku, ktorá mi pripravila veľkú radosť. Dlhoo očakávaný časopis Západ konečne dorazil. Všetko začalo mojim stykom s Radio Canada a neskôr aj s jej šéfredaktorkou Vesnou Alinče, ktorá bola u zrodu tejto spolupráce. Keďže stále propagovala váš časopis, ani ja som neodolala napísať jej o mojom záujme oň. Dala ma preto napísať na zoznam záujemcov a poslala ho do vašej redakcie. Bolo to už skoro pred dva a pol rokmi. Vtedy som mal 19 rokov, čakal ma odchod na vojenskú službu a nádej na obdržanie Západu bola minimálna. Dnes, keď mám za sebou 21 mesiacov vojenčiny, sa mi sen splnil. Počas poslednej dovolenky som obdržal decembrové číslo. Aj po takej dlhej dobe ste na mňa nezabudli a to ma najviac došlo. Na takéto záležitosti sa nedá zabudnúť a ani nikdy nezabudnem.

Určite k tomu, že sa Západ objavil v mojej schránke prispeli aj zrušenia poštovnej cenzúry, ale aj tak to bol pre mňa najkrajší darček do nového roka. Stále ma zaujíma život krajanov v cudzine, ale informácie sa dali získať len prostredníctvom rozhlasových vysielaní. Keď sa objavila možnosť získať váš časopis, nezaváhal som ani chvíľu. Časopis sa mi veľmi páči. Zaujímali ma hlavne články Ota Ulča, Přemka Jouzy, Lenky Procházkovej a článok Stanislava Reiniša "Děti budoucnost národa". Predstavoval som si Západ trochu inak, ale obshová stránka je skutočne zaujímavá. O dva mesiace sa vrátim z vojny a rád si prečítam nové zaujímavé články. V Košiciach vznikol aj americko-slovenský klub, ktorého sa možná stanem členom, takže vám môžem napísať niečo o jeho činnosti.

Lubomír Lengyel, ČSFR

či mrzký Bůh v nás stvořili si šašky k smíchu a uzavřeli bludný kruh, že nemůžeme být sami bez žen, však ani se ženami, žít bez hřichu, však ani v hřichu.

POZNÁMKA

Jak jste zajisté pozorovali, je tento text v próze, protože ne napsán do řádků: Podle pravidla, že co je ve sloupcích je básněň, musí platit taky obráceně, že co je v řádcích je próza. Na prózu však se nekladou takové požadavky, že by se např. nesměla rýmovat, protože by pak byla staromódní, atd., a tudíž je možno při psaní prózy zažít i určitou legraci. Leďa, že by se příslušná kategorizační pravidla změnila. V tom případě ponechávám na vás abyste poznali, o jakou formu textu jde, a má-li či nemá v české literatuře předchůdce, či vzor.

Problémy s pomlčkou

Setkal jsem se s vaším časopisem Západ. Zaujal mě svým obsahem. Domnívám se, že i přes změny, které u nás probíhají, jeho význam nepoklesne. Pokud stále ještě platí vaše nabídka zaslání časopisu do ČS zdarma, rád ji uvítám.

Zajímalo by mě, jak se vám jeví současná pomlčková historie v názvu čs. státu. Úplně zbytečnou chybu zde udělala Slovenská nár. rada, která jako první přišla s požadavkem až příliš konkrétním. To, že přišla s požadavkem pomlčky, by v Čechách ani tak moc nevadilo. Ale to, že pomocí této pomlčky oficiálně požadovala vznik Česka namísto Čech, to zde nemálo lidí pobouřilo. A tak zatímco Slovinci bojovali o "spojovník", Češi se bránili přejmenování Čech na Česko.

Petr Pilař, ČSFR

Následuje slepá kopie dopisu Prostřednictvím očí druhých, na kterou bych sama potřebovala bystrozrakého, aby ji vyluštil.

Společenství přátel USA

Tento dopis jsem měl napsat hned po tom, co jsem se 23. srpna 1989 dostal k vašemu časopisu, o jeho existenci jsem dříve vůbec nevěděl. Dnes, kdy napsání takového dopisu je bezpečné, si připadám tak trochu jako zbabělec. Ale metody bývalé StB, které jsem mohl poznat i já sám osobně — i když ne jako vězeň či zadržovaný — člověka odrazovaly a probouzely v něm ten primitivní zvířecí strach o sebe, o své děti. Prosím o otištění informace, že existuje v ČSR "Společenství přátel USA", které by chtělo seznamovat čs. občany s minulostí a hlavně se současností života v USA. Kdo ze čtenářů by chtěl přispět nějakou zajímavostí z oblasti historie, sportu, politiky, kultury atd. v USA, necht' se obrátí na níže uvedenou adresu.

Kdybych měl popisovat vše, co se u nás stalo od 17. 11. 1989, bylo by to moc dlouhé. Snad jen poznámku, že žijeme úplně jinak — radostněji a dýcháme za našeho prezidenta, aby mu hlavně sloužilo zdraví.

Ing. Roman Prokopec,
Černigovská 1358
500 06 Hradec Králové 6, ČSFR

Služba čtenářům

Sportovně založeného intelektuála od 45 let se zájmem o kulturu, turistiku, cestování a hodnoty života hledá lékařka. Zn.: "Setkání v Praze"